

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

מרן יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

שנאמרה בסעודה שלישית בעידן רעוא דרעוא

אחרון של פסח תשכ"א

שחל בשבת

ביאורים נפלאים בענין קרבן פסח, מכת בכורות, ובעניני החג

- שמות החג: חג המצות, חג הפסח, אחרון של פסח • ביטול ע"ז בקרבן פסח, ברכוש מצרים, ובביות הים • בפסח הזמן להשריש אמונה וקדושה לכל השנה • יצרא דמינות כמו יצרא דעבודה זרה קודם הביטול • בכיית רבי עקיבא באמירת שיר השירים • מדריגת שלמה המלך • זמן אמירת שירת הים • ביאור 'חסל' סדור פסח • שבת אחרון של פסח מסוגל לגאולה • הישמח משה לא רצה ליכנס לגן עדן ונמשך אחר כינורו של דוד •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשע"ח לפ"ק



יצא לאור ע"י
מערכת "לשון קדשו"
מאנטריאל קאנאדא

1-514-585-3040

קונטרס 57

לשמיעת הדברות קודש:

072-3333419 (בארץ ישראל) **1-718-298-4641**

(פון אייראפע 3333419-72-972+)

צו הערך די תורה ס"ג שבת אחרון של פסח תשכ"א

דרוקט: # → 1321 → 6 → 16 (דרוקט אלע נומערן אינאיינעם)

64 מיינט) אביסל קלאר

בעמדינו בפרוס חג הפסח, עלינו לשבח לאדון הכל, אשר עד הנה עזורנו רחמיו וחסדיו, שנוכל לברר מקחו של צדיק ולהוציא לאור עולם אור תורתו מלשון קדשו של רביה"ק זי"ע באופן שיהא שוה לכל נפש כשולחן הערוך ומוכן לאכול.

וזכינו במשך ימות החורף דהאי שתא להוציא לאור תורה מרביה"ק זי"ע "מדי שבוע בשבוע", ורכבות אלפי בני ישראל השתעשעו והתענגו בזיו תורתו והתחממו לאורו הגדול, ובפרט תלמידים החשובים צעירי הצאן, אשר רבים מהם לא היו רגילים מקודם בספרי רבינו מעומק המושג, ועתה טעמו וראו כי טוב הוא ומברכין עליה ברכת הנהנין. כי רואים בחוש כוחו של אותו זקן, איך שכל הֶגֶה מפיו בנוי על עֲדֻנִי החכמה והאמת ומשקל זהב על לשונו, וגדול כח האי צדיק להכניס בלבבות בני ישראל אמונה הטהורה בי"ג עקרים, וצפיה לישועה, והשתוקקות וגעגועים אל הבוכ"ע ולעבדיו הצדיקים הקדושים ולקיום רצונו ית"ש, וללמד האין לילך בדרך האמת בביטול והכנעה לדברי חכז"ל וצדיקי אמת, ולהרבות כבוד שמים בעולם, וכו'.

ובהאי שעתא אמרנו להביע תודתינו, לכל אלו שנטלו חלק בהוצאת והפצת דברי תורה אלו, אשריכם ואשרי חלקכם, להיות נמנים בין מזכי הרבים ומרביצי תורה. ובקשתינו שטוחה לכל הקהל הקודש, שיבואו לעזרתנו שנוכל להמשיך גם הלאה בעבודת הקודש, כי משא כבוד יכבדו ממנו מהוצאות המרובות הרובץ על שכמינו שעלו ונצטברו במשך הזמן למעלה ראש, ובודאי שתלמידי רבינו זי"ע יתמכו ביד רחבה וחכם לב יקח מצות לגרום נחת רוח לנשמתו בעולם העליון. וכבר נאמר אֲגִנְיָהּ בְּאֶהְלֶךְ עוֹלָמִים, דע"י לימוד תורתם של צדיקים שפתותם דובבות בקבר, ויש לנו שייכות עם הצדיקים הנקראים "חיים".

וזכות רביה"ק זי"ע יגן בעדינו וימליץ טוב בעדינו להושע בכל מילי דמיטב.

בברכת חג כשר ושמח

מערכת לשון קדשו



KolSatmar.com

קשיזות ודקדוקים במגילת שיר השירים

א

קושיא א

גדול מעלת שיר השירים יותר משאר כתבי הקודש

שיר השירים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה.

חכמינו ז"ל זאָגן דאָךְ וואָס טייטש "שיר השירים":

ס'איז אַ שיר המעולה שבכל השירים, המובחר שבכל השירים, הנעלה שבכל השירים. [גם אמרו] לא היה העולם כדאי כיום שניתנה בו שיר השירים.

דער זוהר הקדוש זאָגט אין פרשת תרומה², [אז] דאָס וואָס מ'טרעפט אין שיר השירים איז נישטאָ אין ערגעץ, ס'שטייט 'אלעס' פון בריאת העולם, גלות מצרים און די גאולת מצרים, און בנין בית המקדש, און די גלות'ער, די אלע גליות, און די גאולה העתידה, און תחיית המתים, ביז צום אלף השביעי, אלעס שטייט אין שיר השירים, אלעס. דאָס איז נישטאָ אין ערגעץ.

[ועוד אמרו חכמינו ז"ל] כל הכתובים און שירים איז כולם 'קודש' און שיר השירים איז 'קודש קדשים'³.

והוא ענין פלא ששיר השירים יהיה גדול במעלתו יותר מהתורה הקדושה

(א) דאָס ענין איז דאָךְ אַ פלא, אין די תורה הקדושה⁴ [שטייט נישט אזויפיל וויפיל אין שיר השירים, ווי קען דאָס זיין? ובפרט שגם זה ניתן באותו דור, בהר סיני או בים].

(רבינו חזון על הקושיא באות סה)

ב

קושיא ב

במדרש מביא פסוק חֲזִיתַי אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאֲכָתוֹ, שמרמו על חשיבת שלמה המלך?

שיר השירים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה. זאָגט דער מדרש (שהש"ר א, א-ה) זה שאמר הכתוב (משלי כב, כט) חֲזִיתַי אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאֲכָתוֹ לְפָנַי מְלָכִים יִתְיָצֵב, בַּל יִתְיָצֵב לְפָנַי חֲשָׁפִים. און דער מדרש זאָגט דאָרט עטליכע פשטים, ביז צום סוף (אות ה) קומט ער אָן [לענין שלמה]:

חֲזִיתַי אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאֲכָתוֹ זה שלמה, דעם בית המקדש האָט ער אויפגעבויעט [אין] 'זיבן' שנים, וביתו בנה 'שלש עשרה' שנה, ער האָט גאָר דאָס בית המקדש געבויעט שנעלער [מביתו]. לְפָנַי מְלָכִים יִתְיָצֵב, לפני מלכי תורה. בַּל יִתְיָצֵב לְפָנַי

^א במדרש "שה"ש רבה א, יא) שיר השירים, המשובח שבשירים, המעולה שבשירים, המסולסל שבשירים.

² בזוהר הקדוש (תרומה קמז) תושבבחתא דשירתא דא, איהי כללא דכל אורייתא. כללא דכל עובדא דבראשית, כללא דדוּא דאֲבָהֶן, כללא דגְלוּתָא דמצרים. וכד נפקו ישראל ממצרים. ותושבבחתא דִּימָא. כללא דִּיז"ד אֲמִין. וקיומא דהר סיני. וכד אָלו ישראל במדברא, עד דעאלו לארעא, ואתבני בי מקדשא. כללא דעטורא דשְׁמָא דקִישָׁא עֲלָאָה, ברחימו ובחֲדוּדָה. כללא דגְלוּתָהוֹן דִּישְׂרָאֵל בִּינֵי עֲמֻמָּא, ופּוֹרְקָנָא דִּלְהוֹן. כללא דתְּחִיַּת המתים, עד יומא דאִיהִי שְׁבַת לֵה. מֵאִי דְהִיָּה (כעבר), ומֵאִי דְהִיָּה (בהווה), ומֵאִי דִּזְמִין לְמַהֲוִי (בעתיד) לְבִתֵּר בְּיוֹמָא שְׁבִיעָאָה כִּד יְהָ שְׁבַת לֵה, כלֵא איהו בשיר השירים.

³ במשנה (ידים פ"ג מ"ה) ובמדרש רבה (שה"ש א, יא) אמר רבי עקיבא, שאין כל העולם כולו כדאי כיום שנתנה בו שיר השירים, למה שכל הכתובים קדש וזה קדש קדשים.

⁴ רבינו לא סיימיה למילתיה בקושיא זו, מפני איהו רעש שנעשה בעזרת נשים על ידי ילדים, והפסיק רבינו הדרוש והמתין איהו מינוטין עד שנשקט הרעש. והשלמנו הקושיא ממה שחזר רבינו על זה בתוך הדרוש.



הַשְּׁפִים, זיי האָבן דאָךְ אים געוואָלט מ'זאָל גאָר רעכענען [שלמה] צווישן די מלכים וואָס זיי האָבן נישט קיין חלק לעולם הבא [עד כאן המדרש].

ס'איז ידוע די גמרא (סנהדרין ז.) [ניתבאר לקמן באורך (באות עב)].

וצ"ב שייכות כל זה לספר שיר השירים דייקא, ולמה לא כתבם בספר אחר של שלמה המלך?

(ב) אָבער וואָס שטעלט ער דאָס אַראָפּ עפעס ביי "שיר השירים אָשר לשלמה", ער [שלמה המלך] האָט דאָךְ געמאַכט אַסאָך חיבורים, ווי דער מדרש [עצמן] זאָגט דאָרט [שמסיים ולא עוד אלא] ששרתה עליו רוח הקודש [ואמר שלשה ספרים הללו, משלי שיר השירים וקהלת].

ג

קושיא ג

איינס פון די פשטים איז (שם בשהש"ר אות ג). [דבר אחר] חֲזִיתָ אִישׁ מְהִיר בְּמִלְאָכָתוֹ 'אלו הצדיקים], העוסק 'במלאכתו' של הקב"ה. לִפְנֵי מַלְכִּים 'יתיצב, לפני 'מלכי' תורה [שנאמר ב' מלכים מלכו (משלי ח, טו)]. כָּל יִתְצַב [לפני 'השפים'], בחבורת רשעים, שנאמר (ישעי' כט, טו) וְהָיָה בְּמִחְשָׁן מַעֲשֵׂיהֶם, ונאמר (תהלים לה, ו) הֲיִי דְרָכָם חֲשֹׁן וְחִלְקִלְקֵת.

דברי המדרש צ"ב, כי הלא מלאכתו של הקב"ה הכוונה לתורה ומצוות, ומה מוסיף באמרו לִפְנֵי מַלְכִּים 'יתיצב לפני מלכי 'תורה'

(ג) לכאורה איז דאָךְ שווער, וואָס הייסט עוסק במלאכתו של הקב"ה, וואָס איז דאָס מלאכתו של הקב"ה, איז דאָךְ נאָר "תורה ומצות", נו וואָס דארף ער צוזאָגן לִפְנֵי מַלְכִּים יִתְצַב לפני מלכי "תורה", דאס איז דאָךְ די זעלבע זאך, ער האָט דאָךְ שוין געזאָגט איין מאל, [שעוסק] במלאכתו של הקב"ה, איז דאָךְ שוין עס טייטש אז ער איז עוסק בתורה ומצות.

ד

קושיא ד

מהו החידוש באמרו כל יתיצב בחבורת רשעים,

הלא הרשעים אינם 'עוסקי תורה ומצות', ובוודאי אין הצדיקים 'עוסקי תורה' מתיצבין עמם

(ד) ווידעראום [מה שאמר] אַז ער איז נישט פון די חבורה של רשעים, נו אודאי, רשעים זענען דאָךְ נישט קיין עוסקי תורה ומצות.

ה

קושיות ודקדוקים בעניני חג הפסח

קושיא ה

קושיית המורה על הסתירה בדברי רש"י:

דכפרשת בשלח כתב דשירת הים היה ביום ו' של פסח, ובפרשת שלח כתב דח' ימים היה מציאת מצרים עד שירת הים

[ויגד למלך מצרים כי ברח העם וגו' ויך דפון מצרים אתריהם].

(ה) [מ'פרעגט] די קשיא, דער מזרחי (בשלח יד, ה) דאָרט אויפ'ן אָרט [וואָס] רש"י זאָגט^ה, וויאזוי דער חשבון איז [מציאת מצרים עד שירת הים], רעכנט ער אויס - רש"י

^ה בפירוש"י (בשלח יד, ה): ויגד למלך מצרים. איקטורין שלח עמהם, וכיון שהגיעו לשלשת ימים שקבעו לילך ולשוב וראו שאינן חוזרין למצרים, באו והגידו לפרעה ביום הרביעי. בחמישי ובששי רדפו אחריהם. וליל שביעי ירדו לים, בשחרית אמרו שירה, והוא יום שביעי של פסח, לכן אנו קורין השירה ביום השביעי.



אויפ'ן אָרט, [מתי היה] וַיִּרְדְּפוּ מִצְרַיִם, - ווען זיי זענען אַרויסגעגאַנגען, דעם דריטן טאָג [כשראו האיקטורין שאינן חוזרים למצרים], זענען געקומען די איקטורין [והגידו לפרעה ביום ד',] און זיי האָבן נאָכגעיאָגט [ביז] דעם זעקסטן טאָג, און ליל שביעי של פסח ירדו לתוך הים, האָבן זיי געזאָגט שירה [ביום השביעי].

אין פרשת שלח¹ (טו, מא) זאָגט [רש"י בשם] רבי משה הדרשן, שטעלט ער די פרשה פון ציצית אַלץ אויף דעם [עניני יציאת מצרים], עַל כִּנְפֵי בְּגָדֵיהֶם איז [כנגד] די כִּנְפֵי נְשָׁרִים, און ווידער די שמונה חוטים די אַכט פעדים ווייזן אויף די אַכט טאָג [ששהו ישראל] פון יציאת מצרים עד שאמרו שירה על הים. שטייט גאר 'אַכט' טאָג. [והקשה המזרחי] דער אמת איז דאָך עס געווען נאָר 'זיבן' טאָג, ליל שביעי של פסח האָט מען געזאָגט שירה [בבוקר].

1

קושיא 1

מדוע בפסח קוראין יום השמיני בשם "אחרון" של פסח, מה שלא מצינו כן בשאר ימים טובים?

(ו) זיי פרעגן די קשיא, מ'שטעלט זיך דערויף, לכאורה איז שווער, יעדער טאָג [אחרון ביו"ט] ווערט דאָך אָנגערופן [לפי מספר היום].

למשל 'שמיני עצרת' איז דאָך אויך דער לעצטער טאָג פון יום טוב, ס'ווערט אָנגערופן דער אַכטער טאָג [ואינו נקרא "אחרון" של סוכות רק שמיני, וכדכתיב] בַּיּוֹם 'הַשְּׁמִינִי' [במדבר כט, לה]. [וכן דרשו במד"ר על הפסוק] (קהלת יא, ב) [תָּן חֵלֶק 'לְשִׁבְעָה' וְגַם 'לְשִׁמוֹנָה' [אלו שבעה ימי פסח ושמונת ימי החג].

לכאורה 'דער טאָג' פון פסח העט דאָך אויך געדאַרפט הייסן "יום השמיני" [שמיני של פסח], וואָס הייסט [עס] רופט מען עס אָן "אחרון" [של פסח].

נו אודאי ס'איז דער 'לעצטער' טאָג, אָבער ביי אנדערע ימים טובים אין דעם לעצטן טאָג, געפינט מען נישט דעם נאָמען אחרון, [כגון] ביי סוכות.

[וכן] ביי שבועות זאָגט מען דער 'צווייטער טאָג שבועות', נישט 'אחרון', [ומדוע כאן] ס'ווערט אָנגערופן דאָ דער יום אחרון, "אחרון" של פסח.

2

קושיא 2

להבין טעם שאומרים שיר השירים בחג הפסח דוקא, והלא נזכר בתוכו אף עניני שאר המועדים

(ז מ'זאָגט [מגילת] "שיר השירים" זאָגט מען אין "פסח" [רמ"א או"ח תצ, ט], [ומבואר הטעם במחזור ויטרי]¹ ווייל ס'איז דאָ דערינען [הפסוק] לְסִסְתִּי בְּרִכְבִּי פְרָעָה, שטייט, ס'איז געמאָלדן יציאת מצרים.

דער אמת איז דאָך דאָ 'אַלעס', וואָס איז דען נישטאָ אין שיר השירים?!, ווי דער זוהר הקדוש זאָגט (כדלעיל אות א), דער גלות און דער גאולה. נו וואָס עפעס דוקא

¹ בפירש"י (כמדבר טו, מא): ומיסודו של רבי משה הדרשן העתקתי... על כנפי בגדיהם. כנגד נאָשָׂא אֶתְכֶם על כנפי נְשָׁרִים. על ארבע כנפות, כנגד ארבע לשונות של גאולה שנאמר במצרים והוצאתי והצלתי וגאלתי ולקחתי. פתיל תכלת. על שם שְׂכּוּל בכורות. תרגומו של שְׂכּוּל [משכלה] תְּכָלֵא. שמונה חוטים שבה, כנגד שמונה ימים ששהו ישראל משיצאו ממצרים עד שאמרו שירה על הים.

² במחזור ויטרי: ולכך אנו אומרים אותה בפסח, על שם ששיר השירים מדבר מגאולת מצרים, שנאמר (א, ט) לְסִסְתִּי בְּרִכְבִּי פְרָעָה וגו', וכל הענין מדבר מארבע גליות למבין.



פסח זאָגט מען עס, ס'איז דאָך נאָכאל בתוכו אַלע מועדים, אַלדינגס, קבלת התורה, אפילו שבועות האָט עס אויך פלאַץ.

ח קושיא ח

בקדושת לוי: המעם שנקרא בתורה "חג המצות" דהו שבת ישראל, ואצלינו נקרא "פסח" דהו שבת הקב"ה דער קדושת לוי (פרשת בא) שטעלט זיך^ח, אין די תורה הקדושה ווערט עס [דער יום טוב] אָנגערופן "חג המצות", (כדכתיב (שמות כג, טו) אַת חג המצות תִּשְׁמֹר, און כמה פעמים וואָס ס'שטייט חג המצות.

און אין 'דברי חכמינו' ז"ל, איבעראַל רופט מען עס, ס'ווערט אָנגערופן "חג הפסח", (וּכְמוֹ כֵּן] ס'ווערט אָנגערופן פסח בכלל דורכן 'גאַנצן כלל ישראל'.
[והקשה] פאַרוואָס איז עס אַנדערש ווי ס'שטייט אין די תורה הקדושה, די תורה הקדושה רופט עס אָן "חג המצות" תִּשְׁמֹר און מ'רופט עס אָן "חג הפסח".
זאָגט דער קדושת לוי, [על דרך] אָני לְדוֹדֵי וְדוֹדֵי לִי (שיר השירים ו, ג), אידן ברויכן זאָגן דעם שבת פון הקב"ה, און הקב"ה זאָגט דעם שבת פון אידן.

מצה איז אַ שבת פאַר אידן, [ונכמו שהכתוב משבח אותם כה אָמר ה' זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבֶּת כְּלוּלֶיךָ] לְכַתֵּךְ אַחֲרֵי בְּמִדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה (ירמ' ב, ב), זיי זענען דארט געגאַנגען, זעט מען [אז] דאס איז זייער שבת. און פסח איז אַ שבת פאַר הקב"ה, אָשֶׁר פֶּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל (שמות יב, כז).

[ולכן] די תורה הקדושה זאָגט "מצות", דעם שבת פון אידן. און אידן ווידעראום זאָגן, זיי רופן עס חג "הפסח", דעם שבת פון הקב"ה.

וצ"ב דהלא גם "חג המצות" הוא שבת הקב"ה?

ח) אין אמת'ן ברויך מען אָבער פאַרשטיין. חג המצות זאָגט ער דאָס איז דער שבת פון 'אידן', [כמאמר הכתוב] לְכַתֵּךְ אַחֲרֵי וגו'.
לעולם ליגט דאָך אין חג המצות [גם שבת הקב"ה] שְׁלֹא הִסְפִּיק בְּצֶקֶם לְהַחֲמִיץ, - פִּי גִרְשׁוֹ מִמִּצְרַיִם, מ'האָט זיי אוועקגעטריבן, - עַד שֶׁנִּגְלָה עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ מַלְכֵי

^ח בקדושת לוי (מאמר זכירת יציאת מצרים, וכעין זה בפרשת בא ד"ה ואמרתם) וז"ל, בארנו לתרץ קושיא גדולה לכאורה אשר לא דרכו בזה קדמונים מפרשי התורה, מפני מה כל הימים טובים אנו קוראים אותם בשם העצם הכתוב בתורה, אנו קוראים "שבועות" ובתורה נקרא גם כן זה החג "שִׁבְעֹת" (דברים טז, א), ויום טוב של סכות כתוב בתורה גם כן "חג הסוכות" (ויקרא כג, לד), ופסח אנו קוראים אותו "פסח" אבל בתורה נקרא זה היום טוב "חג המצות", דכל מקום שכתוב בתורה "פסח" מיירי בקרבן פסח, [כמו שכתוב (ויקרא כג, ה-ו) בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין הָעֲרִבִים "פסח" לה', וּבַחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה "חג המצות" וגו'. אבל היום טוב גופא נקרא בתורה "חג המצות", ולמה נשתנה. וגם חכמינו ז"ל בגמרא (פסחים ל.) קורין זה היום טוב "פסח" (שבעה יומי דפסחא) ולא כפי שנקרא בתורה.

ובעוהש"י יבואר על נכון, שהקב"ה משתבח ומתפאר את עצמו בעמו בית ישראל וכו'. והנה הקרבן שנקרא פסח הוא לשון חנינה, כמאמר הכתוב (שמות יב, כז) וְאֶמְרַתֶּם זִכַּר פֶּסַח הוּא לֵה' אָשֶׁר פֶּסַח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל וגו', וכפירוש רש"י ז"ל שם [וְחִמְלָה], ומבואר בשם זה שבת של השם יתברך ב"ה שחמל על עמו בית ישראל. ובשם היום טוב שנקרא "חג המצות" מבואר הטעם בכתוב (שם, לט) עֲגַת מִצּוֹת כִּי לֹא חִמָּץ פִּי גִרְשׁוֹ וגו', ומהאי טעמא נקרא "חג המצות", שיצאו מיד, שלא היו מתעכבים כלל, ואדרבה היו מזוירים במצות ה' עד שלא היה באפשר להתחמץ העיסה, וזהו שבת ישראל, וכמאמר הכתוב (ירמ' ב, ג) זְכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבֶּת כְּלוּלֶיךָ לְכַתֵּךְ אַחֲרֵי בְּמִדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה, וכפירוש רש"י ז"ל שם, השי"ת זוכר להם זה הזכות שיצאו מיד ולא הכינו להם צידה. ולפי זה מתורץ, דהתורה היא מפי הקב"ה קורא זה היום טוב "חג המצות" רומז שבת ישראל, והשי"ת אומר תמיד שבת של ישראל, אבל חכמינו ז"ל ואנחנו עמו בית ישראל קוראים זה היום טוב "פסח", דשם זה מורה שבת של השם יתברך ב"ה כנ"ל, ואנו אומרים תמיד שבת המקום ב"ה.



הַמְלָכִים הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא 'וַיִּגְאָלֵם' (שְׁנָאֵמֶר וַיֵּאָפּוּ אֶת הַבָּצֵק וְגו') עָגַת מִצּוֹת כִּי לֹא חָמֵץ כִּי גָרְשׁוּ מִמֶּצְרַיִם]. דָּאָס גֵּיט דָּאךְ [הַמִּצּוֹת] אויף דער 'גאולה', איז עס אויך שבת פון 'הקדוש ברוך הוא'.

מ'געפינט נישט אין ערגעץ (דטעם מצות מצה הוא על שבת ישראל), דעס איז אן עקסטערער שבת לְכַתֵּךְ אַחֲרֵי בְּמִדְבָּר בְּאֶרֶץ לֹא זֵרוּעָה, [ולא מצינו] אַז דָּאָס זאָל ליגן [שיהא נזכר טעם זה] אויף די "מצה".

מצה איז דאָךְ אַ זִכָּר אויף דעם חפזון דמצרים (ברכות ט.), כִּי בַחֲפִזּוֹן יֵצְאֶת מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם (דברים טז, ג), [אז] זיי זענען אַרויסגעגאנגען בחפזון.

[וואס כן הדרא קושיית הקדושת לוי לדוכתה, מה טעם אנו קורין החג בשם "פסח", ולא בשם "חג המצות" כמו שנקרא בתורה].

ט

קושיא ט

וביותר קשה, דבזמן הגלות אין נוהג קרבן "פסח" אבל אכילת "מצות" נוהג לעולם, וא"כ יותר היה ראוי לקרותו חג המצות (ט) און דער אמת איז טאקע אַ קשיא, "פסח" איז דאָךְ נישט נוהג נאָר בזמן שבית המקדש קיים. 'בגולה' העט מען דאָךְ אודאי נאָר געדארפט צו זאָגן "חג המצות", בגולה איז דאָךְ גאָרנישט דאָ קיין פסח נאָר "מצות", מצות איז דאָ אייביג. וואָס רופט מען עס אויף דעם נאָמען [פסח] וואָס ער איז גאָרנישט [נוהג היום].

אויסערדעם וואָס ס'שטייט אין דער תורה "חַג הַמִּצּוֹת" [וקשה קושיית הקדושת לוי למה אין אנו קורין החג כמו שנוזכר בהתורה, עוד קשה ביותר בזמן הזה, שהרי] דער נאָמען, דאָס איז דאָךְ גאָרנישט נוהג בזמנינו, ס'איז נישטאָ קיין פסח, נאָר זכרון דברים [שאוכלין אפיקומן לזכר].

י

קושיא י

במדרש פליאה: הים ראה יונים, ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם, וצ"ב

(י) כ'האָב געשמועסט נעכטן ס'איז דאָ אַ מדרש (הובא בישמח משה): **הַיָּם רָאָה וַיָּנֹס (תהלים קיד, ג), מַה רָאָה, ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם [והוא פלאי].**

יא

[קושיא יא - מתוך הדרוש]

בפרש"י הקרבן נקרא פֶּסַח על שם הדלוג והפסחה, ולכאורה קשה דעצם הנס היה הריגת הבכורים והצלת ישראל, והקפיצה היה רק האופן שנעשה הנס, ולמה קורא הקרבן על שם הקפיצה דייקא?
וּפֶסַח הוּא לָהּ'. פרש"י הקרבן קרוי פֶּסַח על שם הדלוג והפסחה, שהקב"ה היה מרלג בתי ישראל מבין בתי מצרים וקופץ ממצרי למצרי, וישראל אמצעי נמלם, ואתם עשו כל עבודותיו לשם שמים.
(יא) וצ"ב מה שקורא הקרבן בשם פֶּסַח על שם הדלוג והפסחה, שהוא רק האופן שנעשה הנס, אבל אינו עצם הנס של ההצלה. וביותר היה ראוי לקרות שם הקרבן על עצם הנס של הריגת הבכורים או הצלת בני ישראל והבנת כוחות המומאהו.

יב

[קושיא יב - מתוך הדרוש]

גם צ"ב והלא כל המצות צריך לעשות לשם שמים, ומה צורך להשמיענו כן במצוה זו דוקא?
(יב) ונס צ"ב מה שמסיים ואתם עשו את כל עבודותיו לשם שמים, דמה משמיענו כן במצוה זו דייקא, והלא בכל המצות הוא כן שצריך לעשותן לשם שמים.

(הקושיא בלשון רבינו באות מט)



יג

[קושיא יג - מתוך הדרוש]

גם קשה להבין המשך דברי רש"י אלו מהרישא לסיפא

(יג) וגם קשה להבין קישור דברי רש"י אלו, דמתחיל שהפסח קרוי על שם הדילוג והפסיחה, ומסיים ואתם עשו את כל עבודותיו לשם שמים, ואינו מובן ההמשך. ובספה"ק בני יששכר (ניסן ב, ג) כבר כתב על דברי רש"י דלא ראה בזה פירוש המתקיים על הלב. (הקושיא בלשון רבינו באות מט)

יד

[קושיא יד - מתוך הדרוש]

למה דוקא במכת בכורות כתיב למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל, הלא בכל המכות היה חילוק ביניהם

(יד) ובמכת בכורות כתיב (בא יא ד), וְלֹכַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחָרֵץ כָּלֵב לִשְׁנוֹ וְגו' למען תדעון אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל. וצ"ב למה דוקא במכת זו כתיב כן, הלא גם בשאר המכות ראו החילוק בין מצרים ובין ישראל.

טו

[קושיא טו - מתוך הדרוש]

צ"ב לשון "חסל" סדור פסח, דמורה שנפסק ונגמר היו"ט, והלא אדרבה צריך להמשיך קדושת ימי הפסח על כל השנה?

טו) ובנוסף שאומרים חסל סדור פסח וכו', יש להבין הכוונה. הלא הלשון חסל מורה שנגמר ונפסק הדבר לגמרי, ולכאורה הלא אדרבה בהעבודה שעושין כליל הסדר ובימי הפסח רוצין שישאר מזה הארה דקדושה לכל השנה, ולמה אומרים בלשון "חסל"?

(הקושיא בלשון רבינו באות ס)

טז

חקדמות לביאורי הקושיות

ביאורים בעניני קרבן פסח וביטול ע"ז

בקרבן פסח היה ביטול גמור לעבודה זרה של מצרים

לאמיר זעהן [כוונת שם היום טוב] פסח.

[ויקרא משה וגו' ויאמר] משכו וקחו לכם [צאן למשפחתכם ושחטו ה] פסח, זאגט דער מדרש^ט זה שאמר הכתוב יבשו כל עבדי פסל, ווייל זיי [המצריים] האבן דאך געדינט לטלה, און פאר זייערע אויגן האט מען עס גע'שחט'ן, האט מען גענומען ושחט את אלהיהם, איז געווען שניהם קהות און זיי האבן געמוזט שווייגן. דער ביטול עבודה זרה שלהם דאס האט זיי זייער וויי געטוהן.

^ט במדרש (שמו"ר טז, ג) משכו וקחו לכם צאן. הדא הוא דכתיב (תהלים צז, י) יבשו כל עבדי פסל, בשעה שאמר הקב"ה למשה לשחוט הפסח, אמר לו משה, רבון העולם הדבר הזה היאך אני יכול לעשות, אי אתה יודע שהצאן אלהיהן של מצרים הן, שנאמר (שמות ח, כב) הן נזבת את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלנו, אמר לו הקב"ה חייך אין ישראל יוצאין מכאן עד שישחטו את אלהי מצרים לעיניהם, שאודיע להם שאין אלהיהם כלום, וכן מצינו שעשה, שבאותו הלילה הכה בכוריהם של מצרים וכו' כלילה שחטו ישראל פסחיהן ואכלו והיו המצרים רואים בכוריהם הרוגים ואלהיהן שחוטין ולא היו יכולין לעשות כלום, שנאמר (במדבר לג, ד) ומצרים מקברים את אשר הקה ה' בהם עד בכור ובאלהיהם עשה ה' שפטים, הוי יבשו כל עבדי פסל.



דאָס איז דאָך געוועזן דער נס פון שבת הגדול, שוין תיכף איז דאָס געווען, ווען מ'האָט נאָר 'גענומען' [השה] און אָנגעבינדן בכרעי המטה און מ'האָט זיי 'געזאָגט' [אז] מען 'ווייל' דאָס טון, דורכדעם איז געווען לַמָּכָה מַצֵּרִים בְּכֻלֵּיהֶם [וכל שכן בערב פסח בעת שחיתת הטלה בפועל].
אָ ביטול עבודה זרה איז עס געווען [כל ענין הקרבן פסח].

יז

קושיית המפרשים

איך לקחו צאן מן המצריים, הלא טלה מצרים היה לו דין "נֶעֱבַד" ופסול לקרבן
איך האָב גערעכנט [שחשבתי לבאר הענין, וואָס] דער זיידע זכרוננו לברכה אין ייטב לב^א איז זיך דאָ [בפרשת קרבן פסח] מתמיה, פרעגט ער האָרב.
לעולם [הקשו המפרשים] וויאָזוי האָבן זיי געמעגט קויפן [טלה מן המצריים, וכמו שפירש"י על הפסוק מִשְׁכּוֹ וקחו, דמי שיש לו ימשוך משלו] מי שאין לו יקח מן השוק, זיי האָבן דאָך געדינט צו טלה, [און] אָ נֶעֱבַד איז דאָך פסול (תמורה כח).

תירוץ ההפלאה והבאר מים חיים

שבני ישראל עשו ביטול עבודה זרה

שטייט דערויף אינעם פנים יפות פון הפלאה און אין באר מים חיים, - כמה פעמים ברענגען זיי עס, - דער דין איז דאָך (עבודה זרה נג. וביור"ד סימן קמו, ח), אַז אַן עכו"ם האָט פאַרקויפט אַ עבודה זרה [לישראל], דאָס אַליין איז אַ ביטול, האָט ער זי מבטל געווען מיט דעם.

[ובזה פירשן] איבערדעם שטייט (במכילתא) מִשְׁכּוֹ יְדִיכֶם מעבודה זרה [ואחר כך] וקחו לָכֶם צאן למצוה.

ווען זיי [בני ישראל] העטן געווען עובדי עבודה זרה איז דאָך עס נישט קיין ביטול, [שהרי] ער גיט פאַר אַן אַנדערן עובד עבודה זרה, איבערדעם מִשְׁכּוֹ יְדִיכֶם מעבודה זרה [נתחלה, ולא תהיו בכלל עובדי ע"ז, ועל ידי זה] האָט געקאָנט זיין וקחו לָכֶם צאן של מצוה, איז געווען אַ ביטול אַז ער [המצרין] האָט עס פאַרקויפט [לישראל שאינו עובד ע"ז], אַזוי זאָגן זיי [הפנים יפות והבאר מים חיים].

^א בפסיקתא רבתי (פרק יז, ה). ומובא בתוספות (שבת פז: ד"ה ואותו) מביא ברייתא, ניסן שבו יצאו ישראל ממצרים וכו' בחמישה עשר יצאו וכו' ואותו היום חמישי בשבת היה, ונמצא בשבת שעברה לקחו פסחיהן שאז היה בעשור לחודש, ועל כן קורין אותו שבת הגדול, לפי שנעשה בו נס גדול כדאמרין במדרש (תנחומא בא, ח) כשלקחו פסחיהם באותה שבת וכו' ועשו בכורות מלחמה והרגו מהן הרבה, הדא הוא דכתיב לַמָּכָה מַצֵּרִים בְּכֻלֵּיהֶם. (ועיין בטור אור"ח סימן תל).

^ב בייטב לב (פרשת בא ד"ה ואמרתם) וז"ל, כאן קשה ביותר איך הקריבו שה לפסח ממה שלקחו מהשוק, הא מצרים עובדי עבודה זרה של צאן היה, ויש בו איסור נעבד דמסתמא נעבד וכו'. וראיתי בספר פנים יפות (פר' בא ד"ה איתא במכילתא) עמד על זה וכו' אלא דאם היה מכרו מסתמא בטלו, ודוקא במוכרו לישראל, אבל מוכרו לנכרי לא בטלו (עבודה זרה נג.). וזהו שאמרו (שמו"ר טז, ב) מִשְׁכּוֹ יְדִיכֶם מעבודה זרה, ואז וקחו לָכֶם מהשוק, לפי שנתבטל על ידי המכירה וכו', וכן כתב בספר באר מים חיים (פרשת בא) בפסוק גם אֲתָה תִתֵּן קִדְנֹוֹ וְבָחִים וְעֹלֹת, שבוה יבטלם, עיי"ש. ואני אתפלא, הא כתב הרמב"ם (איסורי מובח ד, י) אשירה שבטלה אין מביאין ממנה גזרים למערכה, וכתב המשנה למלך שמקומו מהירושלמי וכו', הרי להדיא דפסול לקרבן אפילו אחר שבטלו.



יח

קושיית הייטב לב על תירוץ ההפלאה ובאר מים חיים
דביטול אינו מועיל רק לחולין אבל לא לגבוה

פרעגט ער [הייטב לב] האַרב, דער דין איז, אין הכי נמי עבודה זרה שביטלה [גוין]
איז מותר, אָבער לגבוה איז עס אַלץ אסור, ווייל ס'איז מָאָיס לגבוה, [ואם כן איז]
ווייטער [קשה] וויאָזוי האָט מען געמעגט?, איז דאָך ווידער ווייטער, די קשיא איז
ווייטער קשה.

ער [הייטב לב] זאָגט אַן אַנדערן תירוץ [על קושיית המפרשים].

יט

ישוב תירוץ ההפלאה ובאר מים חיים

איך האָב געקלערט [לייטב תירוץ ההפלאה והבאר מים חיים], ס'איז דאָ אַ חילוק [בין]
סתם ביטול עבודה זרה, להביטול הכללי שעשו ישראל במצרים]. (ההמשך לקמן אות כב)

כ

בתוספות מבאי יש מפרשים שבתי עבודה זרה יהיו בתי מדרשים לעתיד לבוא, ודוחים דבריהם

תוספות זאָגט אין מגילה (ו.) אַקעגן [מה דאיתא שם בגמרא] שעתידין בתי
טראטוריות ובתי קרקיסאות [שבאדום] שילמדו [בהם] תורה ברבים.
[וכתבו התוספות] איז דאָ יש מפרשים וואָס זאָגן [אַז] דאָס איז "בתי עבודה זרה",
די בתי עבודה זרה וועלן לעתיד זיין בתי מדרשים וואו מ'וועט לערנען תורה
ברבים.

און תוספות קריגט, חס ושלום, דאָרטן וואו מ'האָט געדינט די עבודה זרה איז
נישט פאָרהאַנדן [ללמוד שם תורה], בודאי יהיו לשמצה, נאָר מיינט מען אַנדערע
[סאָרט] בתי טרטיאות וקרקיסאות [בתים שמתאספים שם לוועד של עובדי ע"ז. וכדמפרש
בתוספות הרא"ש דהיינו מקומות] וואו זיי האָבן זייערע "חשבונות", [און] זייערע
"משפטים", אָבער נישט קיין עבודה זרה [ממש], ווי תוספות איז מסביר.

כא

אבל שיטת היש מפרשים, שלאחר "ביטול הכללי" של ע"ז שהוא ביטול גמור, שוב יכולין ללמוד שם תורה

נאר זיי ענטפערן, וואָס דער פשט קען זיין אין די "יש מפרשים" [שבתוספות,
שפירשו כוונת הגמרא על בתי עבודה זרה ממש]. - ער ברענגט עס אין שערי צדק², ר'
מענדל'ע דעעש'ער [זצ"ל], ברענגט ער עס אויכעט. - אַז די יש מפרשים מיינען
אויכעט נאָר לעתיד.

אינו דומה היינט, אין אַ מקום פון עבודה זרה איז דאָך טאָקע נישט מעגליך
[ללמוד תורה], אָבער לעתיד וועט דאָך זיין אַ ביטול גמור, והאלילים כרות יכרתן,
נאָך אַזאָ ביטול גמור איז עס שוין גאָרנישט, איבערדעם ווערט עס, איז עס אַ
מציאות אַז מ'זאָל לערנען תורה ברבים דאָרט וואו ס'איז געווען עבודה זרה.
אָבער נישט היינט, [אַז] ס'טרעפט זיך יחידים, זיי זענען נישט [מבטל ביטול כללי],
"בכלל" אין די עבודה זרה איז נישט קיין ביטול, אפילו אַ יחיד האָט עס מבטל
געווען. אַז ס'איז נישט קיין ביטול "כללי" האָט עס נישט אַזאָ כח ס'זאָל דאָס
מבטל זיין [לגמרי], ס'זאָל ראוי זיין ללמוד תורה ברבים.

² שו"ת שערי צדק (או"ח סימן יב) להגה"ק רבי מנחם מענדל פאנעט אבד"ק דעש, בעל מעגלי צדק. בנו של
הגה"ק בעל מראה יחזקאל, ותלמידו של החתם סופר והישמח משה זי"ע. נפטר י"ג תשרי תרמ"ה לפ"ק.

כב

ביאור תירוץ ההפלאה והבאר מים חיים במצרים היה יכולים לזקק המלה שהיה ביטול "כללי" להע"ז של מצרים וביטול 'כללי' לכל העבודה זרה, כמו שהיה ביציאת מצרים ולעתיד, שפיר מהני אפילו לגבוה

האב איך געקלערט קען זיין, [דמה שאמר] דער דין איז אז [אפילו] נאָכ'ן ביטול איז עס אסור לגבוה, דאָס שמועסט דאָך אַלץ אַז אַ יחיד, אַז ס'טרעפט זיך [יחיד שמבטלה], אָבער די עבודה זרה [עצמה עדיין] איז דאָך עבודה זרה [שישנס שאר אנשים שעובדים אותה], אָבער דעמאָלט [בקרוב פסח] איז געווען אַ "ביטול כללי" פאַר דער עבודה זרה [של מצרים, ולכן שפיר יכלו להשתמש בזה אף לקרבן].

א. ביטול העבודה זרה נעשה על ידי "רבים" גדול, של הכלל ישראל וגם הערב רב

ס'שטייט דער גאַנצער כלל ישראל, ששים רבוא אידן מיטן ערב רב², אַלע אינאיינעם האָבן גענומען די פסחים און זיי האָבן מבטל געווען דער עבודה זרה.

ב. גם מן השמים נעשה שפטים לביטול הע"ז

ובְּכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים (שמות יב, יב) [פירש"י של עץ נִרְקַבְתָּ, ושל מתכת] זיי זענען געווען נִתְּכָת, מן השמים [איז] אַזאַ ביטול גמור אַרויסגעקומען אויף די עבודה זרה של מצרים.

און דערנאָך ברבים, אינו דומה מועטין העושין למרובים העושין (תו"כ פ' בחקותי). איז אפשר געווען טאַקע אַזאַ ביטול גמור [כעין מה שיהיה לעתיד].

כג

ס'שטייט [בשירת הים] שְׁמָעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן, זאָגט דער מדרש³ וואס איז געווען יִרְגְּזוּן, ווייל מ'האָט געהערט משפטי מצרים [העונשים שנעשה להם] "און די משפטים וואָס מ'האָט געטוען בְּאַלְהֵיהֶם", דעס האָט זיי זייער מַרְגֵּז געווען.

כד

דאָס איז געווען אַזאַ ביטול 'כללי', די גאַנצע וועלט איז געווען [נשתומם מזה], אַזאַ ביטול כללי דאָס איז עוקר מן השורש, מאן יימר לן אַז דאָס איז אויך אסור לגבוה, אַזאַ גאַטונג ביטול איז נישטאַ [במקום אחר עד לעתיד]. און די אַלע הלכות וואָס ס'שטייט [דביטול ע"ז אינו מועיל לגבוה], שמועסט מען אַלץ נאָר אַז ס'איז געווען איינער האָט מבטל געווען אַ עבודה זרה, שמועסט מען דאָך אַלץ נאָר [אז] יחידים האָבן געקויפט.

[משא"כ כמו שהיה אז במצרים] ס'איז דאָך נישט געווען נאָך אַזוינס, און ס'וועט נישט זיין ביז משיח וועט קומען, אַזאַ ביטול "כללי" וואָס ס'איז געווען דעמאָלט אין מצרים, דאָס וועט נישט זיין ביז משיח וועט קומען. און פון דעם שמועסט מען נישט, קיין הלכתא למשיחא שטייט נישט אין די גמרא [ולכן לא הזכירו דביטול כללי שפיר מועיל אף לגבוה, אבל לעולם] קאָן טאַקע זיין אַזאַ ביטול כללי [כמו שהיה במצרים] וועט טאַקע אויך זיין אַזוי דער דין [כמו לעתיד, וכדברי היש מפרשים שבתוספות מגילה].

² במדרש (שמורד בא יח, י) משל למלך שעשה שמחה לבנו וכו' אמר המלך כל מי ששמח לי יבא לשמחת בני, כך האלקים עשה שמחה לישראל שגאלן אמר האלקים כל מי שאוהב את בני יבא וישמח עם בני, הכשרים שבמצרים באו ועשו פסח עם ישראל ועלו עמהם, שנאמר (שמות יב, לח) גם ערב רב עליה אהם.

³ במכילתא בשלח (פרשת השירה): שְׁמָעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן. כיון ששמעו האומות שְׁאָבַד פּרעה וחילו בים ומלכות המצרים בטלה ונעשו שפטים בעבודה זרה שלהן, התחילו מרגזין, לכך נאמר שְׁמָעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן.

כה

על כל פנים [היוצא לנו מכל האמור] דער פסח איז געווען אַ רעכטער ביטול פֿאַר דער עבודה זרה, ס'איז אַן הכנעה געוועזן [לכוחות הטומאה].

כו

ביאור הענין דבמסכת עבודה זרה דאברהם אבינו היה ד' מאות פרקים

דקשה למה אצלינו לא נמצא כל כך פרקים במסכת זו

איך האָב שוין דאָס געזאָגט לאַנג, אַסאַך מאָל.

וואָס ס'איז מיר לעולם אַלץ געווען אַ וואונדער, [אויף דעם וואָס] די גמרא זאָגט (עבודה זרה יד:): עבודה זרה [של אברהם אבינו], די מסכת עבודה זרה פון אברהם אבינו,

דאָס איז געווען 'ד' מאות' פרקים, און אונז האָב מיר נאָר 'פינף'.

איז אַ פלא, ממה נפשך, איז דאָ אַזויפיל הלכות פון עבודה זרה?, [אם כן] וואו

איז דאָס עפעס אַהינגעקומען [פון] פֿאַר אונז?

געוויינטליך ביי אונז איז דאָך דאָך מער [הלכות], ס'איז דאָך 'פלוגתות', פלוגתות

און 'חומרות דרבנן' [וממילא נתרבו אצלינו הדינים בכל מצוה].

ביי אברהם אבינו איז דאָך נישט געווען קיין פלוגתות, ער האָט דאָך געלערנט

- שתי כליות נובעות לו חכמה (בר"ר סא, א) - גראַד צו דער הלכה.

די מסכת [שלנו], דאָס רוב איז דאָך פלוגתות ביז מ'איז מברר [ההלכה], און דאָס

האָט ער [אברהם אבינו] דאָך געהאַט גראַד די הלכות, וואָס האָט ער געדאַרפט האָבן

אַזויפיל [פרקים].

ממה נפשך, איז דאָס עבודה זרה, פֿאַרוואָס איז עס פֿאַר אונז מותר, וואו זענען

די ד' מאות פרקי, כ'האָב מיך אַלץ געוואונדערט. איך האָב נישט געזען דערויף

מעיר [זיין].

כז

ביז כ'האָב געזען דערויף 'מעיר' זיין על כל פנים [בספר נזר הקודש פרשת וישלח].

ס'איז דאָ אַ מדרש [אויף דעם] וואָס יעקב אבינו האָט געזאָגט פֿאַר די קינדער

[לאחר מלחמת שכם בבואם לארץ ישראל] הִסְרוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֹּכַר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם וגו', וַיִּטְמְנוּ

אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר עִם שְׁכֶם. (בראשית לה, ב-ד).

במדרש איתא שיעקב אבינו צוה להטמין כל הכלים והלבושים משכם, שכלום היה טמון דקדוקי עבודה זרה

זאָגט דער מדרש אין מדרש רבה (וישלח פא, ג), קיינער איז נישט אַזוי בקי געווען

בדקדוקי עבודה זרה אַזוי ווי יעקב אבינו, אין לך כלים ואין לך לבושים שלהם

שאין בהם עבודה זרה, זאָגט ער די עובדי עבודה זרה ליגט אויף אַלעמען ליגט

עפעס אַן עבודה זרה, אַזוי זאָגט דער מדרש, האָט ער [יעקב אבינו] עס געהייסן

באַהאַלטן [כל הכלים והלבושים].

והקשה היפה תואר דלא מצינו איסור בסתם כלים ולבושים של נכרים רק אם יש עליו צורה של עבודה זרה?

דער יפה תואר פלאָגט זיך, וואָרן אונזער הלכה איז נישט אַזוי, וואָרן אַז

מ'טרעפט כלים [סתם] אינם אסורים], נאָר אַז ס'איז דאָ אַ 'צורה' דערויף [פון עבודה זרה,

כדתנן (ע"ז מב:): המוצא כלים ועליהם צורת חמה וכו' אסורים], אָבער סתם אַז ס'איז 'אַלעס'

עבודה זרה, סתם כלים זאָל איך זאָגן ס'איז עפעס דאָ עבודה זרה דערויף, ס'איז

נישט אַזוי די הלכה.



כח

והנזר הקודש מוסיף להקשות על מה שצוה יעקב אבינו "להממין" הכלים דלא מצינו בע"ז דין "הממנה"?
דער נזר הקודש שטעלט זיך אויך דערויף, איבערדעם פירט ער אויס, זאגט ער [כדלהלן].

- לכאורה פרעגט ער נאך א קשיא, פארוואס האָט ער עפעס געהייסן האָבן "הטמנה", דאָס דאַרף דאָך האָבן 'שריפה' [און] 'מפרר וזרה לרוח' (כדאיטא בע"ז שם). -
ולכן מפרש דלא היה עבודה זרה ממש רק סימנים המרמזים על זה, ולזה סני בהטמנה

איבערדעם זאָגט ער, ס'איז הפנים נישט געווען קיין רעכטע עבודה זרה, נאָר ס'איז אלץ נאָך אַן 'ענף' פון עבודה זרה, ס'איז 'מרמז' אויף עבודה זרה, און דאָס האָט קיינער נישט אזוי גוט געוואוסט ווי יעקב אבינו, ער האָט געזען ס'האָט אויף זיך 'סימנים' [של עבודה זרה], איז גענוג געווען הטמנה.

אבל הקשה דאם כן למה אצלינו לא נזכר דין זה של הטמנת דברים כאלו

פרעגט ער די קשיא, וואָס טוה מיר 'אונז'?, נו פאָרוואָס איז נישטאָ אַזא מין הלכה, אַז אַזא מין עבודה זרה זאָל דאַרפן "הטמנה".
ומפרש דאצלינו אין בקיאים בחכמה זו להכיר בסימנים אלו

זאָגט ער, אונז האָב מיר נישט די חכמה, ביי אונז איז עס טאָקע נישטאָ, דאָס איז נאָר געווען דעמאָלטס. - דאָס איז אויך אַ פלא.

ברענגט ער אַ ראיה, אויף דעם ברענגט ער צו 'די' גמרא [הנ"ל, כי מסכת] עבודה זרה פון אברהם אבינו איז געווען ד' מאות פרקי, און אונז האָב מיר נישט [כל כך פרקים], ווייל ס'איז טאָקע געווען אַזעלעכע ענפים, אַזעלעכע ענינים אַזעלעכע חומרות אין עבודה זרה וואָס טאָקע אונז האָב מיר עס טאָקע נישט, איבערדעם האָט ער געהאָט ד' מאות פרקי. [עד כאן בנזר הקודש].

כט

ועדיין קשה לפי תירוץ הנזר הקודש, דהלא כל מה שכתוב בתורה בא "ללמד" לדורות, וקשה לומר דמה שנכתב בתורה שעשה יעקב אבינו, לא יהא נוגע לנו כלל

דער אמת ס'איז נאָכנישט פאָרענטפערט.

דער כלל איז, וואָס ס'שטייט אין די תורה הקדושה אַז די אבות הקדושים האָבן געטוהן, דאָס איז אַ הלכה, מ'לערנט אַרויס פון דעם.

די גמרא זאָגט דאָך אזוי אַרויס (ברכות כו:), איך לערן אַרויס ווען ס'איז תפלת שחרית, ווייל ס'שטייט ביי אברהם אבינו וואָס ער איז געגאנגען [וישכם] [אברהם] בבקר [אל המקום אשר עמד שם, ואין עמדה אלא תפילה]. און ויצא יצחק [לשוח בשדה לפנות ערב, מזה ילפינו זמן תפלת מנחה].

פרעגט די גמרא (ביומא כח:) [אנן מאברהם ניקום וניגמר] פון דעם לערנען מיר זיך אַרויס ווייל ער האָט אזוי געטוהן [שהיה זריו ביותר]?, זאָגט די גמרא יא, אַז ס'שטייט אין דער תורה הקדושה אַז ער האָט געטוהן, איז עס צו לערנען, קומט דאָס אויף דעם [אַז] מ'זאָל וויסן איך דאַרף זיך דאָס אַראָפּלערנען, און די אַלע ענינים זענען אזוי, שטייט אַרויס אין די גמרא.

ממילא אַז ס'שטייט אין פסוק [אַז] יעקב אבינו האָט געהייסן טון [הסירו את אלהי הנזר, וכתוב] [ויטמן] אַתם יעקב, איז דאָך דאָ אַזא מין, אַזעלעכע עבודה זרה'ס, איז דאָס אַן "הלכה", מ'דאַרף זיך פון דעם אַראָפּלערנען.



ווי קען איך עפעס זאגן אז ביי אונז נישט, פארוואס דען שטייט עס [בתורה] פאר אונז.

ל

אמנם ביאור הענין בדומין שעדיין היה יצרא דעבודה זרה חזק, או היו צריכים הרבה הרחקות יותר, ואז היה באמת ד' מאות פרקים במסכת עבודה זרה שלהם

נאך איך האב געקלערט, ס'איז ביידע אמת [שלומדים מיעקב אבינו ולכן צריך ליכתב בתורה, אבל מ"מ לנו אינו נוגע עוד].

דער כלל איז, לא דיברה תורה אלא כנגד יצר הרע (קידושין כא:), לא יהיה 'בף' אל זר (תהלים פא, י), איזה אל זר שהוא בגופו של אדם זה יצר הרע, היום אומר לו עשה כך ומחר אומר לו עשה כך עד שיאמר לו לך עבוד עבודה זרה (שבת קה:), דאס איז א כלל גדול.

נאך דאס איז דאך גאר א בירור גמור [אז] ווען דער בעל דבר דער יצר הרע פארלייגט זיך, ברויך מען גרעסערע הרחקות.

ווי שטארקער די כוחות היצר, ווי שטארקער [ער איז], ברויך מען האבן שטארקערע הרחקות מ'זאל נישט אריינפאלן אין די כוחות היצר, דער היום אומר לו עשה כך ומחר אומר לו עשה כך.

ווען דער יצר הרע איז 'שטארקער', הייבט זיך אן דער "עשה כך" אסאך מאל מיט 'ווייטערע' זאכן, אזעלכע וואס ס'ברענגט אן דערצו [לעבודה זרה].

לא

איבערדעם איז רעכט, דעמאלטס [בימי האבות] איז געווען [נאך] דער "יצרא דעבודה זרה", האט מען טאקע געדארפט האבן אסאך מער הרחקות.

[אמנם לאחר כך] מ'האט דאך אבער מבטל געווען יצרא דעבודה זרה [בימי אנשי כנסת הגדולה בתחלת בית שני], ס'איז געבליבן דער יצר הרע [לעבודה זרה] ווי געוויינטליך, אזוי ווי [אויף] אנדערע [עבירות]. אבער דעם וואס ער האט זיך דירעקט פארלייגט אויף יצרא דעבודה זרה, וואס ס'האט געמאכט דאס חורבן און די אלע ענינים, דאס האבן חכמינו ז"ל מבטל געווען^{טו}.

אז מ'האט מבטל געווען יצרא דעבודה זרה, ברויך מען שוין נישט [כל כך פרקים], איז גענוג דאס [ה' פרקים שלנו].

לב

ואתו שפיר דכל מה שעשה יעקב אבינו בא ללמד לדורות, דהוא נוגע לדורות הקודמים שעדיין היה שולט או היצרא דע"ז ממילא איז נישט קיין קשיא [מה שהקשינו על הנזר הקודש (באות כט)], ס'איז טאקע א "תורה שלימה" [מה שעשה יעקב אבינו], מ'האט זיך פון דעם געדארפט אראפלערנען 'ביז היצט' [עד זמן אנשי כנסת הגדולה כשעדיין לא היה נתבטל יצרא דעבודה זרה].

^{טו} בגמרא (יומא טז, וסנהדרין סד), תא שמע ויזעקו בקול גדול אל ה' אלקיהם [פירש"י: באנשי כנסת הגדולה כתיב (נחמ" ט, ד)] מאי אמור? אמר רב יהודה ואיתימא רב יונתן: בייא בייא נכמו אהה. הרי יצר הרע שמפתה אותנו לעבודה זרה [היינו (הוא זה שגרם) דאחרביה לביאת [ביהמ"ק] וקליא להיכלא, וקטלינהו לצדיקי, ואגלינהו לישראל מארציהו, ועדין הוא מרקד בינן. כלום יהבתי לן אלא לקבולי ביה אגרא ולכוף את יצרינו ולקבל שכר על כך], לא איהו בעינן ולא אגריה בעינן. יתבו תלתא יומא בתעניתא, בעו רחמי. נפל להו פיתקא מרקינא, דהוה כתיב בה אמת [מסכים אני עמהם בתקנה זו שטוב הדבר לסלקן]. אמר רבי חנינא, שמע מינה חותמו של הקב"ה אמת [כשהמלך נאות ומסכים עם עבדיו, חותם עמהם בתקנתם את חותמון]. נפק בגוריא דנורא יצא כארי קטן של אש [מבית קדשי הקדשים]. אמר להו נביא לישראל, היינו יצרא דעבודה זרה [וסלקו אותו מן העולם].



איי אונז האָב מיר נישט [ד' מאות פרקים, אף שהיה נוגע בדורות הקודמים, זהו] וועגן די מסדרי המשנה האָט מען דאָך שוין געמאַכט [המסכת] שוין נאָכ'ן חורבן [בית שני], איז דאָך שוין לאַנג פאַראַיבער געווען דאָס וואָס מ'האָט יצרא [דעבודה זרה מבטל געווען, שזה היה בתחילת בנין בית שני].

[ומה שלא נכתבו הר' מאות פרקים שהיה נוהג בזמן בית ראשון, ווייל] ביים בית ראשון איז נישטאָ קיין שום הלכות [שנכתוב], האָט מען [בכתב] נישט מסדר געווען נאָך קיין הלכות [שבתורה שבעל פה], נאָר די פסוקים זענען געווען, [און] די נביאים [וכתובים]. און פון די פסוקים קאָן מיר דאָך אונז נישט אַרויסלערנען [מעצמינו], נאָר חכמינו ז"ל האָבן געקאָנט דרש'נען פון די פסוקים, די פסוקים זענען דאָך אַזוי ווי פאַרשטעלט, אַזוי באַהאַלטן פון אונז, אונז פאַרשטיי מיר דאָרטן נאָר דאָס וואָס חכמינו ז"ל האָבן אונז גע'דרש'נט.

אַזוי ווי דער רמב"ם זאָגט^{טו} אויפ'ן בנין העתיד שטייט אין יחזקאל גאַנצע קאָפּיטלעך, אונז ווייס מיר נישט, מ'קען מיר עס נישט דרש'נען, ווייל וואָס חכמינו ז"ל האָבן נישט גע'דרש'נט ווייס מיר אונז נישט [בפשט הכתובים].

ממילא איז רעכט, ס'איז טאַקע געווען, די ד' מאות פרקי זענען געווען ווילאָנג ס'איז געווען יצרא דעבודה זרה. און אַזוי ווי מ'האָט עס מבטל געווען, דער סידור המשניות איז דאָך שוין געווען אַסאך יאָרן דערנאָך, האָט מען שוין טאַקע, איז גענוג ה' פרקים.

לג

בכל דבר שהוצר מתאמץ להכשיל, צריכים לעשות יותר הרחקות

וכפרת ביצרא 'דמינות' שבומנינו

ס'איז אַ כלל גדול, וואו דער בעל דבר 'פאַרלייגט זיך' מוז זיין הרחקות!

די זעלבע זאָך בעונינו הרבים האָב מיר היינט מיט יצרא דמינות.

היצטערט האָט זיך פאַרלייגט יצרא דמינות.

ס'האָט גאָרנישט קיין שאַץ און קיין שיעור און קיין ערך וויפיל מ'דאַרף אַנטלויפן, וויפיל הרחקות מ'העט געדאַרפט צו מאַכן, הרחק הרחק פון די דרכי המינות וואָס בעונינו הרבים וואָס ס'איז געוואָרן אין די לעצטע דורות, אין דעם לעצטן דור, דער שטאַרקער כח המינות, מיט דער גאַנצער שיטה ודרך המינות, עַד אין חָקֵר.

ווען ס'העט געבליבן ווען, ווען ס'העט געווען אברהם אבינו בעולם, העט ער נישט געמאַכט קיין ד' 'מאות' פרקי, נאָר קען זיין ד' 'אלפים' פרקי איז ווייניג געזאָגט!

נאָר בעונינו הרבים ס'איז נישטאָ ווער ס'זאָל עס מאַכן.

און 'זיי' זאָגן גאָר פאַרקערט, אויף אַזא שטאַרקער "יצרא דמינות" זאָגט מען גאָר אַז מ'זאָל גאָר נאָכלאָזן, מ'זאָל גאָר ווייניגער הרחקות [מאכן].

בעונינו הרבים אַזוי ווייט איז פאַרטונקלט די אויגן.

^{טו} ברמב"ם (בית הבחירה א, ד) וז"ל, בנין שבנה שלמה כבר מפורש במלכים, וכן בנין העתיד להבנות אף על פי שהוא כתוב ביחזקאל אינו מפורש ומבואר.



לד

ביאורי הקושיות בעניני חג הפסח

ענין ביטול עבודה זרה ברכוש מצרים

היוצא לנו מזה, נחזור לענינינו [לבאר הקושיות].

ס'שטייט אין מדרש [פרשת וישלח (הנ"ל אות כז)] אז אלעס איז געווען מיט עבודה זרה'ס, ביי די גוים ביי די עובדי עבודה זרה, ס'איז אלץ געווען ווייל זענען געווען שטארקערע עובדי עבודה זרה האָבן זיי אויף אלעמען אַרױסגעלייגט עפעס ענינים פון דער עבודה זרה, זיי האָבן נישט גאַרנישט אַרױסגעלאָזט, אַ כגד, אַ מלבוש, אַ תכשיט, אויף אלעמען האָבן זיי אַרױפגעלייגט עבודה זרה.

לה

כשלקחו ישראל מרכוש מצרים, הוצרכו לבטל הע"ז עוד קודם הלקיחה

היצט לאָמיר זען, וויאָזוי האָבן אידן גענומען [מרכוש מצרים, כדכתיב] (שמות יב, לה) וַיִּשְׁאַלוּ מִמִּצְרַיִם כָּלִי כֶסֶף וְכָלִי זָהָב וְשִׁמְלֹתַי, דער מדרש זאָגט דאָךְ אויף אלעמען איז דאָ אַן עבודה זרה, וויאָזוי האָבן זיי דאָס גענומען? אלא מאי מוז זיין, [אַז] זיי האָבן עס 'מבטל' געווען [קודם הלקיחה].

דער דין איז דאָךְ (י"ד סימן קמו, ב) מ'ברויך עס מבטל געווען 'איידער' מ'נעמט עס אין די הענט אַריין. פאַרוואָס אַ ישראל קען נישט מבטל זיין עבודה זרה דעכו"ם, זאָגט די גמרא (עבודה זרה מב:) גזירה דילמא אגבה ליה והדר מבטל ליה, ווייל אַז ער וועט עס אויפהייבן ער וועט עס נעמען אין די הענט אַריין וועט ער עס קונה זיין, וועט עס הייסן עבודה זרה של ישראל, און עבודה זרה של ישראל אין לה ביטול עולמית, עבודה זרה של ישראל דאָס קאָן מען נישט מבטל זיין, - עבודה זרה און אַזוי מינות, - דעס וואָס ס'איז פון אַ איד דאָס קאָן מען נישט מבטל זיין, של עכו"ם דאָס קאָן מען נאָך מאַכן עפעס אַ ביטול דערויף.

יהיה איך שיהיה, על כל פנים האָט מען דאָס געמוזט מבטל זיין נאָך איידער מ'האָט עס גענומען אין די הענט אַריין.

[והגם דגם עבודה זרה של גוי אין ישראל מבטלה. אפשר לומר דאז יכלו לבטלה ווייל] ס'איז נאָך געווען 'פאַר' דער גזירה [דרבנן, דישראל אינו מבטל ע"ז אפילו של גוין]. און דערנאָך [יש לומר], אפשר איז געווען טאַקע אַ הוראת שעה [שיוכלו אַז לבטל ע"ז של גוי ע"י ישראל], דער בורא כל עולמים האָט דאָך געזאָגט [שישאלו ממצרים], מ'האָט עס געברויכט האָבן.

לו

ובזה יובן מה שאמר הקב"ה למשה "הזהירם" על כך, להזהר שלא יקחו מזה קודם ביטול הע"ז

איבערדעם דאָס איז טאַקע אפשר דער פשט, [במאמר הכתוב] (שמות יא, ב) דִּבְרַךְ נָא [בְּאֲזֵנֵי הָעָם] וַיִּשְׁאַלוּ אִישׁ מֵאֵת רֵעֵהוּ [ופירש"י (מהגמרא ברכות ט.) שאמר לו הקב"ה למשה בבקשה ממך] "הזהירם" על כך וכו', [והכוונה ווייל] מיט גרויס "זהירות" ברויך מען דאָס צו נעמען, [אַז] מ'זאָל קודם מבטל זיין די עבודה זרה. ס'איז געווען משה רבינו אין דור, ער האָט זיי געקאָנט לערנען, וואָרן ער איז דאָך אוודאי בקי געווען בדקדוקי עבודה זרה [כמו יעקב אבינו].



ס'איז געווען, ער האָט דאָך אַלעס געוואוסט, משה רבינו איז דאָך געווען כללא דכולהו, ווי מ'ברענגט".

[און] ס'איז געווען די "בני עליה" זענען דאָך נישט געווען [ח"ו עובדי ע"ז], זיי האבן דאָך זיכער נישט געדינט קיין עבודה זרה, שבט לוי זענען דאָך געווען צדיקים גמורים, עמרם זקן ויושב בישיבה, זיי העטן נישט גיווען גענומען אין די הענט אַריין די כלים פון עבודה זרה ביז ס'געשעט נישט אַ ביטול.

לז

ביאור קושיא י

מרכוש מצרים שהיה "בדים" של "ישראל", דשם זה שייך רק במי שאינו עובד ע"ז, מזה הביא הים ראה שרוב הכלל ישראל ביטלו הע"ז מקודם, ונשתתק הקמרון על מה שעבר עמהם פסל מיכה

קען זיין, לעולם איז דאָך געווען וְעָבַד בַּיָּם צָרָה (זכרי' י, יא), [נדרשו חכמינו ז"ל (סנהדרין קג: טז) פֶּסֶל מִיָּכָה איז דאָך דורכגעגאנגען אין ים.

[וכמו כן על הפסוק לָךְ ה' הַצִּדְקָה וְלָנוּ בִשְׁתַּת הַפְּנִים, זאָגט דאָך דער מדרש"י לָךְ ה' הַצִּדְקָה, דער ים האָט גיווען געדארפט חלילה אנטלויפן [שלא ליקרע לפני ישראל] און ס'איז געווען נסים [בזכות משה רבינו שצעק להשי"ת ועמד בפרץ לפניו להשיב חמתו מהשחית], וואָרן ס'איז מיט זיי מיטגעגאנגען די עבודה זרה.

נאָר וואָס דען, אָבער רוב ישראל, דער כלל ישראל זענען דעך דאָך געוועזן ערליך [ורק מיכה לבדו העביר בים צרה], האָבן זיי מבטל געווען די עבודה זרה [קודם שלקחו מרכוש מצרים].

פון וואו האָט ער [שרו של ים] געהאט אַ ראייה אַז מ'האָט מבטל געווען?, וואָרן כל הכופר בעבודה זרה נקרא "יהודי" (מגילה יג.), איבערהויפט [שם] "ישראל" איז דאָך נאָך אַ גרעסערע מדריגה [מן שם "יהודי"], האָט ער געהאט אַ ראייה, ער האָט געזען אַז אידן זענען מבטל עבודה זרה, וואָרן והראיה וויאָזוי האָבן די בני עליה [המכונים בשם "ישראל"] גענומען אין די הענט אַריין "רכוש מצרים", ס'איז דאָך אַ גזירה דילמא אגבה ליה והדר מבטל ליה, ער טאָר דאָך עס נישט נעמען אין די הענט אַריין, דער ביטול מוז דאָך זיין פריערער, איידער ער הייבט עס אויף, און אַז די בני עליה האָבן עס גענומען אין די הענט אַריין איז דאָך [בודאי] שוין געווען אַ

" כן הוא בזוהר הקדוש (דף קצא:). ובשו"ת השיב משה (סימן ב) להגה"ק בעל ישמח משה זי"ע בתשובה לענין ברכת התורה מביא בזה"ל, ואינו רואה שיעלה על דעת שום בר שכל, שמשה אדונינו, מובחר אנושי, רבן של כל הביאים, נאמן בית, לא יזהר בזה חס ושלום, ובודאי שכל מה שמצינו באחד מבני עליה ודאי דמשה כללין דכולהו וכו', כי הוא מופשט ועומד תמיד מושלל מכל גשמיות, עד ששב אצלו השכל והמשכיל והמושכל אחד, מחמת של נפסק הקשר כרגע, וזה ברור. ומרן רבינו הביא דברי הישמח משה בספר ויואל משה (מאמר א, סימן לו) והוסיף, "וכל המדריגות שהיו לשאר בני עליה חוץ ממלך המשיח הכל היה למשה רבינו עליו השלום".

" במכילתא (בשלח עה"פ מה תצעק אלי): רבי אחא אומר מה תצעק אלי, בשבילך אני עושה, אמר הקב"ה אלולי צעקתך כבר אבדתי אותם מן העולם על עבודה זרה שביניהם, שנאמר וְעָבַד בַּיָּם צָרָה, ואין צרה אלא עבודה זרה שנאמר (ישעי' כח, כ) [הַמִּסְכָּה צָרָה כְּהַתְפַּנֵּס, ואומר (ויקרא יח, יח) וְאִשָּׁה אֶל אֶחָתָהּ לֹא תִקַּח לְצִדָּה, ועל צעקתך אני משיב את חמתי שנאמר (תהלים קו, כג) וְאִמְרִי לְהַשְׁמִידִם לִילֵי מִשָּׁה כַּחֲזִירוֹ עֲמִד בְּפֶרֶץ לִפְנֵי הַשִּׁיב חֲמָתוֹ מִהֶשְׁחִית, לכך נאמר מה תצעק אלי דבר אל בני ישראל וְסַעֲדוּ, מפני צעקתך נוסעין.

ובמדרש (שמד"ר מא, א), לָךְ ה' הַצִּדְקָה וְלָנוּ בִשְׁתַּת הַפְּנִים (דניאל ט, ז), רבי יהודה אומר לנו בשת הפנים, ושלף הַצִּדְקָה, ישראל עובדים בים וכספו ליה פסל מיכה עובר בים שנאמר וְעָבַד בַּיָּם צָרָה, והיה הים נקרע לפניהם, הוי לָךְ ה' הַצִּדְקָה וְלָנוּ בִשְׁתַּת הַפְּנִים. (וכן הוא בתנחומא תשא סימן יד, ראה סימן טז, ובפסיקתא ד"ר י ח).



ביטול [מקודם], האָט ער געזען אַז דער כלל ישראל איז מבטל עבודה זרה, זיי האָבן זיך אַלע [מקטריגים] אויפגעדרינגען, ער האָט געזען [דער שר של ים] אַז זיי האָבן עס גענומען אין די הענט אַריין.

לח

[וזהו פירוש המדרש פליאה] הים ראה, מה ראה וינוס, ער האָט געזען "ישראל" באים ורכוש מצרים "בידם" [אין די 'הענט' אַריין], איז ער שוין טאַקע אַ מבין געווען און ער האָט געזען אַז ס'איז געווען אַ ביטול עבודה זרה. [ווער] מ'מוז דאָך, מ'טוט דאָך עפעס אַ מעשה אַ פעולה אויף לבטל, אַז ער האָט געזען "בידם" [שעשו מעשה ופעולה אויף] דעם רכוש מצרים, האָט ער געזען ס'איז אַלעס בטל ומבוטל, מ'האָט מבטל געווען אַלע עבודה זרה'ס, אַלעס וואָס מ'האָט גענומען פון מצרים, די כלים. אַזאַ גרויסער כח ביטול עבודה זרה האָט ער געזען, ער האָט געזען דעם 'כלל ישראל' אַז ס'איז נישט, דער כלל ישראל זענען חלילה נישט קיין עובדי עבודה זרה. ער [שר של הים] האָט דאָך גע'טענה'ט אַז מה בין אלו לאלו, הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה [ילקוט בשלח רמז רלד], [ווייל] ס'איז 'געווען' צווישן זיי, אָבער ס'איז געווען 'אַמאָל' [בעבר], אָבער נאָכדעם האָבן זיי, די רובא דרובא האָבן דאָך תשובה געטוהן דעמאָלטס [בלקחת הטלה]. און דערקענט האָט ער דאָס אין "רכוש", אין רכוש מצרים האָט ער געזען אַז ס'איז געווען אַ ביטול עבודה זרה. האָט ער געזען אַז דאָס איז נישט קיין טענה מה בין אלו לאלו, איבערדעם איז געווען הים ראה וינוס.

וואָרן דער שר של ים האָט [געהאָט] גע'טענה'ט מה בין אלו לאלו הללו עובדי עבודה זרה והללו עובדי עבודה זרה, [וכשראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם] האָט ער געזען ס'איז נישט אַזוי, ער האָט דאָס דערקענט. האָט ער אַ קוק געגעבן, ער האָט געקאָנט טענה'ן פריער [קודם שראה הרכוש], אַז ער האָט אָבער געזען רכוש מצרים בידם האָט ער געזען ס'איז אַ ביטול.

לט

הקדמה לביאור קושיא ה

ענין ביטול עבודה זרה בכיות הים

לאַמיר'זשע זען, "ביות הים" איז דאָך געווען די זעלבע זאך [שלא יכלו ליקח מזה רק על ידי ביטול הע"ז מקודם].

זיי זענען אַרויסגעקומען [המצריים לים ברכוש גדול].

ס'איז דאָך איינס פון די טעמים פאַרוואָס מ'האָט אַרויסגעוואָרפן דער ים [את המצריים על שפתו], ברענגען זיי דאָך אין דברי חכמינו ז"ל (תנחומא בשלח סימן טז, וילקוט בשלח רמז רנח) [כדי] מ'זאָל זוכה זיין, מ'זאָל נעמען דעם 'ביות הים'.

וואָרן זיי [המצריים] האָבן דאָך מיטגענומען די אַלע תכשיטים, מיט די אַלע 'דאָס'. [וע"ז נאמר] תוֹרֵי זָהָב נִעְשָׂה לָךְ עִם נִקְדוֹת הַכֶּסֶף (שה"ש א, יא), תוֹרֵי זָהָב מִיט נִקְדוֹת הַכֶּסֶף, נִקְדוֹת הַכֶּסֶף איז "ביות מצרים" און תוֹרֵי זָהָב איז "ביות הים", ביות הים איז געווען גרעסער פון ביות מצרים [ולכן ביות הים מכונה בשם זהב וביות מצרים בשם כסף] [במד"ר יג, כ]. [ועכ"פ אצל הים לקחו עמהם] אַסאַך תכשיטים מיט כלים.



נאָר די זעלבע זאך, לויט ווי דער מדרש זאָגט [בפרשת וישלח] אַז אַלעס האָט אַן עבודה זרה, וויאָזוי האָבן זיי עס געקאָנט נעמען? האָט מען געמוזט לאָזן מבטל זיין איידער זיי האָבן עס אויפגעהויבן, ס'איז דאָך נישט [מותר ליהנות], מ'טאָר דאָך עס נישט נעמען אין די הענט אַריין פריער – אַ איד.

מ

בשביעי של פסח לא יכלו ליקח מבית הים, כי היה אסור לבטל הע"ז ביום טוב משום מתקן מנא

ממילא דער דין איז, אום יום טוב טאָר מען דאָך זיכער נישט מבטל זיין, ס'איז דאָך געוועזן יום טוב, [ויש בזה משום] מתקן מנא.

די גמרא זאָגט דאָך (סוכה לג:) אפילו ביי הדס [שענביו מרובים מעלין], אַין ממעטין ביום טוב, וועגן מתקן מנא [שדומה למתקן כלי שאסור לעשותו ביום טוב], זאָגט די גמרא [דאף לרבי אלעזר ברבי שמעון דמתיר למעט ענביו ביו"ט, הוא רק משום דסובר דאין זה כמתקן מנא] ווייל ס'קאָן זיין מ'נעמט עס לאכילה, און לאכילה פעלט עס נישט אויס [למעט ענביו].

אָדער ביי [רבי יהודה אומר אף] מעלין את המדומע באחד ומאה (שבת קמא:), זאָגט אויך די גמרא (שם קמב.) ווייל איך זאָג אַז 'די סומע' [=סכום תרומה] איז אַריינגעפאלן און 'די סומע' האָט מען אַרויסגענומען, איך בין נישט מתקן גאָרנישט. [אבער] טאָמער איז מען מתקן נאָר, מ'איז עס מתקן פון 'טבל' אָדער מ'איז מתקן אַז ס'איז ראוי אויף אַ הדס, הייסט מען מתקן מנא, איז אסור אום יום טוב. זעט אויס גאָר אַן איסור דאורייתא.²

נו היינט-שוין-נאָך [=כל שכן] דעס [הכלים של ביזת הים], אַז ס'איז דאָ דערויף אַן עבודה זרה איז דאָך עס זיכער נישט ראוי פאַר אַ איד, מ'טאָר דאָך עס נישט נעמען אין די הענט אַריין, ס'איז זיכער נישט ראוי צו גאָרנישט, און אַז ער איז עס מבטל אום יום טוב מאַכט ער עס פאַר אַ כלי, ער טאָר עס נישט נעמען ער טאָר נישט נהנה זיין אַן ביטול, [ואם כן כשעושה הביטול] מאַכט ער עס פאַר אַ כלי, האָט מען [עס] נישט געטאָרט טון אום יום טוב, האָט מען דאָס געמוזט טון הערשט אַ טאָג נאָך יום טוב.

מא

ובאחרון של פסח אז ביטול הע"ז וחבו בבית הים, והיה בזה הכנעה וביטול גדול להע"ז ולשרי האומות, ועל כן חזרו ואמרו אז "השירה" שזוכר בו שבח על הכנעת הע"ז וכחות הטומאה

קומט אויס, דער ביזת הים האָבן הערשט געקאָנט אידן 'זוכה' זיין [דעריין] אַ טאָג נאָך יום טוב, דאָס איז געווען [ביום שהוא אצלינו] אחרון של פסח. איבערדעם איז עס געווען אַ גרויסער טאָג, ס'איז געווען אַ ביטול עבודה זרה.

¹ דהיינו כשנפלה תרומה לתוך חולין זה נקרא "מדומע" [דהיינו "מעורב" חולין בתרומה], והדין הוא (במסכת תרומות פ"ד מ"ז) דתרומה עולה באחד ומאה, דהיינו שאם נפלה סאה אחת של תרומה לתוך סאה של חולין היה זה מתבטל וכל התערובות מותר, אבל צריך "להעלות" [פירוש, להפריש ולהוציא משם] סאה אחת כשיעור התרומה שנפלה ותמכר לכהנים כדין תרומה [שלא להפסיד להכהנים] (עי' תרומות פ"ד ופ"ה). וסובר רבי יהודה דגם בשבת מותר לעשות כן להיות "מעלין" את המדומע, והיינו לתקן המאה סאה של חולין, על ידי שלוקחין משם סאה אחת. – וכתב הרע"ב (שבת כא, א) בביאור סברת רבי יהודה, וז"ל: ולא אמרינן מתקן הוא, דתרומה שנפלה בחולין חשיבין לה כאילו מונחת לבדה ואינה מעורבת, וכשעולה באחד ומאה התרומה עצמה שנפלה עולה, הילכך לאו מתקן הוא. (ועיין בסוגיית הגמרא דשבת קמב.).

² דנחלקו הראשונים אי מתקן הדס ביו"ט איסורו מדאורייתא או מדרבנן, דדעת המרדכי (סוכה סימן תשיח) בשם הריב"א, והרא"ש (שבת ריש הבונה) והמאירי (שבת כט:) דהוי מאדאורייתא, אבל כמה ראשונים סברו דאיסורו הוא רק מדרבנן. ועיין בספר כפות תמרים (סוכה לג:).



אום יום טוב (בד' של פסח) האָט מען זיך נישט געטאָרט מיט דעם באַפּאַסן [להתעסק], האָט מען אין 'דעם' טאָג [אחרון של פסח] מבטל געווען אַלע עבודה זרה'ס, ס'איז נאָך מער געווען [ביזת הים] ווי ביזת מצרים, דער שְׁמֵעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן וואָס זיי האָבן זיך מתרגז געווען אויף ביטול עבודה זרה [כבמדרש דלעיל (אות כ)], איז נאָך מער געווען אחרון של פסח [מביום א' של פסח, שהיה אז] וּבִאֲלֵהֶם עֲשֵׂה ה' שְׁפָטִים (במדבר לג, ד) [דשל זהב היתה נתכת ושל עץ נרקבת], און [באחרון של פסח איז געווען אז] 'אידן אַליין' האָבן עס געמאַכט, ס'איז על ידי אדם, מ'איז מקיים מצות הבורא ברוך הוא, איז 'דער' ביטול [בידי אדם לשם מצוה] דאָס האָט נאך אפילו אַ גרעסערן כח, [וכמו שאמרו חז"ל (כתובת ה.)] גדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ.

איבערדעם איז הערשט דעמאָלטס [באחרון של פסח שייך יותר] אָשִׁירָה לַה' כִּי גָאָה גָאָה, [ותרגום אונקלוס] אַתָּגֵאִי עַל גִּתְנִיָּא, זיי זענען נכנע געווען די אַלע, די אַלע שרים, איבערדעם ווייל די אַלע שרים זענען דאָך מקושר מיט זייערע עבודה זרה'ס, דאס איז געווען אַ גרויסע הכנעה, אַ גרויסער ביטול, איז דער טאָג דער אחרון של פסח געווען אַ גרויסער טאָג, טאָקע דעמאָלטס ביים ים.

ממילא בלי ספק האָט מען דעם כִּי גָאָה גָאָה [און] דעם שְׁמֵעוּ עַמִּים יִרְגְּזוּן האָט מען אודאי געדאַרפט צו זאָגן נאָכאַמאָל [למחרתו ביום] אחרון של פסח, האָט מען ביים ים געזאָגט שירה [נאָכאַמאָל].

מב

ביאור קושיא ה

בפ' שלח חושב רש"י גם שירה שאמרו באחרון ש"פ, ולכן כתב כי "עד" שאמרו שירה היה ח' ימים, דהוא עד ועד ככלל מיט דעם איז רעכט וואָס ער זאָגט [ברש"י סוף שלח] די 'אַכט' טאָג. ס'שטייט [ברש"י] משעה שיצאו ממצרים "עד" שאמרו [שירה, איז דאָך] עַד וְעַד ככלל, מיינט מען דאָך דעם טאָג פונעם שירה זאָגן [הוא ככלל, שהרי כתב] "עד" שאמרו שירה.

שביעי של פסח האָט מען טאָקע געזאָגט דאָס 'ערשטע' מאָל שירה, אָבער אחרון של פסח האָט מען 'נאָכאַמאָל' געזאָגט, דער "עד" שאמרו שירה, מיינט מען [שהיה ח' ימים בצירוף] מיט דער צייט וואָס זיי האָבן געזאָגט שירה, איז טאָקע נכלל דער אחרון [של פסח], כאָטשיג צום ים זענען זיי געקומען שביעי של פסח [כמו שכתב רש"י בפרשת בשלח], אָבער ס'איז ביידע אמת.

איבערדעם איז דער טאָג אחרון של פסח געווען אַ גרויסער טאָג, טאָקע דעמאָלטס אַליין ווען מ'איז געשטאַנען ביים ים איז געווען דער ביטול עבודה זרה מיט די ביזת הים, איז דאָס טאָקע געשען טאָקע אום אחרון של פסח.

מג

הקדמה לביאור קושיא ח - ט

במשך יום טוב פסח עשו כמה ביטולי עבודה זרה: בליל א' עם הקרבן פסח, ביום א' עם הרכוש מצרים, ובאחרון של פסח עם ביזת הים [ועל כן נקרא כל היום טוב על שם הקרבן "פסח", דכולו מיוחד על ביטול עבודה זרה כמו בקרבן פסח שבאה להוראה זו לשחוט את אלהיהן ולהכניען]

היצט לאָמיר זען.

דער קרבן פסח [היה בו ביטול ע"ז], אזוי ווי דער מדרש (הנ"ל באות טז) זאָגט, דער בורא כל עולמים האָט געהייסן נעמען [טלה ולשוחטן] מ'זאָל מבטל זיין זייער עבודה



זרה, זיי האָבן געדינט צום מזל טלה, צום טלה האָבן זיי געדינט, [זה שאמר הכתוב] יבשוּ כָּל עֲבָדֵי פֶסֶל, ס'איז געווען אַ ביטול עבודה זרה.

און דאָ דער אחרון של פסח איז געווען די זעלבע זאך. דאָס וואָס מ'האָט געטוהן דעם ערשטן טאָג פסח, די ערשטע נאַכט [בקרבת פסח] מיט דעם ערשטן טאָג [ברכוש מצרים], מ'האָט גענומען און מ'האָט גע'שחט'ן דעם קרבן פסח, מבטל געווען עבודה זרה, די זעלבע איז געטוהן געוואָרן אחרון של פסח אַ ביטול עבודה זרה ביי דעם ביזת הים. דעמאָלטס [בא' דפסח] איז עס אויכעט געווען ווידעראום, מיט דעם ביזת מצרים [און] מיט'ן קרבן פסח. איז דאָס געווען די זעלבע נאַכאַמאָל אין אחרון של פסח. איז די גאַנצע צייט פון [יום טוב] "פסח" איז געווען אַזא ביטול עבודה זרה.

מד

חשיבות הקרבנות בזמן שאין עבודה זרה בעולם, כמו בימי הבל ונח, וכן לעתיד לבא

קען זיין, לעתיד [לא יהיה עוד עבודה זרה בעולם, ווין] דער מדרש זאָגט [ויק"ר ז, ד] וְעָרְכָה לָהּ מִנְחַת יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם פִּימִי עוֹלָם וְכִשְׁנִים קִדְמֹנִיּוֹת [מלאכי ג, ד], פִּימִי עוֹלָם [בימי הבל, שהיה בימי] אדם הראשון, וְכִשְׁנִים קִדְמֹנִיּוֹת בימי נח, שלא היה עבודה זרה בעולם. לעתיד וועט דאָך די קרבנות זיין אַזוי ווי נאָך איידער ס'איז געווען עבודה זרה, דעמאָלטס איז נאָכנישט געווען בימי נח, ס'איז נאָכנישט געווען בימי הבל, ס'איז נאָכנישט געווען קיין עבודה זרה בעולם, איז עס געווען אין אַנדער חשיבות געווען אינגאַנצן.

מה

איך וועל נישט מאריך זיין כ'האָב אַמאָל געזאָגט פשט [בדברי המדרש הנזכר] לויטן רמב"ם, דער רמב"ם (מורה נבוכים ח"ג, פרק לב ופרק מו) זאָגט דאָך [כי טעם מצות] קרבנות איז וועגן ביטול עבודה זרה. זיי קריגן דאָך [רמב"ן] [ויקרא א, ט], איך וועל נישט מאריך זיין.

מו

לעתיד כשלא יהיה ע"י בעולם, לא יהיה נוהג כל כך החשיבות של "ביטול ע"י", אבל חשיבות "האמונה" יהיה גם אז, כי האמונה אין לה שיעור וערך בהשגתה

אבער על כל פנים, דער נביא זאָגט אַז לעתיד וועט נישט זיין קיין עבודה זרה בעולם [כדכתיב (ישעי' ב, כ-יח) וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים וגו' וְנִשְׁגַּב ה' לְבַדּוֹ בַּיּוֹם הַהוּא, וְהָאֱלִילִים כָּלִיל יִחְלֶף].

קומט אויס דעמאָלטס וועט נישט קיין חשיבות זיין דער [נאָמען] "פסח", דער [קרבן] פסח איז דאָך געמאַכט געוואָרן וועגן ביטול עבודה זרה.

אַבער [דער נאָמען] "מצות" [המורה על אמונה, לזה יהיה חשיבות גם לעתיד, שהרין] "אמונה" איז דאָך, ווי העכער מ'איז איז די אמונה גרעסער.

מז

זיי זאָגן דאָך דעם פשט. די אַלע וואָס זענען מעיין אין די חכמה [בהשגת עולמות העליונים], די חכמי אמת, לעולם מ'קומט דאָך אַלץ אויס צו דעם אַז מ'פאַרשטייט נישט, ס'איז דאָך גאַרנישט מעגליך, [ס'איז] למעלה מהשגתנו די אַלע בחינות, די עולמות העליונים. נו דעמאָלטס וואָס איז אַ נפקא מינה [אם מעיין בחכמה], דער וואָס ער ווייסט גאַרנישט דער פאַרשטייט אויך נישט, ער וועט אויך נאָר זאָגן אַז [מ'קען עס נישט פאַרשטיין] ?.



גיבן זיי צו פאַרשטיין, ס'איז אַ חילוק. אַזוי ווי אַ קטן, ער קען ציילן ביז צען און ווייטער קען ער נישט, ווייסט ער אַז ס'איז דאָ עפעס אַ העכערע מספר וואָס ער ווייסט נישט, ווייסט ער ס'איז דאָ מער ווי צען. אָבער דער וואָס ער קען שוין ציילן נאָך אלפים ורובבות, ווייסט ער אויך ס'איז פאַרהאַנדן נאָך אַ גרעסערער מספר, אָבער דער גרעסערער מספר הייבט זיך ביי אים אָן אַסאָך העכער.

אַזוי איז דאָס אויכעט, די אמונה אַז ס'איז דאָ למעלה מהשגתינו, ביי דעם וואָס ער ווייסט איז עס טיפער און העכער.

מח

ביאור קושיא ח - ט

בומן הוה נקרא היום טוב "חג הפסח" להראות על ביטול עבודה זרה, כי זה עבודתינו בומן הוה, אבל בתורה נקרא "חג המצות" לפי האמת, דמרמו על האמונה שזה יהא נוגע גם לעתיד לבוא

איבערדעם ווי גרעסער מ'וועט זיין [בהשגה לעתיד לבא], דער כח "האמונה" איז אָבער אַלץ אויף אַ העכערן אופן, שטאַרקער.

און ס'שטייט חג "המצות" ווייזט אויף אמונה, [דנקרא בזוהר הקדוש] [ויצא קנו: בא מא. תצוה קפג:] מיכלא דמהימנותא, מ'האָט געגלייבט אין באַשעפער^א.

אזוי ווי דער דרך פקודיך זאָגט דאָ^ב אויף דעם אַסאָך רמזים, 'דאָס' [חמץ] טוט זיך אַליין, דאָ זעט מען אַז מ'טוט גאָרנישט און ס'איז מתחמץ [מאילין].

ס'ווערט דאָך אָנגערופן מיכלא דמהימנותא, מצה ווייזט דאָך אויף אמונה. און דאָס וועט מען דאַרפן [אויך] לעתיד.

ממילא לעתיד וועט עס טאַקע הייסן חג "המצות".

היינט ברויך מען נאָך האָבן ביטול עבודה זרה, און מינות איז אין כלל^ג [מה שמתפללים] וְהָאֵלִילִים פְּרוֹת יִכְרֹתוֹן, ברויך עס הייסן חג "הפסח".

די תורה הקדושה שמועסט אליבא דאמת, אַזוי ווי ס'וועט הייסן לעתיד, איבערדעם הייסט עס חג המצות.

^א כדכתיב (שמות יב, לט) וַיֹּאפֹּךְ אֶת הַבָּצֵק אֲשֶׁר הוֹצִיאֻהוּ מִמִּצְרַיִם עֲגֹת מִצּוֹת כִּי לֹא חֻמֶּץ כִּי גִרְשׁוֹ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יִכְלוּ לְהִתְמַקְּהָה וְגַם צִדָּה לֹא עָשׂוּ לָהֶם. ופרש"י וגם צדה לא עשו להם, לדרך. מגיד שבחן של ישראל שלא אמרו היאך נצא למדבר בלא צדה, אלא האמינו והלכנו, הוא שמפורש בקבלה (ירמ' ב, כ) וְזָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרֶיךָ אֲהַבֵּת כְּלוּלִתֶיךָ לְכֶתֶף אַחֲרֵי בְמִדְבָּר בָּאֲרֶץ לֹא זְרוּעָה, ומה שכר מפורש אחריו (בפסוק ג) קִדָּשׁ יִשְׂרָאֵל לְה' וְגו'. ובפרשת האזינו (לכ, י) על הפסוק וּבִתְהוֹ לָלַי יִשְׁמֶן, פירש רש"י: ארץ ציה ושמה מקום לילת תנינים ובנות יענה, אף שם נמשכו אחר האמונה ולא אמרו למשה היאך נצא למדברות מקום ציה ושמה, כענין שנאמר לְכֶתֶף אַחֲרֵי בְמִדְבָּר. (ועיין בדברי הקדושת לוי לעיל בקושיא ח').

^ב בדרך פקודיך (עשה ט, חלק המחשבה אות ד): וז"ל, צונו השני"ת בעת צאתנו מארץ מצרים לְכַבֵּר הַחֲמֵץ וּשְׂאוֹר מִרְשׁוֹתֵינוּ וכו' רמז לענין מעשה "אדם הראשון", כמו שאלקים עשה את האדם ישר וכו', שנטה אחר דעת טוב ורע, ועל ידי זה העלה בדעתו דעות אחרות אשר לא היה כוונת היוצר והעושה, ומה יבא לו ההפסד אם לא יברר הטוב מן הרע על פי התורה. כמו כן הוא רמז חמץ ושאר שנגבה ומתעלה בו הרוח, ומגביה את עצמו יותר ממה שעושהו העושה, ובאם ניחתו העושה אחר שנחתמץ ולא יִשְׁתּוּ בעל כרחו על ידי כח האש והחמה לכל יגביה את עצמו יותר, יקבל ההפסד לגמרי. לזה אסרה התורה לזכר זה את החמץ ושאר בזמן צאתנו ממצרים, שהוציא אותנו מן הדעת הרע, לכל נטה אשורים מכוונת העושה, רק על ידי התורה נתברר הדעת את אלקי עולם וכו'. - (וכן כתב עוד (עשה י, חלק המחשבה אות ב) וז"ל: הנה בטעם המצה נ"ל עפ"י אשר כתבנו בטעם השבתת חמץ, שהוא הדעת הרע המרומז בחמץ, אשר בו רוח אחר אשר לא עשה העושה מלאכת הבצק, ומגביה את עצמו יותר ממה שעשאו בלישה, משא"כ מצה רמז לדעת הטוב, רק כעין עשיית העושה, רמז לדעת של אדם הראשון דעת הטוב אשר נברא בו קודם שביקש חשבונות רבים וכו'.

^ג ועל כן גם לאחר שנחבט יצא דעבודה זרה, עדיין קורין אותו "חג הפסח", כי יצא דמניות עדיין שורה בעוה"ר, וזקוקין לביטול הכחות שלהם. ובוה מיושב קושיא ט' בפרטיות.



מט

הקדמה לאופן ב: בביאור קושיא ח - ט

לאָמיר זען, ס'ליגט נאָך עפעס דערין [במה שנקרא הקרבן והיום טוב בשם "פסח"].

בפרש"י הקרבן נקרא פסח על שם הדלוג והפסיחה, ואתם עשו כל עבודתיו לשם שמים.

אין פסוק (בא יב, יא) שטייט [פסח הוא לה'], דער [קרבן] פסח הייסט על שם הדילוג והקפיצה. רש"י זאָגט דאָך אַזוי^כ, [קרבן] הפסח קרוי על שם הדילוג והקפיצה שהיה [הקב"ה] קופץ ומדלג ממצרי לישׂראל. ס'איז דאָ דאָרט אַ שטיקל רש"י, רש"י זאָגט פסח הוא לה', הפסח קרוי על שם הדילוג והקפיצה, ואתם עשו את כל עבודותיו לשם שמים.

דער בני יששכר (ניסן ב, ג) זאָגט אויף דעם "לא ראיתי [בזה] פירוש המתיישב על הלב", ער האָט נישט געזען קיין פירוש המתיישב על הלב.

[קושיא יב]: צ"ב הדלא כל המצות צריך לעשות לשם שמים, ומה צורך להשמיענו כן במצוה זו דוקא?

וואָרן ווי קומט עפעס דער ואתם עשו [וכו'] לשם שמים, אַלדינגס ברויך מען טון לשם שמים.

[קושיא יג]: גם צ"ב המשך הרישא לסיפא ברברי רש"י דהפסח נקרא על שם הקפיצה, ולכן ואתם עשו וכו' לשם שמים [און] וואָס הייבט ער עפעס אָן הפסח קרוי [על שם הדילוג והפסיחה] וכו', וואָס פאַר אַ שייכות האָט עס דער דילוג וקפיצה [צו] ואתם עשו כל עבודותיו [לשם שמים]?

ג

הקדמה לביאור קושיא יב - יג

באור החיים הק' דמה שנאמר בפרשת אמור "פסח לה'", הוא יען שבפסח מצרים עשו גם לאהבת הערב והמועיל, ולזה אמר הכתוב דכפסח דורות יעשו לשם שמים

נאָר דער אמת, ס'איז דאָ אַ שטיקל אור החיים אין פרשת אמור וואָס מיט דעם פאַרשטייט מען די רש"י.

דער אור החיים הקדוש אין פרשת אמור (כג, ה), דאָרט שטייט אויך פסח לה', זאָגט דער אור החיים הקדוש, ווייל דער ערשטער פסח [שעשו במצרים] זאָגט ער איז נישט געווען לשם שמים, דער ערשטער פסח איז געווען [לאהבת הערב והמועיל].

[העֲרַב] קודם שטייט דאָך^כ אַז זיי האָבן נישט געוואָלט מקריב זיין [הקרבן פסח] ביז זיי האָבן געשפירט דעם ריח גן עדן וואָס ס'איז געווען אין פסח פון משה רבינו^ז.

^כ ברש"י: פסח הוא לה'. הקרבן קרוי פסח על שם הדלוג והפסיחה, שהקב"ה היה 'מדלג' בתי ישראל מבין בתי מצרים 'וקופץ' ממצרי למצרי, וישׂראל אמצעי נמלט, ואתם עשו כל עבודותיו לשם שמים וכו' דרך דילוג וקפיצה, זכר לשמו שקרוי פסח.

^{כב} במדרש רבה (בא יט, ה). ורבותינו אמרו לא בקשו ישראל למול במצרים, אלא כולם בטלו המילה במצרים חוץ משבטו של לוי וכו', והיה הקב"ה מבקש לגאלן ולא היה להם זכות, מה עשה הקב"ה, קרא למשה ואמר לו לך ומהול אותם וכו', והרבה מהן לא היו מקבלים עליהם למול, אמר הקב"ה שיעשו הפסח, וכיון שעשה משה את הפסח גזר הקב"ה לארבע רוחות העולם ונושבות בגן עדן, מן הרוחות שבגן עדן הלכו ונדבקו באותו הפסח שנאמר עוֹרִי צָפוֹן ובוֹאִי תִימֵן (שה"ש ד, טז) והיה ריחו הולך מהלך מ' יום, נתכנסו כל ישראל אצל משה אמרו לו בבקשה ממך האכילנו מפסחך, מפני שהיו עייפים מן הריח, היה אומר הקב"ה אם אין אתם נימולין אין אתם אוכלין וכו', מיד נתנו עצמן ומלו, ונתערב דם הפסח בדם המילה, והקב"ה עובר ונוטל כל אחד ואחד ונושקו ומברכו שנאמר (יחזקאל טו, ו) וְאָעֲבַר עֲלֵיךְ וְאֶרְאָךְ מִתְבַּסֵּסֶת בְּדָמֶיךָ וְאָמַר לְךָ בְּדָמֶיךָ חֲיִי וְאָמַר לְךָ בְּדָמֶיךָ חֲיִי בדם פסח, חֲיִי בדם מילה.

[וְהַמְוִעִיל] און דערנאָך זאָגט ער, ס'איז דאָך געוועזן, זיי האָבן דאָך עס געוואָלט, זיי האָבן זיך דאָך מציל געווען פונעם טויט מיט דעם [בדמ הפסח, כדכתיב (שמות יב, יג)] וְרֵאִיתִי אֶת הַדָּם וּפְסַחְתִּי עֲלֵכֶם וְלֹא יִהְיֶה בְכֶם נֶגֶף, ס'האָט זיי דאָך מציל געווען, איז דאָך עס געווען פאַר דעם.

[אמנם] לעתיד [בפסח דורות] זענען די ביידע טעמים נישטאָ, ברענגט מען נאָר דעם פסח ווייל השי"ת האָט געהייסן, זאָגט ער פֿסח לה', נישט אַזוי ווי דער ערשטער פסח. [עד כאן באור החיים הקדוש].

נא

ביאור קושיא יב - יג

ועל דרך זה כתב רש"י בפסח מצרים, דמאחר שהוא קרוי על שם הדילוג והקפיצה, שהקב"ה הציל חייהם, לזה הוצרך להזהיר שיעשו כל עבודותיו לשם שמום ולא לאהבת הקרב והמועיל

דאָס זאגט רש"י, הפסח קרוי על שם הדילוג והקפיצה, ממילא איז דאָך עס על שם הדילוג והקפיצה ווייל מ'האָט קופֿן געוועזן, איז דאָך עס פאַר הצלה, פונדעסטוועגן זאָגט ער אָבער ווייטער ס'זאָל זיין ואתם עשו את כל עבודותיו "לשם שמום".

נב

יהיה איך שיהיה, על כל פנים דער [קרבן] "פֿסח" איז געווען על שם הדילוג והקפיצה, אין פסוק שטייט דאָך אַזוי.

[קושיא יא]: לכאורה קשה דעצם הגם היה הריגת הבכורים והצלת ישראל, והקפיצה היה רק האופן שנעשה הגם, ולמה נקרא הקרבן על שם הקפיצה דייקא

לעולם "פסח" איז לשון [גִּנּוּן וְהִצִּיל] פֿסוּחַ וְהִמְלִיט (ישעי' לא ה, וביוצר לשבת הגדול), אַזוי ווי אַ פֿסַח [=הינקעדיגער], ער שפּרינגט, ער איז קופֿן ממקום למקום. לכאורה וואָס עפעס דעס ?

דער עיקר איז דאָך [אז] 'אידן זענען געבליבן לעבן' אָדער כדומה, וואָס עפעס דוקא על שם הפיסוח, וועגן פֿסוּחַ וְהִמְלִיט. ס'איז שווער, דער נאָמען איז, דער "פסח" הייסט [על שם הדילוג ופסיחה], פאַרדעם הייסט עס אינגאנצן "פסח", ס'האָט דאָך נישט קיין אנדערן טעם. פאַרוואָס הייסט דער קרבן "פסח", זאָגט דאָך רש"י על שם הדילוג והקפיצה, האָט מען אַ נאָמען געגעבן דעם גאַנצן פסח אויף דעם וואָרט "דילוג וקפיצה".

לעולם דעס אַז מ'האָט 'זיי גע'הרג'עט' איז געווען אַ נס, מכת בכורות, ס'איז געווען דעמאלטס [אז] מ'האָט מכניע געוועזן די מצריים מיט די עבודה זרה מיט די כוחות הטומאה. און וואָס אידן 'זענען געבליבן לעבן' איז ווידער געווען אַ גרויס נס, [שהיו ישראל] 'צווישן' זיי. זייער 'טויט' [של המצריים] איז געווען [עיקר הנס] און זייער 'לעבן' [של בני ישראל].

נאָר דער 'שפּרינג', דער 'דילוג וקפיצה'?, אין דעם ליגט דאָך נישט [עיקר הנס], איז מען דאָך נישט מזכיר נישט דעם 'טויט' און נישט דאָס 'לעבן', נאָר איין וואָרט ס'איז געווען 'דילוג וקפיצה'.

'דילוג וקפיצה' קען דאָך זיין אויף אַסאַך זאַכן, וואָס רופט ער עפעס אָן דעם "פסח", כאַפט ער פונקט אַרויס אויפֿן שם דילוג וקפיצה.

נג

הקדמה לביאור קושיא יא

נאָר קען זיין.

ס'שטייט דאָרט אין פסוק (בא יא, ד): [וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה'] פְּחַצַּת הַלֵּילָה אָנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם: וּמֵת כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבְּכוֹר פָּרְעֹה וְגו' עַד בְּכוֹר הַשֶּׁבִי: וְהָיְתָה צִעָקָה גְּדֹלָה בְּכָל אֶרֶץ מִצְרַיִם אֲשֶׁר כָּמְהוּ לֹא נִהְיְתָה וְכָמְהוּ לֹא תִסֵּף: וְלִכְלָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחָרֵץ כָּלֵב לְשֹׁנוֹ וְגו' לְמַעַן תִּדְעוּן אֲשֶׁר יִפְלֹה ה' בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל:

[קושיא יד]: צ"ב למה דוקא במכת בכורות כתיב לְמַעַן תִּדְעוּן אֲשֶׁר יִפְלֹה ה' בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל, הלא בכל המכות היה חילוק בין מצרים ובין ישראל

[וצריך ביאור] וואָס איז דער "לְמַעַן תִּדְעוּן אֲשֶׁר יִפְלֹה ה'", אלע מכות זענען דאָךְ אַזוי געווען [שהיו רק אצל מצרים ולא אצל ישראל].

[וכדמצינו (ורא ט, כו) שאמר הכתוב רק בְּאֶרֶץ גִּשְׁן] במקום אֲשֶׁר היו [שם] בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא הָיָה בָרָד, דאָרט איז נישט געווען קיין ברד.

איבערהויפט דער רמב"ן וואָס ער גייט אין דער שיטה¹² איז דאָךְ קיין שום מכה נישט [געווען במקום שדרו בני ישראל].

וואָרן ביי מכת דם [מצינו] האָבן די חכמינו ז"ל געזאָגט (שמו"ר פ"ט י') אַז ס'איז געווען נאָר ביי מצריים, זיי האָבן גענומען [בכלי אחד], אַ מצרי מיט אַ ישראל האָבן געטרינקען וואָסער, ביי אים [הישראל] איז געווען וואָסער און ביי אים [המצרי] איז עס געווען דם, אין דעם גלעזל אליין האָט מען געזען דעם הפרש.

כסדר איז אַזוי געווען [לדעת הרמב"ן], אלע עשר מכות זענען דאָךְ אַזוי געווען. [ומדוע] ביי דעם [במכת בכורות] פונקט שטעלט ער אַראָפּ, ביי דעם וְכָמְהוּ לֹא תִסֵּף, ביי דעם וְלִכְלָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחָרֵץ כָּלֵב לְשֹׁנוֹ, [שטעלט ער אראפ] "לְמַעַן תִּדְעוּן אֲשֶׁר יִפְלֹה ה' בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל".

נד

[הקדמה לביאור קושיא יד]

בתרגום יונתן: שבערב פסח הולכו את ישראל בעננים ממצרים למקום המקדש בירושלים, ושם שחטו ואכלו הפסח, ואחר כך חזרו בעננים למצרים באותה הלילה

האָב איך געקלערט [בהקדם וואס] דער תרגום יונתן זאָגט [על הפסוק] וְאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל פְּנֵי נְשָׁרִים¹³, מ'האָט אידן געטראָגן מיט עננים צום מקום המקדש זיי זאָלן עסן דעם קרבן פסח, וְטַעֲנִיתִּי יְתִכּוֹן הִי פֶּעַל גִּדְפֵי נְשָׁרִין לְמִיכַל פֶּסְחָא, אַזוי זאָגט אַרויס דער תרגום יונתן.

זעט אויס ס'איז געווען אַ קפידא אַז דעם קרבן פסח זאָל מען עסן דאָרטן אין ירושלים במקום הקודש, האָט מען זיי געפירט מיט עננים אויף דעם פלאץ, זענען זיי געוועזן דאָרטן [בירושלים] אין עננים און זיי האָבן דאָרט געגעסן דעם קרבן פסח.

¹² דיש מחלוקת הראשונים אי המכות שבאו על המצריים היו כלל אצל ישראל, דשיטת האבן עזרא (שמות ז, כד) דכמה מכות הזיקן אותם מעט, חוץ ממאלו המפורשים בתורה. אולם הרמב"ן (ח, יח) סובר שכל המכות לא היו בישראל כלל, והביא ראיה שאמרו חז"ל דממכת דם העשירו ישראל שהמצרים קנו מים מישראל, והרי במכת דם לא נזכר בכתוב שלא היה בבני ישראל, וחזינו דגם מה שלא נכתב להדיא כן, לא היה בישראל.

¹³ בתרגום יונתן פרשת יתרו (יט, ד) וְטַעֲנִיתִּי יְתִכּוֹן עַל עֲנָנִין הִי פֶּעַל גִּדְפֵי נְשָׁרִין מִן פִּילוֹסִין וְאוֹבִילִית יְתִכּוֹן לְאַתֵּר בֵּית מוֹקֶדֶשָׁא לְמַעַבְד תַּמָּן פֶּסְחָא וּבִהְיוּא לִילֵיא אֶתִּיבִית יְתִכּוֹן לְפִילוֹסִין, ומתמן קריבית יְתִכּוֹן לְאוֹלָפִן אוֹרִייתִי.

נה

ויש להקשות, אם כבר היו בירושלים עד סמוך לחצות, אם כן למה החזירים הקב"ה למצרים קודם חצות והוצרכו לנס דפסוח והמליט, היה להם להמתין שם במקום המקדש עד אחר הרגע של חצות, דלמעט בניסא עדיף?

לאמיר זען, פסח איז דאך נאכל "קודם חצות", זאגט דאך די גמרא^כ וְעִבְרִיתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בַּלֵּילָה הַזֶּה, גזירה שוה.

זיי זענען דאך נאך געווען [סמוך לחצות במקום המקדש], מילא דאס [אכילת הפסח] איז דאך נישט געווען תחילת הלילה, מ'האט געברויכט עסן א כזית מצה [תחלה כדי שתהא הפסח נאכל על השובע], און [מ'האט געדארפט] צוגרייטן און בראטן דעם [קרבן] פסח, זיי האבן אים גע'שחט'ן [וועשו הכל] דארט, און דערנאך האט מען זיי געפירט מיט עננים [בחזרה למצרים, ואם כן עד און] זענען זיי דאך געווען [סמוך] 'פאר חצות' זענען זיי [נאך] געוועזן אין מקום המקדש.

און דעם [מכת בכורות] איז געשען אין 'די רגע פון חצות', נו למעט בניסא עדיף, פארוואס האט מען זיי געדארפט צוריק פירן פאר חצות?

מילא דאס גאנצע פארוואס מ'האט זיי [בכלל] צוריק געפירט, [ווייל] ס'איז נאכנישט געווען דער זמן, זיי האבן געדארפט ארויסגיין 'צופרי' און נישט 'ביי די נאכט', [כדכתיב] בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה^{כט}, ווען ס'איז געווען 'די רגע' פון די גאולה, פאר 'די רגע' פון די גאולה טאר מען נישט ארויס, ניטאמאל 'איין רגע' דערפריער, [וממילא מובן] האט מען זיי געמוזט צוריק ברענגען [למצרים], מילא [דאס] פארשטייט מען יהיה איך שיהיה.

אבער פארוואס [הוצרכו להחזירן עוד קודם חצות הלילה, כשכבר היו בירושלים סמוך לחצות, והלא] למעט בניסא עדיף?

קומט אויס [מזה], האט מען זיי צוריק געברענגט 'פארדעם', פונקט ווען מ'האט געדארפט "קופץ" זיין, שפרינגן פון א מצרי [למצרים] און א ישראל [אמצעי נמלט], איז דאך געווען א גרויס נס, ווייל ס'איז געווען איינס נעבן דאס אנדערע, און אז א מצרי איז געווען בבית ישראל איז ער נהרג געווארן, און [אז] א ישראל איז געווען בבית מצרי איז ער נמלט געווארן [שמו"ר יח, ב].

[ולכאורה] מ'האט זיי דאך געקאנט דארט האלטן נאך [במקום המקדש], ווען זיי העטן געווען גיווען נאך א קורצע צייט, זיי האבן דעמאלטס [סמוך לחצות] געגעסן דעם קרבן פסח, האלט מען זיי נאך [דארטן] נאך די [פאר] מינוטן ביז נאך חצות, און די רגע פון חצות איז געטוהן געווארן [מכת בכורות], האט מען זיי געקאנט [נאכדעם]

^כ בגמרא (פסחים קכ:) תניא, וְאָכְלוּ אֶת הַבֶּשֶׂר "בַּלֵּילָה הַזֶּה" (יב, ח), רבי אלעזר בן עזריה אומר, נאמר כאן בַּלֵּילָה הַזֶּה וְנֹאמַר לָהֶלֶן (יב, יב) וְעִבְרִיתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם "בַּלֵּילָה הַזֶּה", מה להלן עד חצות, אף כאן עד חצות.

^{כט} בפרשת בא (יב, מא): וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וַיְהִי בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה יָצְאוּ כָל צְבָאוֹת ה' מִצְרַיִם מִצְרַיִם. ופירש רש"י בפרשת האזינו (לב, מח): במצרים נאמר "בעצם היום הזה" הוציא ה', לפי שהיו מצריים אמורים בכך וכך אם אנו מרגישים בהם אין אנו מניחין אותן לצאת, ולא עוד אלא אנו נוטלין סייפות וכלי זיין והורגינן בהם, אמר הקב"ה הריני מוציאן בחצי היום וכל מי שיש בו כח למחות יבא וימחה.

^ל כמו שפירש רש"י שם בפרשת בא (והוא מהמכילתא), וַיְהִי מִקֵּץ שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וָגו' וַיְהִי בַּעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה. מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכבן המקום 'בהרע עין', בט"ו בניסן באר מלאכי השרת אצל אברהם לבשרו, בט"ו בניסן נולד יצחק, ובט"ו בניסן נגזרה גזירת בין הבתרים.



צוריק ברענגען אַהין, איז שוין נישט געווען קיין משחית, איז שוין נישט געווען גאַרנישט, איז דאָך געווען דערנאָך.

וואָרן דאָס אַלעס איז געטוהן געוואָרן אין איין רגע, פֿחצת הַלִּילָה אָנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם. דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט "בַּחצוֹת"^א. וכן היה כדכתיב (בא יב, כט) [וַיְהִי "בַּחצִי" הַלִּילָה, [וּדְרָשׁוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל] יוֹצְרוֹ חֲלֻקָּיָהּ, וְהָ הָכָה כָּל בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם (שם), ס'איז געשען אין 'דער' רגע.

נו פֿאַרוואָס האָט מען זיי געדאַרפט צוריק צו ברענגען, אַרייַנברענגען צו 'דער חתונה' [=געטועכטס], אַז ס'זאָל זיין אז ס'זאָל מוזן געשען אַ נס. זיי זאָלן צוריק קומען אויף זייערע פֿלעצער, דאָרט וואו ס'איז געווען אַ 'געמישעכטס' מצרים מיט אידן, און ער האָט געמוזט פסוח והמליט, פֿסח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל (שם, כז), פֿאַרוואָס האָבן אידן דאָס געדאַרפט צו טאָן.

נו

ביאור קושיא יד

הכתוב "לִמְעַן תִּדְעוּן" וגו', בא ליישב קושיא הנ"ל למה החזירו את ישראל למצרים קודם חצות הלילה ולא המתו בחוררת עד אחר חצות, ואמר דזה היה כדי שדער גם לעתיד בדורות הנולת אֲשֶׁר יִפְלֶה ה' בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל, שִׁיִּצִּיל אותם אפילו כשהם מעורבים בין האומות, וכן שידעו ישראל גודל כח הבורא והפרשה בין ישראל לעמים

קען זיין, 'דאָס' זאָגט דער פסוק.

וְהִיִּתָּה צִעָקָה גְּדֹלָה בַּמִּצְרַיִם וְגו' וְלִכְלֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֹא יִחַרֵּץ כָּלֵב לְשֹׁנוֹ, נו [לכאורה יוקשה כקושיא הנזכר] וואָס האָט מען דאָס עפעס געברויכט, זאָגט ער [לייבש זה, דזה היה] כדי "לִמְעַן תִּדְעוּן אֲשֶׁר יִפְלֶה ה' בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל", דעס זאָגט ער, 'דעס' איז לִמְעַן תִּדְעוּן.

[ווייל פון דעם] זעט מען, דער בורא כל עולמים האָט געוואָלט ווייזן אַ ישועה נצחית אויפ'ן גלות, ווען אידן זענען בגולה צווישן די אומות העולם, אַז דער בורא כל עולמים איז מַפְרִישׁ [בין ישראל להאומות ומציל את ישראל מביניהם].

נישט דעמאָלטס נאָר, ווען זיי זענען אין עננים, דאָס איז נישט קיין אַזאַ רבותא, אַז מ'איז אין עננים, און אויפ'ן מקום הקודש, דאָרט איז נישטאָ קיין 'געמישעכטס', אפילו דאָס ערב רב איז דאָך אויך געווען חוץ לעננים [כמו שמצינו אחר כך במדבר]. אַז מ'איז אַרומגענומען מיט די ענני הכבוד, מ'קער זיך נישט אָן מיט קיינעם, [אין זה רבותא כל כך]. אַז מ'ווערט ניצול [על ידי הענן] אין אַזאַ שעת הזעם, [כמו שהיה בחצות הלילה במצרים] שניתנה רשות למשחית, [און] דער משחית אין דעם ענן קען ער נישט אַרייַנגיין, איז גאַרנישט קיין נס.

^א וכמו שפירש רש"י על הפסוק פֿחצת הַלִּילָה וז"ל: כהחלק הלילה וכו'. ורבותינו דרשו (ברכות ג:) כמו "בַּחצוֹת" הלילה, ואמרו שאמר משה "כַּחצוֹת" דמשמע סמוך לו או לפניו או לאחריו ולא אמר "בַּחצוֹת", שמה יטעו אצטגניני פרעה ויאמרו משה בדאי הוא, אַבֵּל הַקֶּבֶ"ה יוֹדֵעַ עֲתִידוֹ וּרְגִיעֵנוֹ אָמַר "בַּחצוֹת". ובגמרא ברכות (ג:) וז"ל: דכתיב פֿחצת הַלִּילָה אָנִי יוֹצֵא בְּתוֹךְ מִצְרַיִם, מאי "כַּחצוֹת", אילימא דאמר ליה קודשא בריך הוא "כַּחצוֹת", מי איכא ספיקא קמי שמיא, אלא דאמר ליה למחר "בַּחצוֹת" כי השתא, ואתא איהו ואמר "כַּחצוֹת" וכו'.

^ב במכילתא (בא יב, יא) וַיְהִי "בַּחצִי" הַלִּילָה למה נאמר, לפי שנאמר וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה כֹּה אָמַר ה' פֿחצת הַלִּילָה אָנִי יוֹצֵא וְגו', שאי אפשר לבשר ודם לעמוד על חציו של לילה, אבל כאן יוצרו חלקו. רבי יהודה בן בתירה אומר הירודע שעותיו ועונותיו הוא חלקו.



און די אַלע נסים זענען דאָך [אז] זיי זאָלן זיין נשפע אויף שפעטער און אויף ווייטער, און מ'זאָל וויסן דעם "כח הבדלה והפרשה" צווישן די כוחות הטומאה און צווישן די כוחות הקדושה.

ווען זיי בלייבן דאָרט אין ענן, ווייסט מען דאָס נישט. און וואָס טוט זיך ווען אידן זענען בגולה אויסגעמישט בין העמים און מ'איז נישט אין קיין ענן, בעונותינו הרבים מ'איז נישט אין מקום המקודש.

דער "פֿסח" האָט געוויזן "אֲשֶׁר יַפְלֶה ה' בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל", [סיין] וואָס ס'געשעט חלילה [אחר כך בדורות הגלות], דער בורא כל עולמים איז אַ שׁוֹמֵר עִמּוֹ בְּיִיִּשְׂרָאֵל.

איבערדעם שטייט דאָ "לְמַעַן תִּדְעוּן", ערגעץ אַנדערש מילא איז געווען אַ הפרש, דער בורא כל עולמים האָט דעמאָלטס געוואָלט מציל זיין [בני ישראל מן אותה המכה], אָבער דאָ אָט [במכת בכורות] לעולם האָט עס נישט אויסגעפעלט [לאותה שעה, שכבר היו במקום המקדש ולא במצרים], ס'איז דאָך עפעס אַ הפלא ופלא, ס'איז געשען אַ נס [להחזירן למצרים] כדי ס'זאָל זיין אַ נס [לפסוח על בתי ישראל במצרים]!

מ'האָט זיי צוריק געברענגט, זיי זענען געווען [בירושלים] פונקט דעמאָלטס אין די לעצטע רגעים [קודם חצות], זיי האָבן דאָך געגעסן דעם קרבן פסח דאָרט [במקום המקדש].

זיי האָבן אודאי נישט געקאָנט עסן נאָך 'בתחילת הלילה', [ווייל] מ'האָט עס געדארפט צורישן ביז מ'קען עס נוצן, חֲשֵׁכָה יָצְאוּ וְצָלוּ פִּסְחֵיהֶם (עפ"י פסחים פ"ה מ"י). זיי האָבן דאָך הערשט גע'שחט'ן נאָכמיטאָג, אַזוי ווי ס'איז געווען דער ערשטער פסח, איז דאָך געווען ששים רבוא אידן, האָט מען הערשט אויף די נאָכט געבראָטן און געטוהן, און ווייטער זענען זיי דאָרטן געווען, ווען ס'איז געווען סמוך לחצות זענען זיי געוועזן אין עננים במקום המקדש, און מ'האָט זיי צוריק געברענגט ס'זאָל מוזן געשען דער פסוח והמליט.

זאָגט דער פסוק, פֶּאֶרְוֹאֵס הָאֵט דָּאָס אויסגעפעלט [אז] ס'איז געווען דאָס נס?, לְמַעַן תִּדְעוּן, פון דעם וועט מען קאָנען וויסן אֲשֶׁר יַפְלֶה ה' בֵּין מִצְרַיִם וּבֵין יִשְׂרָאֵל¹².

נז

ביאור קושיא יא

לכן נקרא הקרבן בשם "פסח" דייקא, למען ידעו "אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל", שהוא דבר הנצרך לדורות. וכאמור דרך בשביל זה היה צריך ההצלה להיות בדרך "דילוג וקפיצה" דייקא

[ובזה מיושב היטב למה נקרא הקרבן על שם "הפסיחה" והדילוג דייקא, ולא על עיקר הנס של הצלת ישראל מתוך הריגת הבכורים. כי הצלת ישראל היה יכול להיות באופן פשוט, שהיו יכולים להשאר בירושלים עד אחר חצות, ולא יצטרכו להצלה בדרך נס מיד המשחית. אבל בכוונה החזירום הקב"ה למצרים קודם חצות, כדי שההצלה יהיה דוקא בדרך "דילוג וקפיצה" מבתי המצריים לבתי ישראל, למען ידעו "אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל" גם לדורות. ולכן נקרא שם הקרבן בשם "פסח" דייקא, להורות ענין זה של הפרשה והבדלה מבין העמים, שהוא דבר הנצרך לדורות].



נח

אופן ב: כביאור קושיא ח - ט

הוראת שם "פסח" על גס הדילוג וקפיצה עבור שחזור למצרים קודם חצות, דמורה על ענין "הבדלה והפרשה" מבין העמים, זה נצרך בזמן הזה כשמעורבים ביניהם, ואפילו בזמן המקדש היו שם מהאומות, ולכן חכמינו ז"ל והכלל ישראל קורין אותו בשם "פסח" כי אנו זקוקין כעת להוראה זו. אבל לעתיד אין צורך עוד להוראה זו, ועל כן לעתיד יקרא הו"ט בשם "חג המצות" ולכן נקראת גם בתורה כך.

היוצא לנו מזה, איז דער גאנצער קרבן "פסח" על שם פסוח והמליט, דאָס ווייזט [שהקב"ה מציל ומפריש את ישראל מבין האומות, אף כשהם מעורבים בתוכם. ושידעו ישראל גודל הנחיצות להיות מופרשים ומובדלים מן העמים].

ווען ברויך מען דאָס האָבן די הוראה [שידעו ההפרשה בין ישראל לעמים]?
ווען מ'איז אין גלות!

לעתיד ווען ס'וועט זיין רוח הַטְמָאָה יעביר מן הָאָרֶץ (זכרי' יג, ב) [לא יצטרכו עוד להוראה זו].

הַנְּנִי שְׁלַח מְלָאכִי וּפְנֵה דָרָךְ [לְפָנַי] (מלאכי ג, א), זאָגט דער רד"ק [דשליחות המלאך הוא] מבער צו זיין רשעים^{לד}.

ס'וועט זיך נישט געפונען [לעתיד] קיין רשע אין 'ארץ ישראל', אזוי זאָגן דאָך אַרִוּס די פסוקים, אַז נאָר פּרוּמַע אידן וועלן זיין!
דעמאָלטס דאָרף מען נישט קיין הבדלה מיט קיין הפרשה.

אפילו אין דער 'וועלט' [בכל העולם אף בחוץ לארץ] וועט אויך זיין רוח הַטְמָאָה אַני אַעבִיר מן הָאָרֶץ, ובאו כל העמים בברית יחד (עיין צפניה ג, ט), כולם גרים גרורים לעתיד לבא^{לה}, וועט זיך אויפהערן דאָס רשעות.
[ואם כן לעתיד] וואָס דאָרף מען הבדלה מיט הפרשה?.

[וממילא לעתיד] ווייזט דער [נאָמען] "פסח" גאָרנישט.

דער גאנצער [נאָמען] "פסח" איז דאָך נאָר אויף פסוח והמליט, אָפּער פּסח עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, ווייל ס'איז דרך דילוג וקפיצה. [אבל לעתיד לבא] וואָס פאָר אַ דילוג וקפיצה [דאָרף מען האָבן], אַז ס'וועט זיין כולו קודש, ס'וועט גאָרנישט זיין אינדערמיט, ס'וועט נישט זיין וואָס איבערצוהיפן און וואָס צו שפּרינגען, דאָרף מען נישט דעם נאָמען "פסח". [ולכן לא יקראו אַז את הו"ט בשם "פסח", רק בשם "חג המצות"].

די תורה הקדושה איז אַ נצחיות, די תורה איז מזכיר דעם נאָמען אַזוי ווי ס'וועט אַמאָל אויסזעהן [לעתיד], ס'וועט הייסן "חג המצות".

אַבער בגולה, ווילאנג ס'איז נאָכנישט די גאולה העתידה, איז אַלץ אַ געמישעכטס.

אפילו נאָך בימי שלמה [היה בעולם עירוב טוב ורע]. .. איז נאָכנישט געווען.

^{לד} ברד"ק (מלאכי ג, א) הַנְּנִי שְׁלַח מְלָאכִי וּפְנֵה דָרָךְ. אם תשאלו משפט הרשעים בעולם הזה, עוד יבא זמן שתראו, ואז יקרב אליכם המשפט לבלות הרשעים שבכם. וזהו יהיה אותו היום ששאלח מְלָאכִי וּפְנֵה דָרָךְ לְפָנַי והוא מלאך ה' מן השמים כמו הַנְּנִי שְׁלַח מְלָאכִי לְפָנַי לְשַׁמֵּר בְּדָרְךָ וגו'.

^{לה} בגמרא (ע"ז כד.) א"ר אליעזר, כולם [כל האומות] גרים גרורים הם לעתיד לבא. פירש"י גרורים, מעצמן נגררין [נמשכים] להתגיר, אף על פי שאין מקבלין אותן. [נהיינו שימשכו להתנגד כמו ישראל, אף שלא יקבלו אותם כגרים].



[וכדמצינו בימי השופטים] מ'הָאָט זיי איבערגעלאָזט די אומות לַנְסוֹת בהם אַתּ יִשְׂרָאֵל זָאָגט דער פסוק^ל.

ס'איז נאָך געווען אַ געמישעכטס אויף דער וועלט, [שהיו בעולם] די כוחות הטומאה.

קיין ביטול גמור פאַר די עבודה זרה וועט דאָך נישט זיין נאָר לעתיד. אזוי ווי כ'הָאָב פריער נאָכגעזאָגט (אות כ-כד) אַז אַלע בתי עבודה זרה'ס וועלן זיין בתי מדרשים.

ממילא דעמאָלט [לעתיד] וועט זיין אַזאַ ביטול גמור, דאַרף מען נישט האָבן קיין הבדלה והפרשה, וואָס טויג דער נאָמען "פסח".

נט

ביאור קושיא ו' [לב' האופנים]

לזה נקרא "אחרון של פסח", שמצפים שיהיה זה היום "האחרון" שנקרא הו"מ בשם "פסח", כי לשנה הבאה בירושלים לא יהא נקרא עוד בשם "פסח" המורה על ביטול הע"ז וכחות הטומאה (לאופן הא'), ועל הוראת צורך הבדלה והפרשה מבין העמים (לאופן הב'), רק יהא נקרא בשם "חג המצות"

היצט איז רעכט, דאָס איז דער פשט, איבערדעם זאָגט מען "אחרון של פסח". אידן האָפן און וואַרטן "לשנה הבאה בירושלים", אַז מ'זאָלמיר האָבן די גאולה שלימה, רוח הטומאה יעביר מן הארץ, מ'וועט נישט האָבן וואָס צו היפן און וואָס צו שפּרינגען, ס'וועט זיין כולו קודש, איז אויס [שם] "פסח", ס'וועט נאָר הייסן "חג המצות".

איבערדעם רופט מען דעם נאָמען [אחרון של פסח], ווייל מ'קוקט אַרויס אַז ס'זאָל שוין זיין "אחרון" של פסח, פון דעם נאָמען "פסח" זאָל עס טאַקע זיין אחרון.

ס

[קושיא טו:]: למה אומרים "חסל" סדור פסח, דמורה שנפסק ונגמר הו"מ,

והלא אדרבה צריך להמשיך כח האמונה וקדושת ימי הפסח על כל השנה, ואין זה דבר הנפסק

איבערדעם זאָגט מען "חסל" סדור פסח.

איז דאָך די קשיא, לכאורה וואָס הייסט [שאומרים] אַז מ'גייט אַוועק פונעם פסח, ברויך מען דען [אַוועקגיין]?, "חסל" איז טייטש אָפּגעפאַרטִיגט, אַן עק, מ'דילט זיך נישט דערמיט.

[והלוא] דער אמת [הוא אדרבה, כדכתיב (דברים טז, ג)] לַמַּעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ, דאָס איז דאָך מ'זאָל בלייבן [ביי דעם א גאַנץ יאר], לבנך ולבן בנך, ס'זאָל זיין [לכל השנה].

מ'טוט דאָס אַריינפּרעגן פאַר די קינדער די ענינים פון פסח, מ'זאָל דאָס אַ גאַנץ יאָר אינזיין האָבן די קדושה [של חג הפסח], דאָס טאַר דאָך זיך נישט אויפהערן, מ'דאַרף זיך דאָך מיטנעמען פון דעם [לכל ימות השנה].

^ל אחר מיתת יהושע בימי השופטים כתיב (שופטים ב, כ-כג) וַיִּתֵּר אֹף ה' בַּיִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֲשֶׁר עָבְרוּ הַגּוֹי הַזֶּה אֶת בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי אֶת אֲבוֹתָם וְלֹא שָׁמְעוּ לְקוֹלִי, גַּם אֲנִי לֹא אוֹסִיף לְהוֹרִישׁ אִישׁ מִפְּנֵיהֶם מִן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר עֹזֵב יְהוֹשֻׁעַ וַיָּמָת, לַמַּעַן נִסּוֹת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל הַשְּׁמָרִים הֵם אֶת דֶּרֶךְ ה' לְלַכֵּת בָּם כַּאֲשֶׁר שָׁמְרוּ אֲבוֹתָם אִם לֹא וגו'. וְאֵלֶּה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִנִּיחַ ה' לְנִסּוֹת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל וגו'.

סא

ביאור התשובה לבן החכם, אין מפטירין "אחר הפסח" אפיקומן
שהאמונה בהש"ת וזכרון יציאת מצרים שקונים בימי הפסח צריכים לזכור בכל ימות השנה

אזוי ווי כ'האב געזאגט פסח ביינאכט¹⁷ [אצל עריכת הסדר, לפרש] וואָס מ'זאָגט
[בתשובה על שאלת בן החכם] אין מפטירין "אחר הפסח" אפיקומן, דאָס דאָרף מען
זאָגן פאַר'ן חכם הרואה את הנוולד [בעתיד לאחר ימי הפסח], - איך וויל נישט דאָ מאַרין
זיין, כ'האב שוין געזאָגט דעמאָלטס, - [אז] נישט נאָר אום פסח, [נאָר] דערנאָך
אפילו [גם] "אחר הפסח", אין מפטירין מטעם וקדושת ימי הפסח. און דאָס איז אויכעט
"כהלכות" הפסח, [דוה ביאור אומרם ואף אתה אמור לו "כהלכות" הפסח, בכ"ף הדמיון, דמיירי
מן לאחר הפסח, דגם אז צריך להתנהג כהוראת הלכות ימי הפסח עצמן].

סב

ווייל מ'דאָרף נישט פאַרגעסן [מקדושת ימי הפסח].
דאָס דאָרף זיין נַחֲקָק אין האַרץ.
מ'גייט אַוועק פון די "הייליגע טעג" [של חג הפסח], דאָרף מען אַוועקגיין מיט אַ
קדושה [לכל השנה כולה].

מ'דאָרף דאָס מכניס זיין בלב:

די טעג פון אמונה.

די טעג פון השפעת קדושה, וואָס איז אין די הייליגע טעג, אין די ימי הפסח.

מ'ברויך דאָס ממשיך צו זיין אויף ווייטער, אין דעת און אין האַרץ.

מ'זאָל דבוק זיין אין די קדושה.

אין די אמונה האמיתית.

מ'דאָרף נישט אַוועקגיין פון דעם.

סג

סיום קושיא טו

[ואם כן קשה] וואָס עפעס "חֶסֶל"? פאַרקערט! מ'דאָרף ווייטער אומגיין
דערמיט!

סד

ביאור קושיא טו

נאָר וואָס'זשע דען, כ'האב פריער געזאָגט (באות נט), דער נאָמען "פסח", דאָס
וויל מען דאָך שוין אַז ס'זאָל זיך 'אויפהערן'.

זאָגט מען "חֶסֶל" סידור "פסח", דעם גאַנצן 'סדר' [של דורות הגלות], די אַלע
טעג וואָס מ'רופט עס אָן "פסח" על שם פסוח והמליט, פון דעם 'העט מען שוין
געוואָלט' ס'זאָל זיין אָן עק, ס'זאָל זיין רוח הטומאה יעביר מן הארץ.

נאָר וואָס דען, ס'זאָל זיין נאָר "חג המצות" זאָל עס שוין נאָר הייסן, ס'זאָל זיין
'חֶסֶל' סידור "פסח", אַז מ'וועט 'זוכה' זיין¹⁸, כאשר זכינו 'לסדר' אותו [בשם זה עד
עתה, כן] נזכה 'לעשותו' [בשם חדש לאחר הגאולה], ווען מ'וועט מאַכן לעתיד וועט עס
פריש הייסן דער חג [בשם חדש] "חג המצות".

¹⁷ תורה זו מלייל הסדר כנראה שלא נדפס עדיין בספרי רבינו (רק ממה שאמר בכאן באחרון של פסח).

¹⁸ זהו פירוש התיבות כאשר 'זכינו' וכו' כן 'זוכה' וכו'.



ביאורי הקזשיות במגילת שיר השירים

סיום קושיא א

הוא ענין פלא ששיר השירים יהיה גדול במעלתו יותר מהתורה הקדושה

נאָר לאַמיר'זשע זען, די תורה הקדושה האָט דאָ מרמז געווען אויף לעתיד.

אין דעם שיר השירים איז דאָן אַלעס ביז צום אלף השביעי ווי דער זוהר

הקדוש זאָגט (לערל אות א').

דער אמת, דאָס איז עפעס אַ פלא, אין די הייליגע תורה שטייט נישט אַזויפיל וויפיל [אין] שיר השירים?, אַזוי ווי זיי זאָגן כל הכתובים קודש [ושיר השירים קודש קדשים], ס'איז נישטאָ נאָך אַזא שיר. ס'איז דער אינציגער, ווי קען דאָס זיין?.

און ווידער חכמינו ז"ל זאָגן דאָן, אַז דעם שיר השירים האָט מען אויך געגעבן אויפ'ן באַרג סיני, שיר השירים האָט מען דאָן אויך געגעבן פאַר משה רבינו. אסאך זאָגן על הַיָּם האָבן עס געזאָגט די מלאכי השרת, ס'איז אַ פלוגתא דאַרט אין מדרש (שהש"ר פ"א ב' א').

סו

ביאור קושיא א

הכל ניתן בסיון, אבל כל דבר מתגלה בדורו לפי שורש נשמות הדור,

ולכן שיר השירים באמת ניתנה בסיון אלא שנתגלה על ידי שלמה המלך מחמת גודל מעלתו ומעלת בני דורו

נאָר וואָס'זשע דען, דער אמת, כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש האָט מען דאָן געגעבן אויפן באַרג סיני (ויק"ר כב, א), אָבער ס'איז נישט אַרויסגעקומען באַתגליא, נאר אין יעדן דור [מתגלה חלקי התורה], יעדן לויט זיין שורש נשמה, - ער דער אלשיך הקדוש (בפ"י שושנת העמקים על שה"ש א, א) זאָגט אַזא מאָדעל^ט, - [וכן בשיר השירים] אַרויסגעקומען באַתגליא איז עס נאָר דורך שלמה המלך. לכאורה טאָקע פאַרוואָס?

[נאר] דער אמת זאָגט ער [באלשיך שם], ס'איז נישט געווען אַזא דור ווי [בין שלמה המלך, סיהרא במילואה^ב].

סז

דור המדבר היו יותר במדרגה מבניו שלמה, אבל בא על ידי אתערותא דלעילא, משא"כ בניו שלמה שבא מצד עבודתם הגם דאָס דור המדבר איז דאָן געווען העכער, אַ דור דעָה געווען, ס'שטייט אין זוהר הקדוש^מ ס'איז נישט געווען אַזא דור ווי דאָס דור המדבר. אָבער וואָס'זשע

^ט וע"ע באור החיים הקדוש פ' תזריע (יג, לו), ועוד מזה בס"ג תרומה תשי"ח.

^ב זוהר הקדוש (ח"ב פה). ובמדבר רבה (בא טו, כו) הַחֲדָשׁ הָיָה לָכֶם וכו', הלבנה בראשון של ניסן מתקלת להאיר וכל שהיא הולכת מאירה עד ט"ו ימים ודסקוס שלה מתמלא, ומט"ו עד שלשים אור שלה חסר, בל' אינה נראית. כך ישראל ט"ו דור מן אברהם ועד שלמה, אברהם התחיל להאיר וכו', בא יצחק אף הוא האיר וכו', בא יעקב והוסיף אור וכו', ואחר כך יהודה. פרץ. חצרון. רם. עמינדב. נחשון. שלמון. בועז. עובד. ישי. דוד, כיון שבא שלמה נתמלא דסקוס של לבנה וכו'. ומשם התחילו המלכים פותחין והולכין רחבעם, אביה, אסא, יהושפט, יהורם, אחזיהו, יואש, אמציהו, עזיה, יותם, אחז, יחזקיה, מנשה, אמון, יאשיהו, יהויקים, כיון שבא צדקיהו כתיב (ירמיה לט, ז) וְנָתַתְּ עֵינֶיךָ צִדְקִיָּהוּ עֶזְרָה, חסר אורה של לבנה. וכל אותן השנים אע"פ שהיו ישראל חוטאים היו האבות מתפללין עליהן ועושין שלום בין ישראל למקום וכו' עד שאבד צדקיהו את עיניו וחרב בית המקדש שנאמר וְרַב שְׁלֹום עַד בְּלִי יָרֵחַ, עד ל' דור שהיה לישראל מן המלכות, מן אותה שעה ועד עתה מי עושה שלום לישראל ה', שנאמר (במדבר י, כו) וְשָׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֶׁם לָךְ שְׁלֹום.

דען, ס'איז נישט געווען אזא רבותא, דאָס [המדריגות שלהם] האָט מען זיי געגעבן מן השמים [כדלקמן, משא"כ בדורו של שלמה שהיה על ידי עבודתם].

סח
ופסח ה' על "הפתח": במצרים לא התחילו ישראל בפתח כחורו של מחט, ועכ"ז פתח להם השי"ת פתח כפתחו של אולם דער זיידע זכרוננו לברכה זאָגט [עיין ייטב פנים לפ' החדוש אות ב], ס'שטייט אין תורת חיים^{מב}, זאָגט ער [לפרש הפסוק] (יב, כג) ופסח ה' על "הפתח", ווייל איבעראַל זאָגט מען דאָך, הקב"ה זאָגט [לישראל] פתחו לי פתח כחורו של מחט ואני אפתח לכם פתח כפתחו של אולם (שהש"ר ה, ג), מוז זיך דאָך אָנהייבן [איזה פתח מלמטה], פתחו לי שערי צדק, א פתח מוז מען דאָך אָנהייבן פון אונטן.

[אבל] אין מצרים, זיי זענען געווען משוקעים אין מ"ט שערי טומאה, און דער בורא כל עולמים האָט זיי געגעבן [גם התחלת הפתח], דער בורא כל עולמים האָט איבערגעהיפט דעם פתח, מ'האָט מן השמים האט מען געגעבן א "פתחו של אולם". איז עס ופסח ה' על "הפתח".

אין מצרים זענען זיי געווען משוקעים במ"ט שערי טומאה, און דער בורא כל עולמים האָט זיי געגעבן, דער בורא כל עולמים האָט איבערגעהיפט דעם פתח, מ'האָט זיי מן השמים געגעבן א פתחו של אולם. זאָגט ער ופסח ה' על "הפתח".

סט

אופן ב: בביאור קושיא יא. ואופן ג: בביאור קושיות ו - ח - ט

וכן בגלות זה צריכין לישועה זו שפסחו ה' על "הפתח" כחורו של מחט, וזהו ענין מה שנקרא "פסח" על שם דילוג וקפיצה וזו שלא כסדר המדריגות. אבל לעתיד לא נצטרך לבחינה זו, ועל כן לא יקרא עוד בשם "פסח"

קען זיין דאָס איז אויך דער פשט [בטעם שהיו"ט נקרא בשם "פסח", ובדברי רש"י דהקרבן קרוי "פסח"] על שם "הדילוג והקפיצה", [ווייל מ'האָט] איבער געשפרינגען די מדריגות, ס'איז נישט אזוי דער דרך.

אויך פאַר דעם טעם זאָגט מען "אחרון" של "פסח".

ווייל היצט בגולה ברויך מען דאָס האָבן [הבחינה של ופסח ה' על "הפתח"], מ'איז זייער מגושם, און זייער משוקע.

אזוי ווי ס'זעט אויס טאַקע אין אור החיים הקדוש^{מג} איז מען גאָר אין שער הנו"ן אין די לעצטע זמנים פונעם גלות.

און ווען מ'איז זייער משוקע מוז זיין ופסח ה' על "הפתח".

^{מא} בוהר הקדוש (שלח קסג). כתב שהחבריא קדישא של רבי שמעון בר יוחאי זכו לראות דור המדבר במתיבתא דרקייעא, ומסיים בזה הלשון, וְכָפָה דָּא דָּא, מִכָּל דְּרִין דְּעָלְמָא. (ועיין ס"ג נציבים וילך תשי"ט - לשון קדשו אות לה).

^{מב} בס"ג שבת הגדול תשי"ט, אמר רבינו: 'דאָכט זיך מיר' רבי חיים קאָטוב'ער זללה"ה טייטשט אין תורת חיים. אמנם לא מצאנו שם, ובייטב פנים כתב כן בשם הרה"ק ר' ברוך ממעזבז וצ"ל.

^{מג} באור החיים (שמות ג, ח) וז"ל, כי עיקר הגלות הוא לברר הניצוצות שנטמעו בנ' שערי טומאה וכו' ותרע שְׁעִם ה' השיגו וכו' השגת מ"ט שערי בינה, וטעם שלא השיג שער החמישים הוא לצד שאין המושג אלא בהשתדלות המשיג, ולצד שישיראל לא נכנסו בנ' שערי טומאה לברר אותו לא השיגו בחינת הקודש שכנגדו, והובטחנו כי לעתיד לבוא ישפיע בנו קל עליון תורת חיים שבשער החמישים והשגתו הוא באמצעות הגליות ובפרט גלות האחרון אנו משיגים הדבר. וטעם שנסתכנו ישראל במצרים בכיורו שער ה', לצד שלא היו בני תורה מה שאין כן דורות האחרונים באמצעות תורתם ישיגו ליכנס לשער ה' ולהוציא בולעו מפיו, ואז ספו תמו בחינת הטומאה.



אָבער מ'וואָרט מיר [על לעתיד לבא], ווען אידן וועלן דערשפירן די קדושה [באתערותא דלעילא בעת הגאולה], און דערנאָכדעם וועט מען האָרעווען [מעצמינו, ואז לא יהיו צריכין עוד לבחי' זו של פסחיה ודילוג המדריגות].

אַזוי איז דאָך געווען אויכעט [ביציאת מצרים], נאָכדעם האָט מען געהאָרעוועט מיט די ימי הספירה.

ע

המשך ביאור קושיא א

גורל מעלת דורם של דוד ושלמה, שנשלמו מצד עבודתם עד שהיה סהרא במלואה, ולא היה דור כזו שיהיה קרוב למעלת לעתיד לבא, ולכן או נתגלה שיר השירים שנכלל בו ענינים דלעתידי, ודייקא שלמה היה 'איש המסוגל' לזה

אָבער אַלץ איז עס נישט געווען אַזאַ רבּותא [בדור המדבר כבדורו של שלמה], מ'האָט דאָך געזען דאָס גרויסע התגלות וואָס ס'איז געווען דעמאָלטס, זיי זענען געווען פון די וואָס זענען נאָכ'ן מעמד הנבחר, דעם דור וואָס זענען געשטאַנען ביים מעמד הנבחר און ביי קריעת ים סוף, זיי האָבן געזען [אצל הים מה שלא ראה יחזקאל הנביא, ואמר] *זֶה קְלִי וְאֲנִיָּהוּ*^מ, אפשר פאַרדעם איז עס נאָכנישט בעצם אַזאַ שלימות, כאָטשיג ווי גרויס זיי זענען געווען. ס'איז נישט געווען אַזאַ רבּותא.

אָבער שפּעטערע דורות האָבן שוין געהאָרעוועט, בימי דוד ושלמה, שטייט דאָך אַזוי אין זוהר הקדוש (ויחי רכג. ועוד) ס'איז געווען סיהרא במלואה. אַזאַ דור וואָס ס'איז געווען בימי דוד ושלמה, זיי האָבן מטהר געווען דעם אויר, אַזאַ דור איז נישט געוועזן ווי דעמאָלטס בימי שלמה.

דעם דור איז שוין געווען נשלם געוואָרן, פון זייער 'עבודה' וואָס זיי האָבן געהאָרעוועט, איז נשלם געוואָרן דער זמן.

עא

דער אמת - אַזוי ווי דער זוהר הקדוש זאָגט אין פרשת פינחס (רכא.) - האָט געדאַרפט אַראָפּקומען א "בית המקדש בנוי מלמעלה" [שוין] תיכף דאס ערשטע מאָל [בימי שלמה], וואָס ווערט געבויעט מן השמים דורך עבודת הצדיקים. נאָר דער דור איז נאָכנישט, דער דור האָט נאָך אויך נישט זוכה געווען [למעלה גבוהה כזו], האָט מען געמוזט צו בויען [בידי אדם].

אָבער פונדעסטוועגן שטייט דאָך (מלכים א' ו, ז) *וְהַיְבִיתָ בְּהַבְנָתוֹ*, ס'איז געווען נבנה מאליו (שהש"ר א, ה) [גם בימי שלמה], אָבער נאָכנישט דעם וואָס ס'וועט זיין לעתיד, [אז] ס'וועט אַראָפּקומען [לגמרי] א "בית בנוי ומשוכלל" מלמעלה (זוה"ק שם, וכן הוא ברש"י ותוס' סוכה מא.).

על כל פנים אַזויפיל איז געווען, אין דעם דור איז שוין געווען, איז געווען מער דער זמן, ס'איז שוין נענטער געווען מ'זאָל מַגְלָה זיין וואָס ס'וועט זיין לעתיד. איבערדעם איז אַראָפּגעקומען דער "שיר השירים" דורך שלמה, לפי שורש נשמתו, ער האָט געבויעט דאָס ערשטע בית המקדש, ער איז געווען דער "איש

^מ בילקוט (בשלח רמז רמד) רבי אליעזר אומר, מנין אתה אומר שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל וישעיה שנאמר (הושע יב, יא) וְכִידֵי הַנְּבִיאִים אֲדָמָה, וכתב (יחזקאל א, א) נִפְתַּחוּ הַשָּׁמַיִם וְאָרְאָה וְגו' משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שנכנס למדינה, ועליו צפירה מקיפתו וגבוליו מימינו ומשמאלו, וחילות מלפניו ומלאחריו, והיו הכל שואלין לומר אי זה המלך, מפני שהוא בשר ודם כיוצא בהן. אבל כשנגלה הקב"ה על הים לא הוצרך אחד מהן לשאול אי זה המלך, אלא כיון שראוהו הכירוהו פתחו כולן ואמרו זֶה קְלִי וְאֲנִיָּהוּ.

מסוגל" וואָס האָט אַראָפּגעברענגט דעמאָלטס די אַלע התגלות'ער וואָס ס'וועט זיין ביז צום אַלף השביעי, ווען ער האָט אויפגעבויעט דאָס ערשטע בית המקדש^מ, דעם יסוד הקדושה.

עב

הקדמה לביאור קושיא ב - ג - ד

ביאור ענין שבקשו החכמים למנות את שלמה המלך

בין אותם המלכים שאין להם חלק לעולם הבא, עד שמנעום מן השמים

כ'האָב שוין דאָס געזאָגט לאַנג, כ'האָב שוין געזאָגט אַסאך מאָל^מ אויף דעם וואָס די גמרא זאָגט^מ ביקשו למנות את שלמה [בין אותם המלכים שאין להם חלק לעוה"ב]. ס'איז עפעס אַ הפלא ופלא, אַזאַ מקור הקדושה און אַזאַ נביא אמת [כשלמה המלך, עד שאמרו חז"ל (ר"ה כא:)] ביקש שלמה להיות כמשה [ניצתה בת קול וכו'] וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה.

וואָס האָבן זיי עפעס געוואָלט פון אים, זיי האָבן זיך אַזוי פאַרלייגט. ס'איז געווען לְהִטָּה אֵשׁ סְבִיבָם [ועם כל זה לא השגיחו עליה]. - און [גם זה יש להבין] וואָס איז געווען דאָס פייער? (הביאור על זה לקמן אות עט) מ'האָט נישט מורא געהאַט אַז דאָס פייער וועט גאָר פאַרברענען, והראיה ס'איז נישט געשען גאָרנישט [אף שלא השגיחו עליה]. ביז הקב"ה האָט געזאָגט הִמְעַמְךָ [יְשַׁלְמֶנָּה וגו'] כִּי אַתָּה תִּבְחַר וְלֹא אֲנִי, קיינער קאָן אויף דעם נישט איינטיילן נאָר איך. [ויצתה] אַ בת קול, אַל תִּגְעוּ בְּמִשְׁחִי^{מח} (שהש"ר א, ה). וואָס איז עפעס געווען [אַז] זיי האָבן זיך אַזוי פאַרלייגט, ס'איז נישט צו פאַרשטיין, ס'איז אַן ענין הפלא ופלא פון חכמינו ז"ל^ט.

^{מב} **בוזרה הקדוש** (תרומה קמג). פֿתַח רבי יוסי ואָמר, שִׁיר הַשִּׁירִים אָפֶּר לְשִׁלְמֹה. שִׁירָתָא דָּא אַתָּער לֵה שְׁלֹמֹה מְלָכָא, כִּד אַתְּבְּנִי בִּי מְקִדְשָׁא, וְעֵלְמִין פִּלְהוּ אֲשַׁתְּלִימו, עֵילָא וְתַתָּא בְּשִׁלְמוּתָא חָדָא וְכוּ' בְּשַׁעְתָּא דַּאֲתְּבְּנִי בִּי מְקִדְשָׁא לְתַתָּא, לֹא הָוּה חֲדוּהָ קָמִיהָ קִדְשָׁא בְּרִידָהּ הוּא, מִיּוֹמָא דַּאֲתְּבְּרִי עֲלֵמָא, כִּהָּוּא יוֹמָא וְכוּ'. יוֹמָא דַּאֲתְּגַלִּי שִׁירָתָא דָּא, הָהוּא יוֹמָא נִחְתַּת שְׁכִינְתָּא לְאַרְעָא וְכוּ', כִּהָּוּא יוֹמָא מְמֹשׁ, אַתְּגַלִּיאַת תוֹשְׁבַּחְתָּא דָּא, וְאַמְרָהּ שְׁלֹמֹה בְּרוּחַ קֳדָשָׁא. [בתרגום ללש"ק] שִׁיר זֶה עוֹרֵר אוֹתָהּ שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ כְּשֶׁנִּבְנָה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, וְכָל הַעוֹלָמוֹת נִשְׁלָמוּ, מַעֲלָה וּמִטָּה, בְּשִׁלְמוֹת אַחַת וְכוּ'. בְּשַׁעֲרֵי שְׁנֵי בִּנְיָמִן בֵּית הַמִּקְדָּשׁ לְמִטָּה, לֹא הִיְתָה שִׁמְחָה לְפָנֵי הַקֶּבֶ"ה מִיּוֹם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם כִּמוֹ אוֹתוֹ הַיּוֹם וְכוּ'. הַיּוֹם שֶׁהִתְגַּלְתָּה הַשִּׁירָה הַזֹּאת, בְּאוֹתוֹ יוֹם יִרְדֶּה שְׁכִינָה לְאַרְץ וְכוּ', בְּאוֹתוֹ יוֹם מִמֶּשׁ הִתְגַּלְתָּה הַשִּׁבְחָה הַזֹּאת, וְאָמַר אוֹתָהּ שְׁלֹמֹה בְּרוּחַ הַקֳּדוֹשׁ.

^{מב} בס"ג שבת חוה"מ פסח תשי"ב, תשי"ג, ותש"כ, ובכל פעם הוסיף רבינו נקודות חדשות ביתר ביאור.

^{מב} **במשנה** (סנהדרין ז): כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא וכו', שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעולם הבא וכו'. ובגמרא (דף קד:) אמר רב יהודה אמר רב, בקשו עוד למנות אחד [שלמה המלך], באה דמות דיוקנו של אביו [דוד המלך] ונשתטחה לפניו, ולא השגיחו עליה, באה אש מן השמים ולתכה אש בספסליהם, ולא השגיחו עליה. יצאה בת קול ואמרה להם חזוּתִי אֵישׁ מְהִיר בְּמִלְאֲכָתוֹ לִפְנֵי מַלְכִּים יִתְיַצֵּב בְּלִי יְתִיצָב לִפְנֵי חֲשָׁפִים (משלי כב, כט), מי שהקדים בתי לביתו, ולא עוד אלא שביתי בנה בשבע שנים וביתו בנה בשלש עשרה שנה, לִפְנֵי מַלְכִּים יִתְיַצֵּב בְּלִי יְתִיצָב לִפְנֵי חֲשָׁפִים, ולא השגיחו עליה. יצאה בת קול ואמרה הִמְעַמְךָ יְשַׁלְמֶנָּה כִּי מֵאֶסֶת כִּי אַתָּה תִּבְחַר וְלֹא אֲנִי (איוב לד, לג). - ופירש"י הִמְעַמְךָ יְשַׁלְמֶנָּה, וכי עליכם לשלם תשלומי עונשו לאדם, שאתם נמאסים בו בשלמה לומר שאין לו חלק לעולם הבא. כי אתה תבחר ולא אני, וכי הבחירה בכם תלויה ולא בי, לומר מי שיש לו חלק ומי אין לו חלק, הלא בי הדבר תלוי.

^{מב} במדרש רבה (שה"ש א, ה): אמר ריב"ל בשעה שנמנו וגמרו ג' מלכים וד' הדיוטות אין להם חלק לעוה"ב, בקשו לצרף שלמה עמהם, יצתה בת קול ואמרה אל תגעו במשיחי (תהלים קה, טו. דברי הימים א' טו, כב).

^{מב} בס"ג שבת חוה"מ פ' תשכ"ז התבטא רבינו בתוך הקושיא: "איך ווייס נישט צי ס'איז נאך דא אין ש"ס אַזאַ אגדה תמוה".

עג

כ'האָב שוין געזאָגט אויף דעם כמה אופנים, כ'האָב געזאָגט, איינס האָב איך שוין אַסאַך מאָל געזאָגט, דאָכט זיך מיר ס'איז אַ דבר פשוט.

עוברא מהישמח משה

דלאחר פטירתו לא רצה ליכנס לנן אלא אם יבא משיח, עד שנמשך אחר כנורו של דוד לחנן הגן עדן. [ורואין מזה דכהשצדיק הוא מוחין לנן עדן מכין יותר שפלות עולם הזה, ומתאמין לעורר רחמים על הגאולה]

ס'איז ידוע דער זיידע זכרוננו לברכה דער ישמח משה, ער פלעגט צו זאָגן, אַז צדיקים אין עולם העליון, [ווען] זיי קומען אריין אין גן עדן, זיי זענען דאָרט מְתַעַנְג אין עולם העליון, זענען זיי נישט מרגיש אַזוי ווייט דער שפלות פון דעם עולם, איבערדעם טוען זיי נישט גענוג פאַר דער גאולה.

פלעגט ער צו זאָגן כל ימי חייו, "ווען ער וועט אַרױפֿקומען, ער וועט נישט פאַרגעסן", ער וועט אַרױפֿקומען [און ער וועט נישט שווייגן], אַזוי פלעגט ער אַלץ צו זאָגן.

כ'האָב געהערט פון אידן וואָס זיי האָבן עס אַליין געהערט ווי דער זיידע זכרוננו לברכה דער ייטב לב, ער האָט געזאָגט אויפן ציון [הישמח משה], ער האָט געזאָגט:

"זיידע דו האָסט געזאָגט דו וועסט נישט פאַרגעסן! און ס'איז שוין יאָרן וואָס דו ביסט נישט אויף דעם עולם, און מ'זעט נישט און מ'הערט נישט!" מיט גרויסע בכיות האָט ער עס געזאָגט אויפ'ן ציון הקדוש. איך האָב [עס] געהערט פון אידן וואָס זענען געשטאַנען דערביי.

איך האָב אַמאָל געהערט פון טאַטן זכרוננו לברכה, ער האָט דערציילט אַז רבי מאיר'ל פרימישלאַנער האָט געזאָגט, - ער פלעגט אַסאַך מאָל צו זאָגן מְגַלָּה געווען וואָס ס'טוט זיך אויבן, - האָט ער געזאָגט, אַז ווען דער אוהעלער רב [הישמח משה] איז נסתלק געוואָרן, ער איז געקומען אויפ'ן עולם העליון און מ'האָט אים געוואָלט פירן, מ'איז אים געגאַנגען פירן אין גן עדן, האָט ער געזאָגט אַז ער וויל נישט גיין, "ווילאַנג ס'וועט נישט זיין די גאולה וויל ער נישט זיין אין גן עדן, ווילאַנג ס'איז נאָך שְׂכִינְתָּא בְּגִלּוּתָא, דער גלות, און ער זאָל זיין אין גן עדן?". האָט ער געזאָגט "איך קען נישט".

איז געווען אַ גרויס רעש אין הימל, ער האָט נישט געוואָלט גיין אין גן עדן. האָט דוד המלך אָנגעהויבן מְנַגֵּן צו זיין בְּכַנּוּרִי, איז ער זייער נתרגש געוואָרן פון דעם קול נעימות, מכנורו של דוד איז ער נתרגש געוואָרן, [האָט ער געפרעגט] "פון וואו איז דאָס קול", פון וואָנעט קומט עס?, האָט מען אים געזאָגט "קום מ'וועט דיר ווייזן פון וואו ס'איז", אַזוי איז ער דאָרט נמשך געוואָרן נאָך דעם קול, אַזוי ביז ער איז אַריין אינעם גן עדן, האָט מען אים מיט דעם קול נעימות האָט מען אים אַריינגעשלעפט אין גן עדן, און ער איז דאָרט געבליבן.

² בס"ג מטות מסעי תשי"ג (לשון קדשו אות מא) בימא דהילולא של הישמח משה זי"ע, סיפר רבינו ג"כ המעשה בשם הרה"ק רבי מאיר'ל מפרימישלאן, והוסיף: "טאָקע דוד המלך אַליין, דאָס איז דער מלך המשיח, ער וואָרט אויף די גאולה, פונדעסטוועגן האָט ער עס אַליין געמאַכט אַקעל [לנמנע את הישמח משה מזה], און ער האָט געזינגען מיט'ן נעימות הקול.



עד

וכן היה החשבון של חכמינו ז"ל למנות את שלמה, כי מאחר שהוא איש המסוגל לענייני הגאולה, אם לא יהיה בגן עדן יוכל לעורר להביא הגאולה

קאָן זיין, חכמינו ז"ל האָבן געזען דעם תוקף הגלות נורצו לעורר בשמים להביא הגאולה, על כן בקשו למנות את שלמה בין הג' מלכים כדי להוציאו מגן עדן ויתאמץ לעורר רחמי שמים על הגאולה.

שטייען שטייט אין לבנת הספיר^{נא} (פרשת חיי), שלמה המלך האָט גענומען די אַלע נשים נכריות ווייל ער האָט געוואָלט ברענגען די גאולה, ער האָט געוואָלט מכניע זיין אַלע אומות, אַלע כוחות הטומאה, איבערדעם האָט ער די אַלע גענומען, אַזוי אַרומער (להכניע אותם). ס'איז אָבער נאָכנישט געווען דער זמן, איז עס נישט געלונגען, און ווייל ס'איז נישט געלונגען איז געוואָרן דערפון אַ פגם. אַזוי שטייט אין לבנת הספיר.

עה

אָבער על כל פנים, איז נאָכנישט געווען דער זמן. אָבער 'ער' (שלמה המלך) איז דער איש מסוגל וואָס ער האָט 'געהאַרעוועט' פאַר גאולתן של ישראל.

ס'איז טאַקע דורך קיינעם נישט אַזוי נתגלה געוואָרן די עניני עתידות ווי דורך שלמה המלך [במגילת שיר השירים, און] ער האָט געבויעט דאָס בית המקדש. האָבן זיי גערעכנט [חכמינו ז"ל], ווייל ער איז אין גן עדן און ער איז נישט מרגיש, איבערדעם אַז מ'זאָל אים נאָר איין מאָל 'אַרויסדערווישן' אינדרויסן, וועט ער שוין עפעס טון צו ברענגען די גאולה.

וויאָזוי קאָן מען אַרויסדערווישן שלמה המלך'ן? האָבן זיי געוואָלט מאַכן אַ 'פסק' אַז ער איז פון די וואָס זיי האָבן נישט קיין חלק לעולם הבא! אַז זיי וועלן מאַכן אַ פסק, וועט ער דאָך 'מוזן' אַרויסקומען^{נב}, וועט ער שוין ברענגען די גאולה.

עו

גם חשבו דתיכף אחר הגאולה יתבטל פסקם, ויכל לחזור להגן עדן

ממילא [אויף] נאָך די גאולה, וועט ער דעמאָלטס [יחזור לגן עדן], קיין הלכתא למשיחא האָבן זיי דאָך נישט גע'פסק'נט אויף קיין שום זאך, די גמרא (סנהדרין נא: זבחים מה.) פּרעגט דאָך אַ קשיא [וכי] הלכתא למשיחא.

ממילא אַז ער וועט ברענגען די גאולה, פאַלט אַוועק דער גאַנצער פסק, וועט ער שוין ממילא אויפדאָסניי האָבן, צוריק גיין אין גן עדן בעולם העליון, האָבן זיי געוואוסט פון דעם פריער.

^{נא} הספר לבנת הספיר הוא ספר קדמון על התורה בדרך הקבלה. השיטה מקובצת (כ"ב עה). כתב שחיברו רבי דוד ב"ר יהודה החסיד [אבל אינו נודע איזה רבי יהודה החסיד], הספר נכתב בשנת ה' אלפים פו-פז בערך.

^{נב} ועיין בדברי רבינו (ס"ג משפטים תשי"ד) וז"ל, אַזוי ווי ס'שטייט אין נועם אלימלך (פרשת דברים), הגוי והנצח לחי עולמים, אַן אנדערער אַז מ'איז אים מנצח שעמט ער זיך, הקב"ה האָט הנאה, ער זאָגט נצחוני בני, אַז אידן זענען מנצח. אַז מ'גייט מיט'ן דרך התורה. איבערדעם ווען מ'האָט געוואָלט - ווען זיי האָבן זיך אָפגעשמועסט - למנות את שלמה, האָט זיך דוד המלך מִשְׁתַּחֲשָׁה געווען קמיי'הו, וואָרן ווען זיי העטן עס געווען אָפגעטאָן העט געווען פאַרפאַלן [לגמור פסק שלהם].



עז

אבל מן השמים עכבו בידם, כי עדיין לא היה הזמן

אָבער דער בורא כל עולמים האָט אָבער געזאָגט [אל תגעו במשיחי, והמעמך ישלמנה וגו'], טאַקע 'דאָס' האָט מען אויך נישט געוואָלט לאָזן מן השמים. דאָס איז אויך אַ שטיקל דחיקת הקץ, אַזוי ווי ביי די תפלה פון רבי חייא ובניו²², מ'האָט זיי נישט געלאָזט מן השמים.

עח

ביאור ענין לְהִטָּה אֶשׁ סְבִיבָם

איבערדעם איז געווען לְהִטָּה "אש" סְבִיבָם.

זיי האָבן געוואוסט דעמאָלטס, מ'האָט זיי געוויזן, עטץ ווילטס דאָ צואיילן די גאולה פאַר די צייט?, דעם תנור עָשָׂן וְלִפִּיד אֶשׁ²³ [של גזירת הגליות שנגזרה בברית בין הבתרים], ברענט אַ פייער !

אַזוי ווי מ'זעט דאָך בעונינו הרבים אפילו היצטערט וואָס ס'געשעט, ס'איז דאָ שווערע חבלי משיח.

אמת ס'איז דורך די גרויסע עֲוֹנוֹת, אָבער אַלץ איז עס צוגעברענגט פונעם קטרוג פון דער גאולה, ס'איז בצירוף [עונש העונות וסכנת הקטרוג נגד הגאולה], נאָר ווען נישט די גרויסע עֲוֹנוֹת העט מען בייגעקומען דעם קטרוג, 'בעונותינו' הרבים איז עס.

עט

נאָר זיי [חכמינו ז"ל] האָבן נישט געקוקט [על לחיכת האש], זיי האָבן געזאָגט ס'מוז זיין [הגאולה].

ביז דער בורא כל עולמים, ביז ס'איז געוואָרן אַז דער בת קול האָט געזאָגט אַל תִּגְעוּ בַּמְּשִׁיחִי.

ביז דער בורא כל עולמים האָט געזאָגט [הַמַּעֲמָךְ יִשְׁלַמְנָה] דאָס איז נאָר ביי מיר גיווענדט, אין דעם קאַנט עטץ נישט איינטיילן.

פ

ביאור דברי חירושלמי אודות התנא "הדר עילה"

שהיה גרול מאוד במדרינתו להיות נענה בתפלה, ולאחר שהיה מאלו שרצו למנות את שלמה בין הג' מלכים, לקחו ממנו

את הכב

מיט דעם פאַרשטיי איך, אין ירושלמי²⁴ איז דאָ, ברענגט ער אַ נאָמען [הדר עילה] פון איינעם וואָס ער איז געוועזן דאָרט פון די תנאים, וואָס ער האָט געהאַט

²² בגמרא (בבא מציעא פה:) : אַלְיָהוּ הָיָה שָׂכִיחַ בַּמִּתְבָּת דְּרַבִּי, יוֹמָא חַד רִישׁ יְרֵחָא הָיָה, נִגְהָ לִּיהַ (שהתאחר) וְלֹא אָתָא. אָמַר לִיהַ, מַאי טַעְמָא נִגְהָ לִּיהַ לְמַר? אָמַר לִיהַ, אֲדֹאקֻמֵּינָא לְאַבְרָהָם, וּמִשְׁינָא יְדִיהַ (ואני רוחץ ידי), וּמִצְלִי, וּמִגְנִינָא לִיהַ (ואני משיב אותו), וְכֵן לִיצְחָק, וְכֵן לְיַעֲקֹב. וְלֹקֻמֵּינָהּ בְּהַדִּי הַדְּדִי? סְבָרִי תִקְפִּי בְּרַחֲמֵי, וּמִיִּיתִי לִיהַ לְמִשְׁיחַ בְּלֹא זְמִינָהּ. אָמַר לִיהַ, הֵיךְ דּוֹגְמָתָן בְּעוֹלָם הָיָה? אָמַר לִיהַ, אִיכָא רַבִּי חֵיָא וּבְנָיו.

גִּזְרֵי רַבִּי תַעֲנִיתָא, אַחֲתֵינְהוּ לְרַבִּי חֵיָא וּבְנָיו, אָמַר "מְשִׁיב הָרוּחַ", וְנִשְׁבַּ זִיקָא, אָמַר "מִזְרִיד הַגֶּשֶׁם", וְאָתָא מִטְרָא. מָטָא לְמִימַר "מַחֲיָה הַמֵּתִים", רָגַשׁ עֲלֵמָא, אָמַרִי בְּרַקִּיעַ מֵאֵן גְּלִי רִזְיָא בְּעֲלָמָא? אָמַרִי, אַלְיָהוּ, אַתִּיּוּהוּ לְאַלְיָהוּ, מַחֲיָהוּ שְׁתֵּין פּוֹלְסֵי דְנוּרָא, אָתָא אִידָמִי לְהוּ כְּדָבָא דְנוּרָא (בא אליהו לרבי חייא ובניו ונדמה להם כדוב של אש), עַל בִּנְיָיָהוּ, וְטָרְדִינְהוּ.

²³ בפרשת לך (טו, יז) בברית בין הבתרים כתיב: וַיְהִי הַשֶּׁמֶשׁ בָּאָה וְעִלְטָה הָיָה וְהִנֵּה תַנּוּר עָשָׂן וְלִפִּיד אֶשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזֵרִים הָאֵלֶּה. ועוד נאמר שם (טו, יא) וַיֵּרֶד הָעֵשׂ עַל הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב אֲבָרָם. ופירש שם רש"י, דהוא רמז שיבא דוד בן ישי לכלותם ואין מניחין אותו מן השמים עד שיבא מלך המשיח.

א מדריגה, אז וואָס ער האָט מתפלל געווען איז ער באַלד נענה געוואָרן, - אזוי שטייט אין ירושלמי, אַ פלא, - און ער איז אויך נִמְנָה געוועזן אין דעם מנין [של החכמים] וואָס מ'האָט געוואָלט מאַכן שלמה המלך'ן [למנותו] צווישן די מלכים שאין להם חלק לעולם הבא.

און פון דעמאלטס אָן, ווייל ער איז געוועזן אין דעם מנין, האָט ער פאַרלאָרן די מדריגה אַז ער זאָל נענה ווערן ווען ער איז מתפלל. אזוי שטייט אין ירושלמי.

ס'איז אַ פלא, ממה נפשך זיי האָבן דאָך געמיינט לשם שמים, ס'זעט דאָך אויס אַז סתם חכמינו ז"ל [הם אותן שרצו למנות את שלמה], סתם חכמים, [ובודאי היה כוונתם לשם שמים, ואם כן] וואָס עפעס ער [הדר עילה] איז געווען אינדערמיט [שמאז ואילך לא נענה בתפלתו] ?

פא

נאָר מיט דעם [לדרכינו הנוכח] פאַרשטיי איך.

[ואדרבה] משם ראייה אַז דער פשט איז דאָס, ווייל דאָס איז דאָך געווען אויף אַן ענין וואָס זיי האָבן געוואָלט מקרב זיין די גאולה, זיך פאַרלייגן, און אַז ער [הדר עילה] האָט געהאַט [כח התפלה כזה], - אזוי ווי רבי חייא רבניו וואָס אליהו האָט געזאָגט [דבכח תפלתם יכולין להביא משיח בלא זמניה], - אַז ער [הדר עילה] האָט געהאַט אַזא שטארקן כח התפלה, קאָן ער מיט די תפלה ברענגען דעם קץ, [ממילא] קאָן זיין, אַז ער איז אויף 'אַלעמען' נענה געוואָרן, קאָן זיין ווען ער פאַרלייגט זיך אויף די גאולה העט עס אויך געווען גיווען אַ 'הכרח' [שביאי הגאולה בתפלתו, כמו בתפלת רבי חייא רבניו].

נאָר ער איז נישט געגאַנגען דעם דרך [ולא השתמש עד אז בכח תפלה להכריח הגאולה]. נאָר אזוי ווי מ'האָט [בשמים] געזען אָבער [אז] ער איז נמנה געווען אין דעם מנין [הפסק להוציא את שלמה המלך מגן עדן], דאָס איז דאָך געווען וועגן דעם צוועק אַז מ'זאָל עפעס טאָן אַ שטיקל 'געוואָלד זאָך' מ'זאָל קאָנען ממחר זיין די גאולה, אַז ער גייט שוין 'דעם' דרך, האָט מען שוין מורא אַז ער זאָל האָבן אַזא כח התפלה [ועל כן שוב לקחו ממנו אותה המדריגה, ווייל] אפשר וועט ער זיך פאַרלייגן מיט דעם כח התפלה, און דאָס טויג דאָך ווייטער נישט [להשתמש בכח התפלה המכריח], דאָס איז אויך אין כלל פון דחיקת הקץ¹², איבערדעם האָט מען אים צוגענומען די מדריגה, ער זאָל נישט האָבן אַזא שטארקן כח התפלה ער זאָל אויף אַלעמען [להיות נענה, נאר] ער זאָל נישט נענה ווערן, וואָרן אַז מ'גייט 'דעם דרך' [להוציא פסק על שלמה כדי

¹² בירושלמי (סנהדרין פ"ה ה"ב, נג.) רבי חנניה ורבי יהושע בן לוי, בשעה שנמנו ואמרו ג' מלכים וד' הדיוטות אין להן חלק לעולם הבא, יצתה בת קול ואמרה הַמַּעֲמָן יִשְׁלַמְנָהּ כִּי מֵאִסְתָּ אֵלָּא כִּי אַתָּה תִּבְחַר וְלֹא אֲנִי וְמִה יִדְעָתָּ דְּבַר. בִּיקְשׁוּ לְצַרְף אֶת שְׁלֹמֹה עִמָּהּ, בֵּא דֹר וְנִשְׁתַּחֲוּ לִפְנֵיהֶן, וְיֵשׁ אֹמֵר אֵשׁ יִצְאָתָּ מִבֵּית קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים וְלִיהִטָּה סִבִּיבוֹתֵיהֶם. "הדר עילה" היה יליף מצלי ומתענה, כיון שנמנה עמהן צלי ולא איתעני. ופירוש הפני משה: בשעה שנמנו וכו'. ורצו למנות גם לשלמה עמהם כדלקמיה ויצאה בת קול וכו'. הדר עילה. כך שמו, והיה רגיל להתפלל על הצרה ומיד נענה, ומאותה שעה שנמנה עם אלו לצרף את שלמה, התפלל ולא נענה.

¹³ כדאיאת ברש"י (כתובות קיא.), ועיין ויואל משה (מאמר שלש שבועות סימן עט).



להכריח הגאולה] האָט מען אים צוגענומען 'דעם כח' אויכעט [מלהיות נענה בתפלה, כדי שלא יתפלל בכח זה על הגאולה].

וואָרן דאָס טאָר נישט זיין [להרבות בתפלה על הגאולה יותר מדאי באופן המכריח, ווייל דאָס [זמן הגאולה] איז קיינער נישט משיג, נאָר 'איין באַשעפער אין הימל' ווייסט די רגע וואָס ס'איז ראוי צו דער גאולה.

פב

דער בורא עולם האָט נישט געלאָזט רירן [סיין] וואָס מ'האָט געוואָלט טון [לקרב הגאולה], 'וואָס' מ'האָט געוואָלט טון האָט ער זיי מונע געווען בכל אופן ואופן. מילא מ'שמועסט נישט פון 'דעם', פון 'רשעים' שמועסט מען דאָך נישט [=אין צריך לומר], אַז מ'טוט חלילה 'פעולות' [של דחיקת הקץ], כנגד רצון הבורא ברוך הוא, השם ישמרינו, השם ישמרינו, אַזאָ ביטערער אַבדון איז נאָכנישט געווען מיום שנברא העולם.

נאָר אפילו אויף אַזאָ אופן [שרצו חכז"ל בכח התפלה, ג"כ לא רצו מן השמים].

פג

ביאור קושיא ב

במדרש מביא לכאן חשיבות שלמה המלך שבנה הבית המקדש, ומה שבקשו למנותו כדי שיעורר הגאולה, כי מזה רואין שהוא איש המסוגל שיתגלה על ידו שיר השירים

דאָס קען זיין, דאָס זאָגט דער מדרש [על הפסוק שיר השירים אשר לשלמה, זה שאמר הכתוב] חֲזִיתִי אִישׁ מְהִיר בְּמִלָּאָתוֹ, ער האָט געבויעט דעם בית המקדש אזוי שנעל, איבערדעם ווייל ער איז געאייגנט [=ראוי ומסוגל] ממשיך צו זיין די קדושת המקדש, [דין] השראת השכינה, [ולכן] נתגלה על ידו ספר שיר השירים (כדלעיל סוף אות עא).

אַבער פונדעסטוועגן, אַבער נאָר לִפְנֵי מַלְכִּים יִתְיַצֵּב, לפני מלכי תורה. נאָר מיטן כח התורה, מיט זיין עבודה, מיט זיין קדושה וטהרה, ער דאַרף נישט קיין 'פעולה' (וכדלהלן אות פד).

בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשָׁכִים, פונדעסטוועגן [על אף גודל מדריגתו] האָט מען אים נישט געלאָזט [מן השמים] שטעלן לפני מלכי [שאיין להם חלק לעולם הבא]. וואָרן דאָס איז אויך שוין אַ געוואָלט זאך, דעס האָט מען שוין נישט געלאָזט.

[וואתי שפיר מה שהזכיר כאן המדרש מה שרצו למנותו בין המלכים], וואָרן די גאַנצע סיבה איז דאָך געווען וואָס מ'האָט אים געוואָלט נמנה זיין, ווייל ער איז געווען אַיש מְהִיר בְּמִלָּאָתוֹ [המסוגל לעורר הגאולה], דאָס איז דאָך געווען די סיבה, [ולכן] הביא המדרש כל זאת דייקא בריש ספר שיר השירים (כדלהלן אות פו), כי מהאי טעמא נתגלה דייקא על ידו ספר שיר השירים שנכלל בו ענינים דלעתיד לבא יותר מכל הכתובים]. (עיין ההמשך באות פו)

פונדעסטוועגן זאָגט ער [בל יתיצב לפני חשכים, שכל הנוגע בדרך כעין זה נקרא דרך חשך וחלקלקות (כדלהלן סוף אות פד)]



פד

ביאור קושיא ג - ד

מה שאמרו במדרש חזית איש מהיר "במלאכתו של הקדוש ברוך הוא", אין הכוונה בסתם על תורה ומצות, אלא הכוונה על בנין בית המקדש שזה נקרא מלאכתו של הקב"ה, דלעתיד יבא בית בנוי ומשובכל מלמעלה. ועל זה אמר לפני מלכי "תורה" יתיצב, דאין עושין 'פעולה' לזה, רק בכח 'התורה' והעבודה של צדיקים היא נבנית למעלה. ולזה מסיים בל יתיצב לפני "חבורת רשעים" שרוצין לעשות 'פעולות' לדחוק הקץ ח"ו

דאָס זעלבע איז דער דרש וואָס ער זאָגט [במדרש] שעוסקין "במלאכתו של הקדוש ברוך הוא".

[הוא על דרך שאומרים בתפלת נחם] בְּאֵשׁ אֶתָּה עֲתִיד לְבָנוֹתָהּ, ס'וועט אַראָפקומען בּנוי ומשובכל.

דער בית המקדש לעתיד דאָס איז מעשיו של הקדוש ברוך הוא, [כדכתיב] מִקְדָּשׁ ה' כּוֹנֵנוּ "יְדִידָה" (שמות טו, יז), זאָגט דער תנא דבי אליהו (פרק ל) נֶאֱרָא "יְדִידָה", נישט קיין "ידי בשר ודם", אַזוי וועט זיין דער בית המקדש העתיד.

[ולזה אמר במדרש דהצדיקים] זיי זענען עוסקין במלאכתו של הקב"ה, אין בנין בית המקדש [דלעתיד].

וועט מען מיינען עפעס אַז מ'וועט בויען 'בפועל', זאָגט ער ניין, נאָר לִפְנֵי מַלְכִּים יִתִּיצֵב לִפְנֵי מַלְכֵי "תורה", צדיקים בויען דעם בית המקדש מיט'ן כח 'התורה', מיט'ן כח העבודה.

אַבער בַּל יִתִּיצֵב לִפְנֵי [חֲשָׁשִׁים דהיינו] חבורת "רשעים". חלילה די וואָס זיי ווילן טון אין דעם עפעס 'פעולות', דאָס זענען די רעכטע "רשעים".

חס ושלום פון דאָרטן מוז מען אַרויסשטיין [=אָוועקשטיין] בתכלית הריחוק עַד קִצָּה הָאַחֲרוֹן [שלא להתייצב עמהם, ולזה אמר] בַּל יִתִּיצֵב לִפְנֵי "חֲשָׁשִׁים", די וואָס זענען 'מחשיך' העולם, [וכמו שהביא במדרש דברי הכתוב, יְהִי דְרָכָם 'חֲשָׁךְ' וְחִלְקִלְקֵת, [והכתוב יְהִי בְּמַחְשֶׁךְ מַעֲשֵׂיהֶם].

פה

סיום ביאור קושיא ב

איבערדעם שטעלט ער [המדרש] דאָס אָנידער [אצל הפסוק] שִׁיר הַשִּׁירִים אֲשֶׁר לְשִׁלְמָה.

פו

ביאור המדרשים שבקושיא א

איבערדעם הייסט דאָס שיר "השירים", ווייל אַלדינגס ליגט דערינען, די אַלע שירים. כּפּוּל ומכּוּפּל זאָגט דער מדרש¹², [מדכתיב שיר] "השירים". פון פריער און פון לעתיד, אַלעס ליגט דערינען (כדלעיל אות א).

¹² במדרש רבה (שה"ש א, יא): רבי אלעזר בר אבינה משום רבי אחא, ורבנין. רבי אלעזר אמר (מלכים א' ה, יב), וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל, על כל דבר ודבר. וְיִהְיֶה שִׁירוֹ חֲמֵשֶׁה וְאַלְף, אלף וחמשה טעמים על כל דבר ודבר. ורבנין אמרין וַיְדַבֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים מָשָׁל, על כל פסוק ופסוק. וְיִהְיֶה שִׁירוֹ חֲמֵשֶׁה וְאַלְף, אלף וחמשה טעמים על כל משל ומשל וכו'. אמר רבי שמואל בר נחמן חזרנו על כל ספר משלי ולא מצינו שכתב בו אלא תשע מאות וט"ו פסוקים ואת אומר ג' אלפים משל, אלא שאין לך כל פסוק ופסוק שאין בו ב' וג' טעמים וכו'. שיר השירים, המשובח שבשירים וכו'. רבי שמעון בשם רבי חנין דציפורין אמר שיר כפול, רבי סימון אמר כפול ומכופל. ופירש במתנות כהונה: כפול. מדכתיב שִׁיר הַשִּׁירִים. כפול ומכופל. מדלא כתיב שִׁיר 'השיר', אלא שיר 'השירים'.

אָבער אַלעס ליגט דערינען [נאָר] מיטן כח התורה בלבד, ובלא פעולות, כמו שאמר במדרש לפני מלכים מלכי 'תורה' יתייצב (וכדלעיל אות פד), אבל בל יתייצב לפני חשוכים, דהיינו עניני דחיקת הקץ שהוא דרך חושך וחלקקות].

פז

ביאור ענין כביית רבי עקיבא באמירת שיר השירים

מ'קען זאָגן.

ס'שטייט אין מדרש, דער טורי זהב ברענגט דאָך עס, דער טורי זהב ברענגט דאָך דעם מימרא אין הלכות שבת¹², קעגן [הדין של] וויינען אום שבת [שכתב הרמ"א דמותר למי שיש לו עונג מזה, וכתב הטורי זהב דמותר רק בכיה מרוב דביקות ותפלה בכוונה, והביא מימרת הזוהר חדש] רבי עקיבא האָט געוויינט ווען ער האָט געזאָגט שיר השירים, ווייל ער האָט געזען "עד היכן הדברים מגיעים", גרויסע זאכן, איז ער געווען בוכה. דאָס איז נישט קיין בכיה - אין טורי זהב זאָגט ער - פון 'עצב', נאָר פון 'גרויסע זאכן' [מרוב דביקותו בהקב"ה].

יש להבין למה דייקא "ר' עקיבא" בכה בשיר השירים

[קען מען זאָגן] פאַרוואָס גראַד [=דווקא] "רבי עקיבא" האָט געוויינט ביים שיר השירים?

פח

רבי עקיבא מושרש נשמתו היה לו שייכות לענין הגאולה, ועל כן חשב על בן כוזיבא שהוא משיח עד שראה שמעיה בזה [נאָר] ס'שטייט דאָך (אי"כ ב, ד) [אז] רבי עקיבא אַליין [חשב תחלה על בן כוזיבא שזה מלכא משיחא, ואח"כ חזר מזה]. - אין דעם איז אויכעט דאָ ענינים גבוהים פאַרוואָס רבי עקיבא האָט זיך דעמאָלטס טועה געווען ביי בן כוזיבא'ן. דאָס איז דאָך אויך אַן ענין וואָס ער האָט געהאַט אַ שורש נשמה [שהיה ניצוץ המשיח], דער אר"י הקדוש זאָגט דאָך¹³ זיי זענען [רבי עקיבא וכן כוזיבא] פון איין שורש נשמה, דאָס האָט אויך געברויכט דורכצוגיין [לצורך תיקוני הגאולה העתידה].

פט

על ידי סברת רבי עקיבא בענין בן כוזיבא, היה לימוד זכות והנגה על פליטת שארית ישראל, אף שנענשו בהרג רב רח"ל אפשר דער כח וואָס רבי עקיבא האָט זיך דעמאָלטס טועה געווען, אין דעם איז געווען אַ שטיקל לימוד זכות [על בני ישראל], דאָס האָט מציל געווען וואָס ס'איז נאָך

¹² בטורי זהב (אור"ח סימן רפח סק"ב) וז"ל, דאיתא באגדה שמצאו תלמידיו של רבי עקיבא שהיה בוכה בשבת ואמר עונג יש לי. וונראה לי דהיינו שמרוב דבקותו בהקב"ה זולגים עיניו דמעות, שכן מצינו ברבי עקיבא בזוהר חדש (בראשית צח: במדרש הנעלם) שהיה בוכה מאוד באמרו שיר השירים, כאשר ידע היכן הדברים מגיעים, וכן הוא מצוי במתפללים בכוונה. אבל כדי שיצא הצער ממנו שזכר רמ"א, הוא תמורה, דאם כן כל מי שמצטער חס ושלום יבכה בשבת.

¹³ בספר הליקוטים (פרשת וישב, סימן לח) וז"ל (במקצור): ולכן ביאת המשיח והקץ היה כלול ביעקב, ובשעה מיתתו היה רוצה לגלות הקץ לבניו ונסתם ממנו, עם היות שמטתו היתה שלימה, בסיבה שעדיין לא היה זמן וכו'. עד שבא ג"כ יעקב אחר הדורות, שהוא ר' עקיבא שהיה ניצוץ המשיח וכו', כי אותיות עקיבא הם אותיות יעקב, ואות א' שהוא יתירה היא של אדם הראשון. גם אמרו וז"ל כי רבי עקיבא היה נושא כליו של בן כוזיבא. ולהבין זה צריך לדעת מי היה בן כוזיבא שהיה כ"כ גבור, שהיה מקבל הסוללות ולא היה יכולים עמו, וזו לפי שהיה מבחינת יהודה, והיה בלוד, והוא ורבי עקיבא היו דבר אחד, ולא לחנם היה נושא כליו, ועל זה נקרא בן כוזיבא, על שם ויהי בלודתה אתו.



געבליבן אַ חלק פונעם כלל ישראל^ט, ווען נישט חלילה מי יודע וואָס ס'העט גיווען געווען^ט.

אַבער על כל פנים איז ער דאָך אין דעם נלכד געוואָרן, ער איז דאָך טאַקע אויך נהרג געוואָרן אין דער מלחמה דעמאָלטס ביי ביתר, נאָך די מעשה נדקטלוהו לבן כוזיבא^כ.

צ

ולכן "רבי עקיבא" בכה באמירת שיר השירים, כי ראה מה שעתיד עוד לעבור על ישראל בענין שבועות הגלות אשר בשיר השירים, עד שיזכו לחיקון השלם

איבערדעם, אין שיר השירים ליגן דאָך די אַלע בחינות פון דער גאולה, איבערדעם רבי עקיבא ווייל ער איז געוועזן, ער איז געווען דערפון, האָט ער דאָך מיטגעלעבט מיט דעם ענין, איבערדעם האט ער געווען היה בוכה ווען ער האָט געזאָגט דעם שיר השירים, ווייל ער האָט געזען 'עד היכן הדברים מגיעים' וואָס

^ט בספר ויואל משה (מאמר א, סימן לט) כתב רבינו, ובעת שעמדתי על קברו של רבי עקיבא כשהייתי בטבריה [בשנת תשי"ט], עלה בדעתי איזה רעיון לתרוץ דברי רבי עקיבא שלא טעה, אלא היה סיבה גדולה מן השמים לדרוש אז כן, וחשבתי טעם נכון בדבר, אלא שאין רצוני להאריך בזה כעת, ובאמת אין אתנו יודע עד מה, עכל"ק. ועיין שם עוד.

ועיין בס' בוציאנא קדישא (להרח"ח ר' סענדר דייטש ז"ל, כרך א ח"ב אות צג) שכתב: בעת כתיבת הספר ויואל משה האריך שם רבינו טעם לשבח באריכות הסבר יפה ונכון, אולם אחרי כמה ימים לאחר שכבר היו הדברים מסודים בדפוס, ציוה עלי רבינו להביא בחזרה את הכתב יד, ואמר לי להשמיט אותה הפסקא שכתב אודות התנא הקדוש רבי עקיבא, ואמר לי רבינו שלכן נמלך בדעתו להשמיט פסקא זו, מפני שפירושו בענין זה הוא דק מן הדק, ואולי עלולים בני טעות בזה, לכן מוטב להשמיטו, ונתן לי רבינו פיתקא קטנה בה רשם מה להדפיס במקום ההשמיטה, בפסקא זו כתב רבינו כמו שהוא כתובה לפנינו בספר ויואל משה. ושוב לאחר כמה שנים בדברי תורה שהשמיט בסעודה שלישית בשב"ק פ' שמות (ס"א תשכ"ז, ונתקת בדברות קודש לימי השבועיים חלק ה), אמר רבינו לבאר ולהסביר סברתו של התנא הקדוש ר"ע, ואחר כך התיר להדפיס את הענין בספר דברי יואל (והוא בפרשת שמות עמוד נ, ד"ה ושורש), עיי"ש.

וזהו טופס נוסחא הראשונה שכתב רבינו (נעתק מבוציאנא קדישא): יש לומר דבמה שדרש רבי עקיבא על בן כוזיבא שהוא משיח אף שלא נשאר כן להלכה, מכל מקום אמר הקב"ה מימרא זו בשמים משמיה דרבי עקיבא, ודיבורו של הקב"ה בודאי עושה רושם והמתקה למעלה אף שאינו אלא הוה אמינא בעלמא, ואם כן אפשר אף שהיה אסון נורא והריגות רחמנא ליצלן יותר מבימי החורבן כמו שאמרו ז"ל, יען שעל פי הלכה היה בזה דחיקת הקץ שאמר הקב"ה אני מתיר את בשרכם, אלא שאף על פי כן עדיין נשאר אז כח גדול בישראל משארית הפליטה, ויכול להיות שהועיל לזה דרשת רבי עקיבא, שגרם קצת המתקה והצלה פורתא על כל פנים, ומי יודע מה היה אילו לא היה דורש רבי עקיבא כן. אלא שלבסוף אחר שביררו הכסמים שאינו כן, חזר גם רבי עקיבא מלומר כבתחילה, כי ההכרח להורות לישראל האמת להלכה, ולכן בש"ס שמסודר להלכה לא הזכירו כלל דעת רבי עקיבא שהיה מתחילה. אלא שהסלקא דעתך שהיה לרבי עקיבא מתחלה היה סיבה גדולה מן השמים להצלה פורתא על כל פנים. - רעיון זה נפל במחשבתי בעת שעמדתי אצל קברו של רבי עקיבא בקיץ הזה בטבריה, עכל"ק.

ועיין עוד באורך בדברי יואל ובדברות קודש לפרשת שמות הנ"ל.

^{טו} כי גם עתה היה אחר כך אסון נורא והרג רב בנפילת בן כוזיבא, ואמרו חז"ל שאז נגדעה קרן ישראל ואינו עתיד לחזור עד שיבוא בן דוד. אבל עכ"פ על ידי סברת רבי עקיבא נשאר פליטה לישראל שלא נהרגו כולם ח"ו. ועיין בויואל משה (מאמר א סימן לט, מה, נג, קלט).

^כ בסדר הדורות (חלק ימות עולם, האלף הריביעי ג' אלפים תת"פ), וז"ל, בן כוזיבא הנקרא בר כוכבא, שדרש רבי עקיבא 'עליו נאמר דָּרָךְ פּוֹכֵחַ מִיַּעֲקֹב' (במדבר כד, יז), מרד ברומיים ועשה בהם הרג רב, וביוונים שבאפריקא כחול הים אשר לא יספר וכן במצרים וכו' ועשה עצמו משיח ורבי עקיבא אמר עליו היינו מלכא משיחא וכו'. וכיון שראה שלא היה מִיִּיתָּהּ הרשעים, שנאמר (ישעי' יא, א) הִרְיֹחוּ בִּינְיָאֵת ה', נתייאש ממנו וכו'. ולפי שמרד בקיסר אדריאנוס קראוהו "בן כוזיבא" מלשון שקר וכזב וכו', ומלכו שלשה דורות מהם על ישראל, רומלוס, בן רופס, בן כוזיבא, ואדריאנוס הקיסר עלה על רומלוס ביום ט' אב נ"ב לחורבן הבית, ויש אומרים ע"ג לחורבן שהיה ג' אלפים תתק"ב (צ"ל תתק"א) לבריא לאב"ד, והרג מכה רבה בישראל ובתוכם רבי עקיבא וחביריו.



מ'מוז דורכגיין די אַלע ענינים [ער שיזכו לתיקון השלם], דעם הַשְּׁפָעֵתִי אַתְּכֶם בְּנוֹת יְרוּשָׁלַיִם וגו' אַם תַּעֲרִיר וְאִם תַּעֲזָרְרוּ אֶת הָאֱהָבָה עַד שְׁתַּחֲפֹץ, ווייל ער איז דאָךְ נכשל געוואָרן ביי בן כוזיבא, ס'האָט געדארפט דורכצוגיין דורך רבי עקיבא'ן אַזעלכע ענינים גבוהים וואָס ס'איז למעלה מהשגתינו.

צא

ביאור קושיא ז

על כל פנים איז עס געווען "שיר השירים" אָפּֿשֶׁר לְשִׁלְמָה [שנכלל בו הענינים דלעתיד לבא].

איבערדעם איז רעכט, [שקורין שיר השירים] אין פסח, כימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות.

צב

טעם ההפטורה של אחרון של פסח

איבערדעם די הפטורה פון אחרון של פסח [אין] עוד היום בנב (ישעי' י"א). רש"י זאָגט דאָךְ אין מגילה (לא. ד"ה עוד היום) איבערדעם ליינט מען די הפטורה ווייל ס'איז אויף מפלת סנחריב [שהיה בליל פסח].

דער אמת, נאר אַפֿאַר פסוקים 'פֿאַרנ' (=בתחלת ההפטורה) איז אויף מַפְלַת סנחריב, אָבער די גאַנצע פרשה שמועסט פון ביאת המשיח, וְנָתַתָּה עָלָיו רוּחַ ה', [וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא] שְׁרֵשׁ יִשְׂרָאֵל וגו' אֵלָיו גּוֹיִם יִדְרְשׁוּ, [וְהָרִיחוּ בִּירְאָתָהּ ה'] וְלֹא לְמִרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנוֹ יוֹכִיחַ, ער [משיח] דאַרף זיין "מורח וְדֹאֵין" דרש'נט מען דאָךְ³⁰ פון דעם פסוק, [דכתיב] וְלֹא לְמִרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט.

איז פֿאַרענטפערט די אַלע זאכן, איז פֿאַרענטפערט די אַלע ענינים. די אַלע הבטחות וואָס ס'וועט זיין נאָך ביאת המשיח, זענען אין דער הפטורה וואָס מ'זאָגט אחרון של פסח, בעצם ליגט דאָרטן די גאולה העתידה, אַלדינגס ליגט דאָרט.

צג

ס'ליגט טאָקע אין דעם [דאָס] וואָס מ'זאָגט אַז ס'זאָל זיין "אַחרון" שֶׁל "פֿסח" ווי כ'האָב פריער געזאָגט (באות נט), אַז ס'זאָל שוין זיין דער לעצטער [שנה שנקרא ה'וט בשם פסח], ס'זאָל שוין זיין "חג המצות", מ'זאָלמיר פטור ווערן דעם גאַנצן [זקיקה לענין] פסח והמליט.

איבערדעם קומט די הפטורה אויף דעם. איבערדעם הייסט דאס "אחרון", איבערדעם קומט די הפטורה אויף דעם, וואָס מ'איז מתנבא אויף ביאת המשיח. ווען מ'גייט אַוועק פון דעם פסח, דאַרף מען צו האָפֿן אויף די גאולה. צִפִּית לִישׁוּעָה, אויף די גאולה העתידה. [ולזה מבקשין בנעילת החג] לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם.

³⁰ בגמרא (סנהדרין צג:) וְהָרִיחוּ בִּירְאָתָהּ ה' וגו', רבא אמר דְּמִוֶּרְחָ וְדֹאֵין, דכתיב וְלֹא לְמִרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט [וכתיב] וְשִׁפְט בְּצֵדֶק דָּלִים וְהוֹכִיחַ בְּמִשׁוֹר לְעִנְיֵי אָרֶץ. ופירש רש"י: רבא אמר. מאי וְהָרִיחוּ, דְּמִוֶּרְחָ וְדֹאֵין, שמריח באדם ושופט וידוע מי החייב, שנאמר וְלֹא לְמִרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוֹט וְלֹא לְמִשְׁמַע אָזְנוֹ יוֹכִיחַ, ואפילו הכי וְשִׁפְט בְּצֵדֶק דָּלִים כגון על ידי הרחה.



[ומצפים] אויף 'חַסֵּל' סְדוּר "פֶּסַח", אַזוי ווי כ'הָאָב שוין פריער געזאָגט (באות סד).

צד

המשך ביאור קושיא ז

איבערדעם איז דער "שיר השירים" איז אויכעט, זאָגט מען אויך פסח. געוויינטליך [בשאר שנים] זאָגט מען עס שבת [חול המועד], ווייל דער שבת איז דאָך איינס פון די תנאי הגאולה, אלמלי שמרו ישראל שני שבתות מיד היו נגאלים (שבת קיח:), די כוחות הגאולה ליגט אין שבת, איבערדעם זאָגט מען דעמאָלטס שיר השירים.

ס'איז דערינען פסח, אָבער ס'איז דערינען אַלעס, די גאולה העתידה וואָס מ'האָף מיר.

צה

אחרון של פסח שחל בשבת מסוגל יותר לעורר הגאולה

איבערהויפט היי יאָר, אַזוי געפאָלט דאָך עס, איז עס טאָקע [אמירת שיר השירים בשבת] פונקט [אין] "אחרון של פסח" [שאז מצפים לגאולה].

כשחל פסח בשבת, למה אין קורין שיר השירים ביום א' דפסח רק ביום אחרון

לכאורה דעם ערשטן טאָג פסח איז דאָך אויך אַ שבת, פאָרוואָס זאָגט מען עס נישט דעם ערשטן טאָג פסח, אַז ס'איז וועגן מצרים [כטעם המחזור ויטרי (אות ו) שייך לאומרו גם ביום א'], איבערהויפט [אז] דער עיקר יציאת מצרים איז דאָך געווען דעם ערשטן טאָג.

'פסח מצרים' איז דאָך נישט נוהג געווען נאָר איין טאָג פסח, לענין "חמץ"ס. אבער דער "יום טוב" איז געווען [גם בשאר הימים, וממילא אתי שפיר דברינו לעיל (אות כ)] דלא היו יכולין לבטל הע"ז ביום שביעי של פסח].

צו

ובפשטות דמעם אמירת שיר השירים בפסח הוא משום הפסוק לְסַסְתִּי בְּרַכְבִּי פְרָעָה, אתי שפיר דיען דזה קאי על קריעת ים סוף, לכן קורין אותו בימים האחרונים דפסח

[ובפשטות אפשר לומר] אַז ס'איז [טעם אמירת שיר השירים בפסח] וועגן [שנוכר שם הפסוק] לְסַסְתִּי בְּרַכְבִּי [פְרָעָה], אַזוי שטייט דאָך. איבערדעם אפשר קאָן זיין [נדכין דהטעם משום] לְסַסְתִּי בְּרַכְבִּי פְרָעָה [דקאי על קריעת ים סוף], איז רעכט [מה שאין אומרים אותו בא' דפסח], ווייל דאָס איז געוועזן אין שביעי של פסח. אָבער על כל פנים וועגן דאָס קאָן מען דאָך עס ליינען אין "שביעי" של פסח [שחל ביום ששי בשבת]?

צז

ולדרכינו דמעם אמירת שיר השירים הוא משום דבו נכלל עניני הגאולה ודלעתיד לבא,

אתי שפיר גם כן דלכן קורין אותו באחרון של פסח, שאז הוא הזמן לצפיית והשתוקקות לגאולה בצאתנו מן החג נאָר [לדרכינו, אתי שפיר גם כן וואָס] מ'ליינט עס טאָקע אחרון של פסח [שחל] מיט שבת [משום דכח הגאולה תלוי בשמירת שבת, ובאחרון של פסח בצאתנו מן החג הקדוש, הוא זמן שמצפין ומשתוקקין להגאולה].

^{סד} בגמרא (פסחים טז:) תניא, רבי יוסי הגלילי אומר, מניין לפסח מצרים שאין חימוצו נוהג אלא יום אחד, תלמוד לומר לא יאכל חמץ, וסמך ליה 'היום' אתם יצאים.

איז עס טאָקע מער מסוגל אויף די שפּעטערע טעג [ימים האחרונים דפסח], ווייל ס'איז דערינען דער גרויסער כח פון די גאולה העתידה, אַזוי ווי די הפטורה פון אחרון של פסח.

צח

ברכת הקודש לנעילת החג

דער בורא כל עולמים זאָל העלפן טאָקע:

מ'גייט אַרויס פון דעם יום טוב.

דער אייבירשטער זאָל העלפן, מ'זאָל אין זיך זיין מקושר בלב די קדושה פון די טעג, מיט דער אמונה.

מ'זאָל זוכה זיין צו אַ טהרה אמיתית.

מ'זאָלמיר האָפּן אמת'דיג צו דער גאולה העתידה, צו ביאת המשיח.

ס'זאָל זיין במהרה יִשְׁמְחוּ הַשָּׁמַיִם וְתִגַּל הָאָרֶץ, דער צירוף פון ראש חודש ניסן.

ס'זאָל זיין טאָקע - אַזוי ווי כ'האָב פריער געזאָגט ס'זאָל זיין טאָקע - ס'זאָל הייסן "חג המצות".

לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם!

מ'זאָלמיר זוכה זיין טאָקע במהרה פון דעם "זמן חירותינו", צו'ן אַ חירות, חירות פון די סטרא אחרא, פונעם ס"מ, פון דעם וואָס ס'איז די ביטערסטע עול גליות וואָס ס'ליגט אויף יעדן איד, [אז] מ'האָט זיך נישט אין די האַנט.

פון דעם "מועדים לשמחה" זאָל נמשך ווערן חירות מיט שמחה אויף אַ גאנץ יאָר.

מ'זאָל האָבן אַ לוסטיג לעכטיג יאָר מיט כל מיני ישועות טובות.

מ'זאָלמיר דינען דעם באַשעפער, בנחת ובשמחה.

מיט הרחבת הלב, בקדושה וטהרה.

במהרה זאָלמיר זוכה זיין אויף די גאולה העתידה, און דעם שלימות. בהתרוממות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

לאחר ברכת המזון עמד רבינו ממקומו ורקד בהתלהבות לזמן ארוך (כמו חצי שעה) וניגנו בניגון הידוע את הפסקא:
 "חֲסִל" סְדוּר "פֶּסַח" כְּהִלְכָתוֹ, כָּכָל מִשְׁפָּטוֹ וְחֻקָּתוֹ, כְּאֲשֶׁר זָכִינוּ 'לְסִדֵּר' אוֹתוֹ,
 כֵּן נִזְכָּה 'לְעֲשׂוֹתוֹ'. זֶה שׁוֹכֵן מְעוֹנָה, קוֹמֵם קֹהֵל עֲדַת מִי מְנָה, בְּקִרְוֵב נִהַל נְטָעֵי
 כִּנָּה. פְּדוּיִם לְצִיּוֹן בִּרְנָה.

ולאחר כך אמר רבינו בקול רם שלש פעמים:

לְשָׁנָה הַבָּאָה בִּירוּשָׁלַיִם

וכל הקהל ענו אחריו



ברכת מזל טוב

לכבוד הרבני הנגיד מוה"ר שרגא פייוויל הכהן ברעבער הי"ו
לרגל אירוסיו בתו עב"ג הבה"ח מענדל וואלף נ"י
בן מוה"ר מאיר משה לעווינגער הי"ו
זכות רביה"ק זי"ע יגן עליהם, שהווינו יעלה יפה, ויזכו להעמיד דורות ישרים
ומבורכים, בנחת ובשמחה, לעמרת תפארת אבותם



לעילוי נשמת הרה"ח ירא שמים מרבים
מוה"ר יעקב ארי' בן ר' שמשון ז"ל סעגנדיין
נפטר ביום ד' אדר שנת תשע"ח לפ"ק
ת.נ.צ.ב.ה.



לעילוי נשמת
הרב הגאון הצדיק המפורסם חסידא ופרישא
רבי נפתלי הירצקא זצ"ל העניין
בן הרה"ח ר' שמחה יוסף ז"ל
אבד"ק שארמאש יצ"ו
נפטר ערב פסח תשמ"ה לפ"ק
ת.נ.צ.ב.ה.



לעילוי נשמת
האי גברא רבא עמוד ההוראה מגדולי תלמידי רביה"ק זי"ע
הגאון הצדיק המפורסם
רבי יואל בן ר' אורי זצ"ל מארגענשמערן
אבד"ק שארמאש יצ"ו
נפטר ביום כ' תשרי (ד' דחזה"מ סוכות) האי שתא תשע"ח
ת.נ.צ.ב.ה.

